

ӘЗИЗ
ӘЛӘКБӘРЛИ

ГӘДИМ
ТҮРК-ОҒУЗ
ЈУРДУ-
"ЕРМӘНИСТАН"

Китабын спонсору Мүсават Партијасынын
башганы ИСА ГЭМБЭРДИР.

Редактору: РАСИМ МИРЗЭ.

ЭЗИЗ ЭЛӘКБЭРЛИ. Гәдим Түрк-Оғуз јурду -
"Ермәнистан". Бакы - "Сабах" - 1994, 208 сәһ.

Китабда тарихин мүхтәлиф дөврләриндә һижләкәр дүшмәнләрин сијаси вә һәрби тәчавүзләринә мәруз галараг заман-заман итирдијимиз өзәли торпагларымызын бөјүк бир парчасы - гәдим Түрк-Оғуз јурду "Ермәнистан", онун тарихи, чографијасы, топонимикасы вә с. барәдә јыгчам мәлуMAT верилмишдир. Истәр мәтнләрдә, истәрсә дә хәритәләрдә бүтүн јашајыш мәнтәгәләринин әсл - түрк адларынын бәрпасына чалышылмыш, рәсми сәнәдәләрлә ермәни милләтчиләринин бу саһәдәки мәрки сијасәти ифша едилмишдир.

Китабда Азәрбајчан тарихшүнаслыгы, дилчилији, әләбијат елми вә б. саһәләр үчүн хејли мараглы вә дәјәрли хам материал топланмышдыр.

Ә $\frac{0503020907}{029-94}$ Елансыз

ISBN- 5-86106-029-0

©"Сабах" нәшријаты, 1994.

МУӘЛЛИФДӘН

Республикамызын јени игтисади система кечдији, гәзет, китаб нәшр етмәјин ол-дугча лүшкүл мәсәләјә чеврилдији индики дөврдә, Вәтән вә Милләт үчүн кәрәкли бир китаб јазмаг Вәтән вә Милләт гаршысында нә гәдәр вачиб хидмәт олса да, бу мәсәлә-дә даһа бөјүк хидмәт о китабын ишыг үзү-көрмәсинә көмәклик көстәрмәк, ону Вә-тәнин вә Милләтин сәрвәтинә чевир-мәкдә, нәсилләрин ихтијарына вермәкдә јардымчы олмагдыр. Тәәссүф ки, һеч дә һәлә һамы бу бөјүк һәгигәти лазымынча баша дүшмүр. Елә она кәрә дә китабы ја-зыб гуртардыгдан сонра дүз бир ил ајры-ајры нәшријатларын, вәзифәли вә имкан-лы адамларын гапысыны дөјә-дөјә гал-дым. Сонунчу үз тутдуғум вә илк дәфә ола-раг вә илк көрүшүмүздәчә мүсбәт чаваб алдығым шәхс Азәрбајчанда 1988-чи ил-дән башланан Халг һәрәкатынын лидерлә-риндән бири, Мүсават Партијасынын башганы Иса Гәмбәр олду. Азәрбајча-нын чағдаш сијасәт аләминдә өзүнәмәхсус јери вә хидмәтләри олан Иса бәјин бу хе-јирхаһ әмәлини шәхсән мән халгымызын бөјүк бир һиссәсинә - "Ермәнистан" түркләринә вә бүтөвлүкдә Азәрбајчан хал-гына дәрин һөрмәт вә мәһәббәтин ифадә-си һесаб едир, Шәхсијјәтин Вәтәни вә Милләти гаршысында тарихи хидмәти ки-ми гијмәтләндирирәм. Гој Аллаһ һәр кәсә Әмәлине вә Үрәјинә кәрә версин!

ӨН СӨЗ ӘВӘЗИ

Гәдим Түрк дијары олан "Ермәнистан" бојда бир Вәтән, Анајурд итирмиш Азәрбајчан Түрклүју бу күн бу дәһшәтли итқи илә барышыб, тәлҗини Тарихин күләкләринә јелкән етмәмәлидир! Минилләр боју Тарихин өзүнә һөкм едән Түрк халгынын бу күн буна һаггы јохдур! Аллаһын әсли-көкү, јери-јурду бәлли олмајан бир овуч ермәниси кәлиб бирдән-бирә о бојда јурда саһиб ола билмәз! Бу, мүмкүн олан шеј дејил! Буну бирдәфәлик билмәк лазымдыр! Һәм дә јаддан чыхармамалыјыг ки, биз о торпағлары чисмән тәрк етмишик, руһән, мәнән, дахилән һамымыз о торпағларлајыг, һамымыз о торпағлардајыг. Истәсәк дә, истәмәсәк дә, кечәләримизин јухулары, күндүзләримизин хәјаллары күндә нечә дәфә о торпағлары еләдән-белә, беләдән-елә долашыб гајыдыр. Чајларынын шагғылтысы, буағларынын шырылтысы, адамларынын, һејванларынын сәси гулағларымызда, чичәкләринин, күлләринин әтри бурнумузда, дүрлү-дүрлү не мәтләринин дады дамағымыздадыр. Етираф етсәк дә, етмәсәк дә, бу, беләдир вә о торпағлардан ајры дүшәнләрин һәр бири, һәр биримиз гәбир евинә кедәнәчән белә олачаг. Лакин бу күн елә етмәлијик ки, кәләчәк нәсилләр үчүн дә бу, белә олсун, нәсилләрин гәдим јурд јерләримизә бағлылығы гырылмасын, итмәсин. Бунун үчүн индидән һәр кәс әлиндән кәләни етмәлидир. Илк нөвбәдә о мүғәддәс јерләри "шәр, шарлатан, иблис, ермәни јувасы" кими јох, бир Түрк јурду кими өјрәнмәли вә тәкчә јаддашымызда дејил, һәм дә Руһумузда вә Тарихимиздә јашатмалыјыг, өзүмүзүнкү олмагдан чыхмаға гојмамалыјыг.

Өн мүхтәлиф јазылы вә шифаһи мәнбәләр - китаблар, мәғаләләр, сәнәдләр, сорғулар, сөјләмәләр вә с. әсасында гәләмә алынмыш "Гәдим Түрк-Оғуз јурду - "Ермәнистан" адлы бу китаб да һәмин али мәгсәдә хидмәт едир.

* * *

Китаб ики әсас пиһсәдән ибарәтдир. Биринчисиндә "Ермәнистан" әразиси ајры-ајры рајонлар үзрә охучуларә тәғдим едилер. "Ермәнистан ССР"-ин сон 70 илдә дәфәләрлә әрази-инзибати дәјишиклијә мә'руз галмасыны нәзәрә алараг вә ајры-ајры әразиләрин тәғдиминдә тәқрарә, јахуд јаддан чыхмалара јол вермәмәк мәгсәди илә китабда "Ермәнистан"ын конкрет бир тарихи рәғәмдәки - 1970-чи илдәки мувафиг дуруму әсас көтүрүлмүшдүр. Бу һәм дә онунла изаһ олунур ки, 70-чи илләрдә "Ермәнистан"да милләтчилијин јени далғасы башлајыр вә бу республика илә бағлы һәмин тарихдән сонрақы бүтүн сәнәдләрдә ермәниләрин хејринә өн мүхтәлиф сахталашдырмалар апарылмасы еһтималы күчлүдүр.

Лакин бу о демәк дејил ки, республиканын әрази-инзибати бөлкүсү, топонимикасы вә с. илә әлағадар сонрақы илләрә аид фактлар, мә'луматлар китабда әһәтә лунмајыб, әксинә, биз

белә фактлар вә мә'луматларла китабы даһа да долғунлашдырмаға чалышмышыг.

Китабда һәр бир рајон әразисиндәки јашајыш мәнтәғәләри сәвәтликләр үзрә групплашдырыларәг тәғдим олунуб. Биз бу рәғисипи она кәрә мәғбул сајмышыг ки, 1988-чи илдә азәрбајчанлы әһали "Ермәнистан"ы тәрк едәркән республикада мәһз һәмин әрази-инзибати бөлкү системи мөвчуд иди вә неч шубһәсиз, бу бөлкү һалә узун мүддәт јаддашларда белә дә јашајачаг.

Бә'зи рајонлар һаггында нисбәтән мәһдуд мә'луматлар вермәјимизә сәбәб исә һәмин рајонларын азәрбајчанлы әһалисинин бу рајонлары 1988-чи илдән чох-чох әввәлләр тәрк етмәси вә бизим мувафиг рајонлар һаггында нисбәтән аз мә'лумат топлаја билмәјимиздир.

Китабда топланмыш материалларда тарихи дәғиглији максимум дәрәчәдә көзләмәјә чалышсаг да, онларда бир сыра факт дәғиглашдырмаларинә вә алаваләрә еһтијач олдуғу да истисна дејил. Китабдакы хәритәләрин өз тәрәғимиздән бәрпа олунуб һазырландығы да нәзәрә алынмалыдыр.

Китабын кәләчәк елми тәдғигатлар, хусусилә дилчи вә тарихчи алимләр үчүн мәнбә ролу ојнаја биләчәјини нәзәрә алараг орадакы топонимләрә сәрбәст јанашмагдан имтина етмишик. Башга сөзлә десәк, әсл әзәли адыны бәрпа едә билдијимиз јер-јурд адларыны бәрпа етмиш, онларын дәјишдирилмиш адыны, јахуд ермәничә дејилишини мө'таризәдә јазмыш, өзәли адыны бәрпа едә билмәдијимиз топонимләри исә елә ермәни вариантында да китаба дахил етмишик. Бунунла да кәләчәк тәдғигатларда тарихи һәғигәтин бәрпа олунмасы имканыны горујуб сахламышыг.

Китаб ермәниләрин сон 70 илдә "Ермәнистан"дакы Түрк мәншәли јер-јурд адларыны сахталашдырмагла ермәнләшдырмәк кими мақрли сијасәтинә хусусилә ајдын күзүк тутур. Китабын бу һиссәләри "Ермәнистан ССР" Али Советинин конкрет тарихли рәсми сәнәдләри - фәрманлары әсасында јазылмышдыр. Јери кәлмишкән, ермәниләр Түрк топонимләрини мүхтәлиф принципләрә дәјишдирилмишләр. Белә принципләрдән бир нечәсини охучуларә тәғдим едирик:

1. Совет идеолокијасыны тәблиғат бәһанәси илә топонимләрин дәјишдирилмәси:

Бөјүк Гаракилсә - Кировакан /Бөјүк Гаракилсә рајону/
Күмрү-Александропол - Лениакан /Дүзкәнд рајону/
Гаранлыгдәрә - Лусадзор /тәрчүмәси: Ишыглыдәрә;
Карвансарај рајону/.

Чанахчы - Советашен /Веди рајону/.

2. Ермәни милләтиндән олан ајры-ајры јазычы, ингилабчы вә б. тарихи шахсијәтләрин адыны әбәдиләшдырмәк бәһанәси илә топонимләрин дәјишдирилмәси:

Елләр - Абовјан /Елләр рајону/
Кәвәр-Јени Бәјазид - Камо /Кәвәр рајону/
Бөјүк Шәһријар - Налбандјан /Сәрдарабәд рајону/.

3. һәрфи тәрчүмә (калка) јолу илә топонимләрин дәјишдирилмәси:

Дашгала - Караберд /ермәничә "кар" - "даш",
"берд"- "гала" демәкдир; Акин рајону/.

Көдәкбулаг - Карчахпур /ермәничә "карч" - "көдәк",
"ахпур" - "булаг" демәкдир; Басаркечәр рајону/.

Көл - Личк /ермәничә "личк" - "көл" демәкдир; Ашағы
Гаранлыг рајону/.

4. Бә'зи адлардакы "бөјүк", "кичик", "јухары", "ашағы"
сөзләрини ермәничәләшдирмәклә топонимләрин
дәјишдирилмәси:

Бөјүк Ајрым - Медз Ајрум /ермәничә "медз" - "бөјүк"
демәкдир; Аллаһверди рајону/.

Кичик Веди - Покр Веди /ермәничә "покр" - "кичик"
демәкдир; Веди рајону/.

Јухары Агчагала - Берин Агчагала /ермәничә "верин" -
"јухары" демәкдир; Талин рајону/.

Ашағы Агчагала - Неркин Агчагала /ермәничә "неркин" -
"ашағы" демәкдир; Талин рајону/.

5. Бә'зи адлардакы "көнд" сөзүнү ермәничәләшдирмәклә
топонимләрин дәјишдирилмәси;

Мәликкөнд - Меликкјүг /ермәничә "кјүг" - "көнд" демәкдир;
Абаран рајону/.

Лалакөнд - Лаликјүг /Ичеван рајону/.

Тәзәкөнд - Тазакјүг /Зәнкибасар рајону/.

6. Ермәни тәләффүзүнә ујунлашдырылараг топонимләрин
дәјишдирилмәси:

Һәкәри - Акорј /Аллаһверди рајону/.

Узунлар - Одзун /Аллаһверди рајону/.

Өрзәкөнд - Арзакан /Ахта рајону/.

Шыных - Шнох /Аллаһверди рајону/.

7. Бә'зи јашајыш мәнтәгәләриндә анчаг азәрбајчанлылар
јашадыгы үчүн онларын адыны ермәничәләшдирмәк мүмкүн
олмаса да, тарихи ады итирмәк үчүн мұхталиф бәһанәләрлә
кечмиш /әсл/ адлар јени азәрбајчанлы ады илә әвәз едилиб:

Султанабад - Шурабад /Амасија рајону/.

Гарачанта - Өзизбәјов /Амасија рајону/.

Һаггыхлы - Сәмәд Вурғун /Ичеван рајону/.

8. Тарихи адын итирилмәси үчүн ејни бир јашајыш
мәнтәгәсинин ады бир нечә дәфә дәјишдирилиб:

Һачыгара - Макарашен - Лернапат /Бөјүк Гаракилсә
рајону/.

Гарадағлы - Тсахкашен - Мргавет /Гәмәрли рајону/.

Пашалы - Өзизбәјов - Заритап /Сојлан рајону/.

Султанәлигышлаг - Чанәһмәд - Күнәшли /Басаркечәр
рајону/.

Һеч шүбһәсиз ки, бу сијаһылары вә принципләрин сајыны
узатмаг да олар. Лакин бу, артыг кәләчәк тәдгигатларын вә
тәдгигатчыларын ишидир...

Китабын икинчи һиссәсиндә исә "Ермәнистан"
әразисиндәки бә'зи тарихи маһаллар һаггында гыса мә'лумат
верилмишдир. Мә'лумдур ки, әзәли Азәрбајчан-Түрк
торпагларында јарадылмыш сахта дәвләт гуруму олан
"Ермәнистан ССР"-ин рајонлашдырылмәси - рајонлар үзрә
әрази-инзибати бөлкүсү совет идарә режиминин мәһсулу кими
о гәдрә дә узаг тарихи малик дејилдир. Лакин гәдим Азәрбајчан

- Түрк торпаглары вә бу торпаглары да әһтә едән тарихи
Азәрбајчан дәвләтләринин таркиб һиссәси олмагла
"Ермәнистан", тәбии ки, конкрет тарихи дөврдә мұәјјән конкрет
дахили әрази-инзибати бөлкүјә дә малик олмушдур. Инди бүтүн
бу бөлкүләри мұәјјәнләшдирмәк чох чәтиндир вә биз дә бу
китабда гаршымыза белә бир мәгсәд гәјмамышыг. Бунунла
белә, "Ермәнистан" әразисинин маһаллар шәкиндә
бөлкүсүнүн изләри бу күнә гәдрә дә јаддашларда, ајры-ајры
јазылы мәнбәләрдә галмагдадыр.

Бә'зи мәнбәләр Ирәван ханлығынын 15 маһалдан ибарәт
олдуғуну хәбәр версә дә, "Ермәнистан" үчүн бу, шәртидир. Она
кәрә ки, әввәлә, тарихи Ирәван ханлығы һеч дә индики
"Ермәнистан"ы /мәсәлән, Зәнкәзур/ бүтүнләклә әһтә
етмирдир. Јахуд: индики "Ермәнистан"а аид олмајан бә'зи
торпаглар да вахтилә Ирәван ханлығынын таркибиндә иди
/мәсәлән, Шәрур маһалы/. Икинчиси, унутмаг олмаз ки,
"маһал" анлајышы сонралар рәсми әрази-инзибати бөлкү
анламындан чыхараг бу вә ја дикәр бөлкәјә дә шамил едилиб.

Ағбаба, Шәрәјел, Лори, Пәмбәк, Зәнкәзур, Дәрәләјәз,
Көјчә, Гарагојунлу, Зәнкибасар, Кәрнибасар, Ведибасар,
Талин, Сәрдарабәд, Карбибасар, Дәрәчичәк, Абаран вә б.
"Ермәнистан" әразисиндә јерләшән маһаллардырлар. һазырда
бу маһалларын бә'зиләри анчаг бир рајон һудудунда тәмсил
олундуғундан вә бу рајон-маһаллар һаггында китабын биринчи
һиссәсиндә әтрафлы данышылдығындан китабын икинчи
һиссәсиндә тәзәдән онларын һәр бири үзәриндә дајанмағы
лазым билмәмишик. Јалһыз о маһаллар китабын икинчи
һиссәсиндә ајрычә өз әксини тапыб ки, онлар "Ермәнистан"ын
индики әрази-инзибати бөлкүсүндә бир нечә рајон арасында
бөлүшдүрүлмүшдүр.

Дикәр тәрәфдән, һәмнин маһалларын дәгиг чоғрафи
сәрһәдләрини мұәјјәнләшдирмәк бу кун чох чәтиндир. Буна
кәрә дә бә'зан конкрет маһалын хәритәсини верәркән онун
әразисинин бир һиссәсинин дахил олдуғу рајонларын
әразисини дә бүтүнләклә әһтә етмишик. Мәсәлән, Јеленвка
рајону тәкчә Көјчә јох, һәм дә Дәрәчичәк маһалынын бир
һиссәсини әһтә етмәсинә бахмајараг, бу рајон бүтөвлүкдә
Көјчә маһалынын хәритәсиндә верилмишдир.

Һеч шүбһәсиз ки, охучуларә тәгдим олунан бу китаб бөјүк
бир ишин башланғычыдыр, бу истигамәтдә атылан
аддымлардан биридир вә тәбии ки, мұәјјән гусурлардан да узаг
дејилдир. Бунунла белә, бу вачиб аддымын атылмасында, бу
китабын әрсәјә кәтирилмәсиндә хидмәти оланларын
һамысына, хусусилә китабда өз әксини тапан хәритәләрин вә
бә'зи зәрури материалларын әлдә олунмасында јахындан
көмәклик кестәрдији үчүн Азәрбајчан Гачынлар Чәмијјәтинин
сәдри, республика гачынларынын ағссаггалы Аббас Сәфәрва
өз миннәтдарлығымы билдирирам.

Китабла әлағәдар гејд вә дүзәлишләрини билдирәчәк
шәхсләрә бәри башдан тәшәккүр едирәм.

БИЗ ГАҖЫДАЧАҖЫГ!

ВӘТӘН

мүгәддәс, Таңры мәгамында даҗанан мадди вә руһи бир зарлыгдыр.

Вәтәни севәни аләм севир, Вәтән үчүн җашаҗаны Тарих җашадыр.

Вәтәндән үз чевирәни инсанлар багышламыр, инсанлар багышлаҗанда - Торпаг багышламыр, Торпаг багышлаҗанда - Тарих багышламыр, Җаддаш багышламыр!

Вәтән севкиси өләндә Инсан өлүр, Шәхсиҗәт өлүр!

Вәтән һарадан башланыр? Вәтән һарада гуртарыр? Бу суаллар әтрафында чох көтүр-гоҗ едиб аҗдынларымыз, җеткинләримиз, дүшүнәрләримиз. Лакин бир ортаг фикрә кәлә билмәҗибләр. Чүнки Вәтән һеч һарадан башланмыр вә һеч һарада гуртармыр, әксинә, һәр шеҗ Вәтәндән башланыр вә һәр шеҗ Вәтәндә гуртарыр.

Бунула белә, Вәтән һүдүд, өлчү бахымындан нә гәдәр кеңиш анлаҗышдырса, мәзмун, маһиҗәт чәһәтдән бир о гәдәр конкретдир - Вәтән анлаҗышы архасында конкрет мадди-мәдәни сәрвәт, милли психолоҗија, милли әхлаг, бәдии вә фәүсәфи дүшүнчә тәрзи вә бүтүн бунларын дашыҗычысы олан конкрет инсанлар дурур. Лакин Вәтән анлаҗышыны мүҗҗән Заман вә Мәкан кәсиминдә алмаг өзүнү һеч вахт догрултмур. Вәтәни бүтөвлүкдә - өз кечмиши вә бү күнү илә вәһдәтдә көтүрмәк, бүҗүнкү милли республика сәрһәдләри дахилиндә җох, улуларымызын - өчдәд вә бабаларымызын аҗагы тохунмуш, мәзарлары газылмыш һәр җарыш торпагда дәрк еләмәк лазымдыр. Чох тәәссүф ки, онилләр боју буну

УНУТМУШУГ.

Унутмушуг вә чох шеҗ итирмишик. Илк нөвбәдә әслимиздән, көкүмүздән үзүлмүшүк. Түрклүҗүмүздән, мүсәлманлыгымыздан узаг дүшүмүшүк. Һарадан кәлиб, һараҗа кетдиҗимизин фәрҗинә вармамышыг. Нечә мин ил әввәл Түркүн җаҗындан гопан охларын учушуну изләмәмишик. Јүзилләрин, мишилләрин о таҗында шимшәк кими чахан Түрк ғылынчынын парылтысындан кечиб бүләвләнмәмишик. Бизә дост олана дост демишик, башачан садиг галмышыг бу достлуга, амма бизә дүшмән оланы өз ады илә чагырыб, дүшмәнчилик сахламамышыг. Иҗләдән, хәҗанәтдән, кин-

дән узаг олан милли психолоҗијамыза пислик, дүшмәнчилик һәмишә җад олуб. Елә буна көрә дә очагымызын ишыгыны вә одуну, сүфрәмизин чөрәҗини вә дузуну әсиркә-мәдиҗимиз кәмфүрсәтләр заман-заман кизли суи-гәсдләр һазырлаҗыблар бизә җаршы, имкан тапан кими гәфил зәрбә илә вурублар күрәҗимиздән. Беләчә епишли-җохушлу, дәрәли-тәпәли олуб бәшәриҗәтин сүбһ чагындан башлаҗыб аҗлы-улдузлу бир кәләчәҗә догру узанан

ТҮРКҮН ЈОЛУ.

Бу јол Атилладан, Чинкиз хандан, Бөҗүк Теҗмурдан, Ил-дырым Баҗазиддән, Шаһ Исмаҗылдан, Бабурдан вә даһа нечә-нечә дүңја шәһрәтли фәтәһдән кечиб кәлиб. Лакин Түркүн тәлеҗинә тәкчә ат чапыб, ох атыб, ғылынч чалмаг, җени-җени торпаглара варыб Вәтән тутмаг җох, һәм дә Тарихин аҗры-аҗры мәгамларында Торпаг, Вәтән итирмәк дүшүб. Бу фачиә Азәрбаҗчан Түрклүҗүнү дә һәмишә җарабаҗара изләҗиб. Шималла Чәнубун, Шәрглә Гәрбин арасында, нечә-нечә өлкәнин дәвләт марагынын кәсимшә нөгтәсиндә җерләшән Азәрбаҗчаны һәр тәрәфдән аддым-аддым өз ичинә чәкилмәҗә мәчбур едибләр. Бабаларымыз һәр җарыш торпаг уgrundа сон дамла ганларына гәдәр вурушсалар да, оха санчылыб, ғылынча чапылсалар да, "торпаг догмур, торпаг төрәмир" - деҗибән бу јолда шәһид олмагы мәҗлүб олмагдан үстүн тутсалар да, дүшмән гисмән өз ниҗәтинә чатыб. Шимала вә Чәнуба, Кәркүбә вә Дәрбәндә, Борчалыҗа вә "Ермәнистан" а... парчалаҗыблар Азәрбаҗчаны. Парчаладыҗлары бәс деҗилмиш кими, биринә о бири һаггында дүшүнмәҗи белә гадаган едибләр. Бу јолла мангуртлашдырмаг истаҗибләр Милләти...

Тәһлүкәнин бөҗүклүҗүнү вә реаллыгыны дәрк етдиҗиндән тәхминән

75 ИЛ ӘВВӘЛ

халгымызын геҗрәтли оғлу Мирзә Чәлил үзүнү һәмвәтәнләринә тутуб: "Һарадыр Азәрбаҗчан?" - деҗә суал етди. Суалына чаваб алмаҗанда деди: "Ах унутдулмуш Вәтән, ах җазыг Вәтән! Һарадасан аҗ бичарә Вәтән?!" Өзү дә чаваб верди: "Азәрбаҗчанын чох һиссәси Ирандадыр ки, мәркәзи ибарәт олсун Тәбриз шәһәриндән; галан һиссәләри дә Киландан тутуб, гәдим Русија һокүмәтилә Османлы һокүмәти дахилиндәдир ки, бизим Гафҗазын бөҗүк парчасы илә Османлы Күрдүстанындан вә Бәҗазиддән ибарәт олсун... Ах көзәл Азәрбаҗчан Вәтәним! Һарада галмысан?.." Сонра тәзәдән үзүнү һәмвәтәнләринә тутуб җана-јана чагырды: "...Кәлин биз дә бир дәфә отураг вә кечә папагларымызы орталыга

гојуб бир фикирлөшөк - һарадыр бизим Вәтәнимиз?!"

Бу сөzlәр бојук үрәк агрысы, вәтәндаш жангысы илә дејилмиш сөzlәр иди! Бу сөzlәрин архасында вулкан кими пүскүрән бир Гејрәт дајанырды -

МИРЗӘ ЧӘЛИЛ ГЕЈРӘТИ!

Бу Гејрәт јатмыш бир милләти силкәләјиб ајылтмаг, даш кими сојуг, донмуш вичданлары ана дилинин, ана ләјласынын һәзинлији илә јумшалтмаг, јумшалмајачагы тәгдирдә онларла оларын милли варлығы арасында учалмыш даш диварлара чырпыб парча-парча еләмәк истајирди. Бу сөzlәр милјонлары башлары үстүнү алмыш лабүд тәһлүкәдән хилас етмәк үчүн Азәрбајчан адлы ваһид бир Бајрагын алтына сәсләјән тәбил иди - Гобустанын гаја тәбили... Бу тәбилә чырпылан Мирзә Чәлилин өз үрәји иди... Лакин бу тәбилин сәси нә о вахт, нә дә хејли сонралар чохлаынын гулагына чатмады. Гулагларына чатанларын исә бејнинә вә үрәјинә јол тапмады. Беләчә 75 ил кәлди бу сәс. Кәлди вә кар олмуш гулаглардан әтүб кечди, кечиб кетди...

Башымыза кәләнләрдән нәтичә чыхармадыгымыз үчүн-дур ки, фачиәләримизин бири дикәрини әвәз едиб тарих боју...

Азәрбајчан халгынын, Азәрбајчан Түрклүјүнүн бүтөвлүјүнә ендирилән дүшмән гылынчынын ачдыгы ән дәрин шырымлардан бири дә

ӘРМӘНИЈӘ - "ӘРМӘНИСТАН" ТҮРКЛҮЈҮ

нүн багрындан кечир. Тарихдән I Пјотр кими таныдыгымыз Дәли Петронун рус империясынын кәләчәк нәсилләринә үнванладыгы бәднам "Вәсцијәтиам" сундә Түрkiјә вә Ираны мәнв етмәк үчүн "вахты фәвт етмәдән Күрчүстаны вә Гафгазы зәбт вә ишгал етмәк" барәдәки тә'кидли төвсцијәләриндән идаланыр бу чинајәт вә јер үзүндә бәлкә дә ән шовинист империя олан Русија дөвләти тәрәфиндән заман-заман һәјата кечирилиб.

Ајры-ајры өлкәләр арасында вә бу өлкәләрин өз дахилиндә фитнә-фәсад, зиддијәт, игтишаш тәрәтмоји варисләринә дөнә-дөнә мәсләһәт көрән I Пјотрун вәсцијәтләринә диггәтлә әмәл едән сонракы Русија һөкмдарлары Түрkiјә вә Ираны дахилдән парчаламаг үчүн бу өлкәләрдә јашајән ән надүрүст, чәрәк итирән, һарамзада тајфа олан ермәниләрдән усталыгла истифадә едибләр. Русија беләчә аддым-аддым ирәлиләјиб Түрkiјәнин, Иранын ичәриләринә - Крымы, Гафгазы әлә кечириб. Ермәниләр исә Түрkiјә вә Иран тәрәфиндән өз хәјанәт вә сатгынлыгларынын чәзасыны, Русија тәрәфиндән исә мұкафатыны алыблар.

Нәтичәдә вахтилә говулдугылыр дөвләтләрдән кәлиб Иран вә Түрkiјә әразисиндә сыгыначаг тапан јүз минләрлә ермәни инди дә бу дөвләтләрин һүдудларындан говулараг Русиянын чоңуб сөрһәдләриндә - хусусилә јеничә ишгал олунмуш Азәрбајчан торпагларында, әсасән Ирәван ханлығы әразисиндә мәскунлашдырылыблар. О вахтлардан башлајыб

"ӘРМӘНИСТАН" ТҮРКЛҮЈҮНҮН ФАЧИӘСИ.

Ермәниләр "Ермәнистан"а јерләшдирилдикчә бу торпагларынын гәдим Түрк-Огуз әһалиси сыхышдырылыб-чыхарылыб өз дәдә-баба јурдларындан. Азәри түркләринин һәммин торпаглардан говулмасы үчүн империя тәрәфиндән динч әһалијә гаршы мұхтәлиф илләрдә мұхтәлиф сijasу-игтисади, дини-мәдәни, һәтта һәрби аксијалар һәјата кечирилиб. Истәр 1905-1907-чи, истәрсә дә 1916-1920-чи илләрдә јүз минләрлә динч әһали ермәни-рус силаһлы гүвәләринин һәрби тәчавүзүнә мә'руз галыб, ушаглар, гадынлар, гочалар гәтлә јетирилиб, адамлар, сәвләр, бүтөв кәндләр јандырылыб күлә дөндәрилиб. Бүтүн бу чинајәтләр исә бир мәгсәдә хидмәт едиб - кениш Азәрбајчан торпагларынын аддым-аддым түрксүзләшдирилмәси вә түрксүзләшдирилмиш торпагларынын тәдричән ермәниләшдирилмәси мәгсәдинә! Сон мәгсәд исә "Бојук Ермәнистан" јаратмагдан ибарәт олуб...

Русия империясынын ахыра чатдыра билмәдији бу мәкрли планы, тәәссүф ки, совет маскасы тахмыш јени рус-совет империясы хејли керчәкләшдирди. Белә ки, 1918-чи илин мајында имзаланмыш Батум сүлһ мұгавиләсинә көрә чәми 9 мин кв. км-лик бир әразијә малик олан "Ермәнистан"

1920-ЧИ ИЛ НОЈАБРЫН 29-ДА

Русия болшевизми тәрәфиндән советләшдирилдикдән сонра тарих боју Азәрбајчанын, 1918-1920-чи илләрдә исә Азәрбајчан Демократик Чүмһуријәтинин тәркибиндә олан Зәнкәзур, Көјчә, Дорәләјәз, Гарагојунлу маһалларыны вә башга Азәрбајчан-Түрк торпагларыны да Москвадакы милләтчи болшевик һимәјәдарларынын әли илә "өз" тәркибинә гатды. Беләликлә, гәдим Азәрбајчан торпагларынын багрында 29,8 кв. мин км-лик бир шырым ачылды - сахта "Ермәнистан" дөвләти јарадылды. Бу, Азәрбајчан Түрклүјүнә, бүтүн Түрк дунјасына гаршы мисли корунмәмиш тарихи хәјанәт иди.

1930-ЧУ ИЛЛӘРДӘ

"Ермәнистан"да јерли түрк әһалинин сыхышдырылыб чы-

харылмасынын вә орадакы әразиләрин ермәниләшдирил-мәсинин јени мәрһәләси башиланыр. Бу, бир сыра дөвләт сәвијјәли тәдбирләрин тәркиб һиссәси кими һәјата кечирилди. Мәсәлән, 1930-чу илин 9 сентјабрында "Ермәнистан ССР" әразисинин јени әрази-инзибати бөлкүсү - районлашдырылмасы заманы азәрбајчанлы-түрк кәндләрини бир-бириндән ајры салмаг, анлыларын мүтләг әксәријјәт тәшикил етдикләри бөлкәләри бир нечә рајона парчаламаг-ла перспективсизләшдирмәк, әксинә, ермәниләрин аз-чох мәскунлашдыгы бөлкәләрдә јарадылмыш рајонларын әразисини бојутмәк вә мадди-техники базасыны мөһкәмләндирмәк, ермәни јашајыш мәнтәгәләрини јени әрази-инзибати ваһидин /рајонун/ мәркәзи тәсдиг едәрәк азәрбајчанлыларын јашадыглары даһа бојук кәндләри онлардан асылы вәзијјәтә салмаг вә с. кими анчаг ермәнијә хас ијрәнч бир сijasәт јеридилди.

1935-чи ил јанварын 3-дән е'тибарән исә ермәниләр "Ермәнистан" әразисиндә көрүнмәши тарихи бир чинајәтә - түрк мәншәли јер-јурд адларынын күтләви шәкилдә дәјишдирилмәсинә вә ермәниләшдирилмәсинә башилајырлар. /Дөвләт сәвијјәсиндә - "Ермәнистан ССР" Али Советинин гәрарлары илә һәјата кечирилән бу аксија дүз 56 ил сонра бүтүнлүклә баша чатды - 1991-чи илин августунда "Ермәнистан" әразисиндәки сонунчу азәрбајчанлы кәнди - Мегри рајонунун Нүвәди кәнди тәрк едилдикдән сонра "Ермәнистан"да артыг нә бир азәрбајчанлы, нә дә бир азәрбајчанлы јашајыш мәнтәгәси галды/.

1930-чу илләрин мә'лум репрессиялары да "Ермәнистан"да јерли азәри түркләринә гаршы тә'гиб вә тәзјиг үчүн ермәни рәһбәрлијинин әлиндә бир васитә олды. Он минләрлә адам һәбс едилди, күлләләнди, јахуд баш кәтүрүб Түркијә, Иран кетди вә ја Азәрбајчан ССР-дә сыгыначаг тапды.

Азәрбајчанлыларын "Ермәнистан"дан говулуб чыхарылмасынын ән јарамаз формаларындан бири дө

1948-1953-ЧҮ ИЛЛӘРДӘ

һәјата кечирилди. Сталинин фитвасы илә харичдән кәлән ермәниләри јерләшдирмәк ады алтында 150 мин нәфәрдән чох азәрбајчанлы зорла "Ермәнистан"дан көчүрүлдү вә Азәрбајчанын минимум јашајыш шәраити олмајан Мил-Муган чолләринә дашыныб төкүлдү. Гыса вахтда минләрлә күнаһсыз адам јәјда истидән вә хәстәликдән, гышда сојудан вә ачлыгдан гырылыб тәләф олды. Мүтәлиф харич дөвләтләрдән ахшыыб кәлән, даһа догрус, "Бојук Ермәнистан" јаратмаг үчүн кәтирилән јүз минләрлә ермәни исә бошалдылмыш һазыр азәрбајчанлы евләриндә јерләшдирил-

ди. Беләликлә, аз мүддәтдә "Ермәнистан"да азәрбајчанлыларла ермәниләрин сај нисбәти икинчиләрин хејринә дәјишди. Бу процес сонракы илләрдә дә бир сыра "динч" үсулларла давам етдирилди.

1948-1953-чү илләр "көчүрүлмә"си заманы ермәниләрин хусусилә диггәт мәркәзиндә сахладыглары мәсәлә игтисади, социал вә мә'нәви чәһәтдән күчлү, стратежи чәһәтдән дһәмийјәтли вә перспективли азәрбајчанлы јашајыш мәнтәгәләринин бошалдылмасы иди. Буна көрә дә "көчүрүлмә" тәхминән ашагыдакы шәкилдә һәјата кечирилди: илк нөвбәдә республиканын најтахты олан Јрәван шәһәри вә она јахын јашајыш мәнтәгәләри азәрбајчанлылардан тәмизләнди; сонра рајон мәркәзләри вә онларын әтрафындакы кәнд вә гәсәбәләрин әһалиси көчүрүлдү. Бир чох рајонларда илк нөвбәдә дәмирјол хәтләри вә шоссе јоллары үзәриндәки јашајыш мәнтәгәләри бошалдылды.

Һәмин "көчүрүлмә" заманы ермәниләрин һәјата кечирилдикләри бир һижләкәрлик дә ондан ибарәт иди ки, ајры-ајры рајонларын, шәһәр вә кәндләрин әһалиси бүтүнлүклә јох, тәхминән елә көчүрүлдү ки, онларда азәрбајчанлы әһали хејли азлыгда галырды. Азлыгда галан һәмин әһали исә илләр кечдикчә заман-заман көчүб Азәрбајчана кетмәјә мөчбур олды.

1988-ЧИ ИЛДӘ

исә "Ермәнистан"ын азәрбајчанлысызлашдырылмасынын, јахуд ермәниләрин өзләри демишкән, түрксүзләшдирилмәсинин сонунчу мәрһәләси башиланды. Москвада һазырланмыш, јахуд разылашдырылмыш сценари үзрә һәмин илин февралында ортаја атылмыш Гарабаг ојуну тәдричән "Ермәнистан"да да ермәни-азәрбајчанлы гаршыдурмасыны кәскинләшдирди, бу гаршыдурманы партлајыш һәддинә јахынлашдырырды. О вахткы Азәрбајчан рәһбәрлијинин гәтијјәтсизлији вә там бир көзләмә мөвгеји тутмасы, нәинки "Ермәнистан"дакы азәрбајчанлыларын, һеч өз әразисиндәки вәтәндашларынын әмин-аманлыгыны вә республиканын әрази бүтөвлүјүнү горумаг игтидарында вә чәсәрәтиндә олмамасы "Ермәнистан" азәрбајчанлыларында өз тәһлүкәсизликләринә бир инамсызлыг јарадырды. Күнбәкүн вә ачыг-ашкар силаһланан ермәниләрин гаршысында өзүнү әлијялын вә көмәксиз көрән азәрбајчанлы әһали евешикләрини атыб-кетмәјә мөчбур едилди. Мугавимәт кәстәрәнләр мүхтәлиф бәһанәләрлә һәбс едилди, ишкән-чәләрә мә'руз галыр, тәһгир олунар, дөјүлүб-сојулур, олдүрүлдүр.

Нәһәјәт, гаршыдурма 1988-чи илин нојабрында өз апо-

кејинə чатды. Азэрбајчанлылар рус һәрбчилəринин кəмə-
јиндэн истифадə едэн ермəнилəрин һүчүм вə таланлары-
нын мүшəјиəти илə "Ермəнистан"ы тəрк етмəјə мəчбур
олдулар. Үч күн əрзиндə - нојабрын 27-дэн 29-дəк "Ермə-
нистан"ын бир сыра рајонларында, хусусилə Бəјүк Гаракил-
сə /Гугарк/, һамамлы /Спитак/ вə Чалалоглуда /Степа-
наванда/ дəһиəтли чинајəтлəр тəрəдилди. Үмумијјəтлə,
1988-чи ил əрзиндə "Ермəнистан"дан 200 миң нəфəрдən
чох азэрбајчанлы гəвулду, 185 јашајыш мəнтəгəси бо-
шалтдырылды, 217 нəфəр азэрбајчанлы бу вəһиш аксија-
нын гурбаны олду. Əн бəјүк итки исə гəдим Түрк-Огуз јурду
олуб, Азэрбајчан тарихинин вə мадди-мəнəви мəдəнијјəти-
нин бир чох шəрəфли сəһифələрини кəксүндə јашадан бəјүк
бир əразинин бүтүндүклə дүшмөн əлинə кечмəси, дүшмөн
таптагы алтыннда галмасы олду.

Лакин бу, һеч дə о демəк дејил ки, биз үмуми Вəтəни-
мизин бир парчасы олан о мүгəддəс торпағлары һəмишə-
лик итирдик. Хејр. Тарихи тəчрүбə кəстəрир ки, Түркүн
һəмишə бир өзүнə гајыдышы олдузу кими, Түрк јурдларынын
да һəмишə бир өзүнə - Түрклүјүнə гајыдышы вар. Башга сөз-
лə, Түркүн өз гəдим јурд јерлəринə тəзəдэн гајыдышы Түр-
күн талəјидир. Вə бу əсас верир ки, Тарихин 1988-чи ил бу-
рулганында өз дəдə-баба јурдларыны тəрк етмəјə мəчбур
едилмиш биз "Ермəнистан" түрклəри бу күн там бир
ишамла дејəк:

БИЗ ГАЈЫДАЧАҒЫ!

Бу күн дамарларында азэрбајчанлы, Түрк ганы ахан һэр
Вəтəн əвлады анчаг бир мүгəддəс ишамла јашамалыдыр -
гојунда улуларымызын мəзарлары ујуан, үзəриндə мəрһум-
ларымызын мүгəддəс руһлары учан о догма, ваһид Азэрбај-
чакымызын бир парчасы олан гəдим Түрк-Огуз торпағла-
рына бир күн мүтлəг гајыдачагымыз ишамы илə! Бəлкə дə
сабаһ, бириси күн, он ил, ијурми ил сонра бу, мүмкүн ол-
мајачаг. Бəлкə дə ониллəр кечəчəк, нəсиллəр дəјишəчəк,
лакин чан јаддашы унутса да, ган јаддашы о торпағлары,
о јурду, о Вəтəни һеч вахт унутмајачаг. Əчдадларымызын
Кəјчəмизин, Дəрəлəјəзимизин, Зəркəзурумизин, Ведимизин,
Зəнкибасарымызын, Агбабамызын, Лорумизин, Дəрəчичəји-
мизин... башы үзəриндə учан руһлары бир күн нəвə-нəти-
чələримизи чəкиб апарачаг о гəдим јурдларымыза, јурд јер-
лəримизə. Бəлкə ат белиндə, əллəриндə гылынч кедəчəк-
лəр, бəлкə əн мүсир силаһларла кедəчəклəр, бəлкə мүдрик-
ликлə, агылла фəтһ едəчəклəр о торпағлары - дејə бил-
мəрəм. Лакин Түрк оглу мүтлəг гајыдачаг о торпағлары!
БИЗ ГАЈЫДАЧАҒЫ!

I НИССƏ

"ЕРМƏНИСТАН" ВƏ ОНУН РАЈОНЛАР ҮЗРƏ ƏРАЗИ-ИНЗИБАТИ БƏЛКҮСҮ

"ЕРМӘНИСТАН"

Гафгазархасынын /Загафгазијанын/ чәнуб
 һиссәсиндә јерләшир. Шималда Күрчүстан, шәргдә вә
 чәнуб-шәргдә Азәрбајчан, чәнубда Иран, гәрбдә исә
 Түркіјә илә һәмсәрһәддир.

Саһәси 29,8 мин кв. км, мәркәзи Ирәван шәһәридир.
 1979-чу илин мә'луматына корә: 36 инзибати рајону,
 24 шәһәри, 33 шәһәр типли гәсәбәни әһатә едир; бүтүн
 "Ермәнистан"да 3 милјон 31 мин нәфәр әһали јашајыр.

"Ермәнистан" даһа чох дағлыг өлкәдир. Әразисинин
 90 фаизи дәниз сәвијјәсиндән 1 км-дән артыг
 јүксәкликдә јерләшир. Ән һүндүр зирвәси Алакөз

/Арагатс/ дағы (һ.4090), ән алчаг јери Тона (Дебед) вә
 Араз чајлары бојунча узанан әразиләрдир /дәниз
 сәвијјәсиндән 350-400 м һүндүрлүкдә/. "Ермәнистан"
 торпағларындан ахан бүтүн чајлар ја Араз, ја да Күр
 һөвзәсинә дахилдир. "Ермәнистан"да ирили-хырдалы
 100-дән чох көл вар ки, онларын да ән бөјүјү Көјчә
 көлүдүр. Республиканын зәнкин битки вә һејванат
 аләми вар. Республика әразисиндә ән бөјүк горуглар
 Диличан (Ичеван-Диличан рајону әразисиндә) вә Хосров
 (Веди рајону әразисиндә) горугларыдыр.

"Ермәнистан" әразисиндә ән гәдим инсанларын
 мүшәһидә едилмәси е. ә. 2-чи миниллјә тәсадүф едир.
 "Ермәнистан"да лап гәдимләрдән мүхтәлиф Түрк
 тајфаларынын јашамасы сон вахтлар тәдгигатларда
 даһа сых-сых гејд олунмагдадыр. Бисүтүн јазыларында
 "Ермәнистан" Армина (фарс дилиндәки мәтнләрдә),
 Нармунија (Елам дилиндәки мәтнләрдә) вә Урашту
 (Бабил дилиндәки мәтнләрдә) кими гејдә алыныр.

"Ермәнистан" е. ә. VI әсрин сонунчу рүбүндән
 Әһәмәниләр, е. ә. III әсрин ахырларындан Селевкиләр
 дәвләтинә табе олуб. Даһа сонра "Ермәнистан"
 әразисинин бөјүк бир һиссәси Гафгазын ән гәдим Түрк
 дәвләтләриндән олан Албан дәвләтинин тәркибинә
 дахил олуб. VII әсрин сонларында Гафгаза бөјүк
 јүрүшләр едән әрәб хилафәти Картлини вә Гафгаз
 Албан дәвләтини, о чүмләдән "Ермәнистан"ы
 "Әрмәнијјә" адлы ваһид бир әмирликдә бирләшдирир.
 XI әсрин орталарында "Ермәнистан"а сәлчуг ахыны
 башлајыр вә "Ермәнистан" торпағлары Сәлчуг
 дәвләтинин һакимијјәти алтына кечир. Даһа сонра
 "Ермәнистан" Шәддадиләрин һакимијјәти алтында
 олуб. XIII әсрин әввәлләриндә исә бу әразиләр
 монголлар тәрәфиндән зәбт олунараг Елханиләр
 дәвләтинин тәркибинә гатылыб. XIV әсрин сонларында
 "Ермәнистан" әввәл Тохтамыш ханын, сонра исә Бөјүк
 Тејмурун һүчумларына мә'руз галыб. XV әсрин
 әввәлләриндән е'тибарән "Ермәнистан" Гарагојунлу,
 бир гәдәр сонра Ағгојунлу дәвләтинә дахил олуб. XVI
 әсрдән башлајараг Сәфәвиләр дәвләтинин тәркибиндә
 мөвчүд олуб.

Иранла Түркіјә арасындакы 1639-чу ил сүлһ
 мүгавиләсинә корә, "Ермәнистан" Иран вә Түркіјә

арасында бөлүшдүрүлүр. 1724-чү илдә исә Түркијәнин химајәсинә кечир. Надир шаһын вахтында бу торпаглар тәзәдән Ирана гәјтарылыр.

XVIII әсрин орталарында "Ермәнистан"ын бөјүк бир хиссәсиндә феодал дәвләти олан Ирәван ханлығы жараныр. Ханлыг Ағрыдаг вадисини, Көјчә көлү саһилләрини вә Араз чајындан чәнуб-гәрбә узанан бөјүк бир әразини әһатә едир. Ханлыг 12 маһалдан ибарәт олуб вә бу маһалларын башында наибләр дуруб. Ирәван ханлығыны ајры-ајры илләрдә һәсәнәли хан, һүсејнәли хан, Гуламәли хан, Мәһәммәд хан, Әлигулу хан вә б. һөкмдарлар идарә едиб.

Күлүстан мугавиләсинә (1813) көрә Ирәван ханлығы Иранын тәркибиндә галыб, Түркмәнчај (1828) мугавиләсинә көрә исә Русијанын ишғалы алтына кечиб. Сонралар Русија бу әразиләрдә Ирәван губернијасы јарадыб.

1918-чи илдә "Ермәнистан"да чәми 9 кв. км-лик бир әразидә ермәни дашнак дәвләти, 1920-чи ил нојабрын 29-да исә болшевикләрин зор-күчү илә "Ермәнистан ССР" јарадылыб.

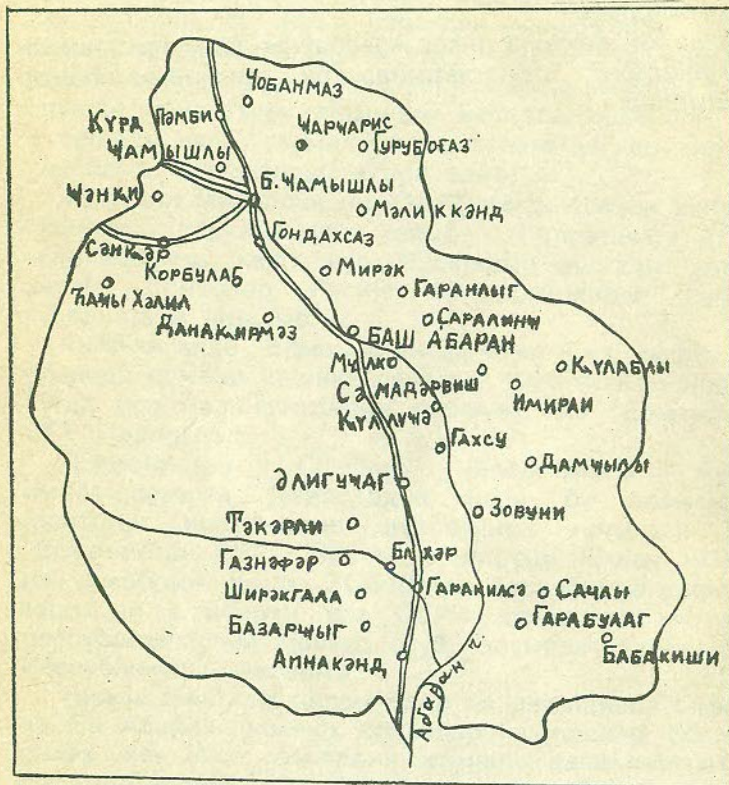
"Ермәнистан ССР"-ин јарадылмасы Русија империјасынын јүзилләрдән бәри бу әразиләрдә јеритдији ишғалчылыг сијасәтинин нәтичәси иди. "Ермәнистан ССР" 1922-чи ил мартын 12-дән 1936-чы ил декабрын 5-дәк ЗСФСР-ин тәркибиндә, сонунчу тарихдән етибарән исә ССРИ дахилиндә мүттәфиг республика кими мөвчуд олуб. һазырда "Ермәнистан Республикасы" адланыр.

Тарихи фактлар тәсдиг едир ки, ермәниләр Гафгаза вә Өн Асијаја чох-чох сонралар кәлмишләр. Әслиндә онлар һеч вахт өзләрини ермәни адландырмамыш, миллијјәтләринә "һај", "вәтәнләринә" "һајреник" демишләр. Индики "Ермәнистан" әразисиндә исә вахтилә "әрмән" адлы түрк тајфалары јашајыб вә бу әразиләр һәмин тајфаларын ады илә "Әрмәнијә" адландырылыб. "Әрмән" етнониминин сырф түрк сөзү олмасы да дејиләнләри тәсдиг едир. Сонралар бу әразиләрә көчүб кәлән һајлар тәдричән јерли әрмән тајфаларынын торпагларында өзләринә јер едәрәк һәмин әразиләрин ады илә "әрмәни", јә'ни "Әрмәнли", "Әрмәнијәли" адланмаға башланыблар. һајларын бу

јерләрдәки етник-сијаси нүфузу о гәдәр зәиф олуб ки, сонралар бүтүн дүнја онлары өз адлары илә јох, мәһз "әрмәнли-әрмәни" кими таныјыб. Бунунла белә, сон дәрәчә һијләкәр, түлкү хасијјәтли һајлар (ермәниләр) заман-заман өз мәкрли нијјәтләрини һәјата кечиртмишләр.

Белә ки, вахтилә анчаг Азәрбајчан түркләри јашајан "Ермәнистан" торпагларында бу күн анчаг һајлар јашајырлар...

АБАРАН /АПАРАН/ РАЈОНУ

Абаран маһалы әразисиндә рајон.

1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб; 1935-чи ил январын 3-нә гәдәр Абаран рајону, һәмин тарихдән е'тибарән исә Апаран рајону адландырылыб.

Әразиси 816 кв. км-дир.

Рајон мәркәзи шәһәр типли Баш Абаран /Апаран/ гәсәбәсидир.

Рајон мәркәзинә ән јахын дәмирјол дајаначағы 42 км кәнарда јерләшән һамамлы /Спитак/ стансијасыдыр

/һамамлы рајону әразисиндә/.

Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә 59 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына кәрә: рајонун әразисиндә 1 шәһәр типли гәсәбә, 18 кәнд совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы 33-дүр; әһалиси 25 мин нәфәрdir, о чүмләдән: шәһәр әһалиси -- 4,7 мин, кәнд әһалиси -- 20,3 мин нәфәр.

Шәһәр типли гәсәбә:

БАШ АБАРАН /Апаран/ -- Абаран /Касах/ чајы саһилиндә јерләшир; 1963-чү илдән шәһәр типли гәсәбәдир; гәсәбә советинә 2 км кәнарда јерләшән Мүлк кәнди дә дахилдир; 1972-чи илдә 5,3 мин нәфәр әһалиси олуб.

Кәнд советләри:

1. БӨЈҮК ЧАМЫШЛЫ /Алакөз/ -- рајон мәркәзиндән 12 км мәсафәдә јерләшән Бөјүк Чамышлы /Алакөз/ кәндини вә ондан 2 км мәсафәдәки Чамышлы, 3 км мәсафәдәки Күрд Пәмби /Сипан/, 5 км мәсафәдәки Чобанмаз /Авшен/ кәндләрини бирләшдирир.

2. АПНАКӘНД /Аппакјуғ/ -- рајон мәркәзиндән 21 км мәсафәдә јерләшән Аппакәнд /Аппакјуғ/ кәндини әһатә едир.

3. ГАЗНӘФӘР /Арагатс/ -- рајон мәркәзиндән 15 км мәсафәдә јерләшән Газнәфәр /Арагатс/ вә ондан 2 км мәсафәдәки Тәкәрли /Тсахкашен/ кәндләрини бирләшдирйр.

4. БАБАКИШИ /Бужакан/ -- рајон мәркәзиндән 30 км мәсафәдә јерләшән Бабакиши /Бужакан/ кәндини әһатә едир.

5. ЧӨНКИ /Вардаблур/ -- рајон мәркәзиндән 16 км мәсафәдә јерләшән Чәнки (Вардаблур) кәндини әһатә едир.

6. КҮЛЛҮЧӘ /Варденис/ -- рајон мәркәзиндән 5 км мәсафәдә јерләшән Куллүчә /Варденис/ кәндини әһатә едир.

7. ШИРӘКГАЛА /Варденут/ -- рајон мәркәзиндән 20 км мәсафәдә јерләшән Ширәкгала /Варденут/ вә ондан 2 км мәсафәдәки Базарчыг /Араји/ кәндләрини

бирлешдирир.

8. ЧАРЧАРИС /Дерек/ -- район мэркэзиндэн 16 км месафэдэ јерлешэн Чарчарис /Дерек/ вэ ондан 3 км месафэдэки Гурубоғаз /Ортача/ кэндлэрини бирлешдирир.

9. ГАРАБУЛАГ /Јеринчэтап/ -- район мэркэзиндэн 23 км месафэдэ јерлешэн Гарабулаг /Јеринчэтап/ вэ ондан 3 км месафэдэки Сачлы /Норашен/ кэндлэрини бирлешдирир.

10. ГОНДАХСАЗ /Рја-Таза/ -- район мэркэзиндэн 10 км месафэдэ јерлешэн Гондахсаз /Рја-Таза/ вэ ондан 4 км месафэдэки Корбулаг /Шенкани/ кэндлэрини бирлешдирир.

11. ӘЛИГУЧАГ /Кучак/ -- район мэркэзиндэн 10 км месафэдэ јерлешэн Әлигучаг /Кучак/ кэндини әһатә едир.

12. ГАРАНЛЫГ /Лусақјуғ/ -- район мэркэзиндэн 2 км месафэдэ јерлешэн Гаранлыг /Лусақјуғ/ кэндини әһатә едир.

13. МӘЛИККӘНД /Меликқјуғ/ -- район мэркэзиндэн 10 км месафэдэ јерлешэн Меликкәнд /Меликқјуғ/ вэ ондан 4 км месафэдэки Мирәк /Мирак/ кэндлэрини бирлешдирир.

14. ДАМЧЫЛЫ /Мравјан/ -- район мэркэзиндэн 19 км месафэдэ јерлешэн Дамчылы /Мравјан/ кэндини әһатә едир.

15. ДАНАКИРМӘЗ /Овит, Нигаван/ -- район мэркэзиндэн 7 км месафэдэ јерлешэн Данакирмәз /Овит, Нигаван/ кэндини әһатә едир.

16. ИМИРЛИ /Ттучур/ -- район мэркэзиндэн 10 км месафэдэ јерлешэн Имирли /Ттучур/ кэндини вэ ондан 3 км месафэдэки Сәмадәрвиш /Чкнах/, 4 км месафэдэки Күлаблы /Дзораглух/ кэндлэрини бирлешдирир.

17. ҺАЧЫ ХӘЛИЛ /Тсахкаһовит/ -- район мэркэзиндэн 20 км месафэдэ јерлешэн Һачы Хәлил /Тсахкаһовит/ вэ ондан 3 км месафэдэки Сәнкәр кэндлэрини бирлешдирир.

18. БЛХӘР /Шенаван/ -- район мэркэзиндэн 17 км месафэдэ јерлешэн Блхәр /Шенаван/ вэ ондан 2 км месафэдэки Гаракилсә /һартаван/ кэндлэрини бирлешдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Баш Абаран рајону үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ /ӘСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Баш Абаран	Апаран	3.01.1935.
Баш Абаран рајону	Апаран рајону	3.01.1935.
Дамчылы	Мравјан	3.01.1935.
Бабакиши	Бужакан	---
Бөјүк Чамышлы	Алакөз	4.01.1938.
Сәмадәрвиш	Чкнах	1.06.1940.
Базарчыг	Араји	15.07.1946.
Һачы Хәлил	Тсахкаһовит	15.07.1946.
Күлаблы	Дзораглух	15.07.1946.
Күллүчә	Варденис	15.07.1946.
Гарабулаг	Јернчэтап	15.07.1946.
Мәликкәнд	Меликқјуғ	15.07.1946.
Данакирмәз	Овит	15.07.1946.
Овит /Данакирмәз/	Нигаван	2.10.1967.
Сачлы	Норашен	15.07.1946.
Ширәкғала	Варденут	15.07.1946.
Газнәфәр	Арагатс	10.09.1948.
Гаранлыг	Лусақјуғ	10.09.1948.
Блхәр	Шенаван	19.04.1950.
Чәнки	Вардаблур	19.04.1950.
Имирли	Ттучур	19.04.1950.
Гаракилсә	Һартаван	19.04.1950.
Тәкәрли	Тсахкашән	19.04.1950.
Ахула	Беркарат	25.01.1978.
Гурубоғаз	Ортача	5.01.1978.
Ермәни Пәмби	Лернапар	25.01.1978.
Карвансара	Амре-Таза	25.01.1978.
Гондахсаз	Рја-Таза	25.01.1978.
Корбулаг	Шенкани	25.01.1978.
Күрд Пәмби	Сипан	25.01.1978.
Чобанмаз	Авшән	25.01.1978.
Чарчарис	Дерек	25.01.1978.

Рајонун әразисинин әсас һиссәсини Абаран дүзәнлији тәшкил едир. Рајонун әразисиндән Гара Су /инди Сев-Чур/ чајынын сол голу олан Абаран /инди Касах/ чајы ахыр. Узунлуғу 98 км олан бу чајын

һөвзәсинин сәһәси 1852 кв км-дир. Чај өз башланғычыны "Ермәнистан"да ән һүндүр дағ олан Алакөз /Арагатс/ дағынын /h.4090 м/ јамачларындан көтүрүр.

1970-чи илләрдә рајонун әразисинин бир һиссәси Намамлы рајону әразисинин бир һиссәси илә бирләшдириләрәк ајрыча бир Арагатс рајону јарадылмышдыр.

АКИН /АНИ/ РАЈОНУ

Шәрәјел /Ширәк-ел/ маһалы әразисиндә рајон.

1937-чи ил декабрын 31-дә јарадылыб; 1961-чи ил октябрын 12-нә гәдәр Акин рајону, һәмин тарихдән е'тибарән исә Ани рајону адландырылыб.

Әразиси 429 кв. км-дир.

Рајон мәркәзи шәһәр типли Молла Көҗә /Маралик/ гәсәбәсидир. Рајон мәркәзинә ән јахын дәмирјол дајаначағы 12 км кәнарда јерләшән Әртик стансијасыдыр /Әртик рајону әразисиндә/.

Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә 100 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына корә: рајонун әразисиндә 2 шәһәр типли гәсәбә, 13 кәнд совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы 22-дир; әһалиси 17,1 мин нәфәрдир, о чүмләдән: шәһәр әһалиси -- 4 мин, кәнд

әһалиси -- 13,1 мин нәфәр.

Шәһәр типли гәсәбәләр:

1. МОЛЛА КӨҮЧӘ /Маралик/ -- Күмрү-Ирэван шоссе жолунун кәнарында җерләшир; 1962-чи илдән шәһәр типли гәсәбәдир; гәсәбә советинә 1 км кәнарда җерләшән Боғазкәсән /Дзоракерт/ кәнди дә дахилдир.

2. АНИПЕМЗА -- район мәркәзиндән 57 км, Ирәван шәһәриндән 113 км мәсафәдәдир; ән җахын дөңиржол дајаначағы 7 км кәнарда җерләшән Ани стансијасыдыр.

Кәнд советләри:

1. АКИН -- район мәркәзиндән 30 км мәсафәдә җерләшән Акин кәндини вә ондан 1 км мәсафәдәки Акин стансија гәсәбәсини бирләшдирир.

2. ГОШАВӘНК /Һајкадзор/ -- район мәркәзиндән 41 км мәсафәдә җерләшән Гошавәнк /Һајкадзор/ кәндини вә ондан 2 км мәсафәдәки Буғдашән /Баграван/ стансија гәсәбәсини бирләшдирир.

3. БУҒДАШЕН /Баграван/ -- район мәркәзиндән 48 км мәсафәдә җерләшән Буғдашән /Баграван/ вә ондан 12 км мәсафәдәки Јеникөј /Харков/ кәндләри бирләшдирир.

4. БӘБИРЛИ /Бартсрашән/ -- район мәркәзиндән 13 км мәсафәдә җерләшән Бәбирли /Бартсрашән/ кәндини әһатә едир.

5. ГАПЫЛЫ /Гусанакјуғ/ -- район мәркәзиндән 17 км мәсафәдә җерләшән Гапылы /Гусанакјуғ/ кәндини әһатә едир.

6. БӘЗИРХАНА /Дзитанков/ -- район мәркәзиндән 11 км мәсафәдә җерләшән Бәзирхана /Дзитанков/ кәндини әһатә едир.

7. ДАШГАЛА /Караберд/ -- район мәркәзиндән 7 км мәсафәдә җерләшән Дашгала /Караберд/ кәндини әһатә едир.

8. МУСТУГЛУ /Ланчик/ -- район мәркәзиндән 10 км мәсафәдә җерләшән Мустуглу /Ланчик/ кәндини әһатә едир.

9. СВАНВЕРДИ /Лусахпјур/ -- район мәркәзиндән 26 км мәсафәдә җерләшән Сванверди /Лусахпјур/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Кәзәрбад /Исаһакјан/ кәндләрини бирләшдирир.

10. ЧЫРПЫЛЫ /Чрапи, Неркин Чрапи/ -- район мәркәзиндән 36 км мәсафәдә җерләшән Чырпылы /Чрапи, Неркин Чрапи/ вә ондан 2 км мәсафәдәки Кеҗач /Верин Чрапи/ кәндләрини бирләшдирир.

11. БОЗДОҒАН /Саракап/ -- район мәркәзиндән 40 км мәсафәдә җерләшән Боздоған /Саракап/ кәндини әһатә едир.

12. СӨЈУДЛУ /Сарнахпјур/ -- район мәркәзиндән 7 км мәсафәдә җерләшән Сөјүдлү /Сарнахпјур/ кәндини әһатә едир.

13. ДОВШАНГЫШЛАГ /Ширакаван/ -- район мәркәзиндән 24 км мәсафәдә җерләшән Довшангышлаг /Ширакаван/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Гајалы /Норабер/ кәндләрини бирләшдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Акин району үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ /ӨСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Боғазкәсән	Дзоракап	3.01.1935.
Боздоған	Саракап	3.01.1935.
Молла Көјчә	Маралик	3.01.1935.
Сөјүдлү	Сарнахпјур	2.03.1940.
Бәзирхана	Дзитанков	---
Кәзәрбад	Исаһакјан	30.06.1945.
Бәбирли	Бартсрашән	3.02.1947.
Буғдашән	Баграван	3.02.1947.
Дашгала	Караберд	3.02.1947.
Чырпылы	Чрапи	---
Чрапи /Чырпылы/	Неркин Чрапи	3.02.1947.
Гапылы	Гусанакјуғ	3.02.1947.
Кеҗач	Верин Чрапи	3.02.1947.
Акин району	Ани району	12.10.1961.
Мустуглу	Ланчик	3.02.1947.
Сванверди	Лусахпјур	3.02.1947.
Довшангышлаг	Ширакаван	19.04.1950.
Буғдашән стан- сија гәсәбәси	Баграван ст. гәс.	31.07.1950.
Гошавәнк	Һајкадзор	19.04.1950.
Гајалы	Норабер	3.02.1950.

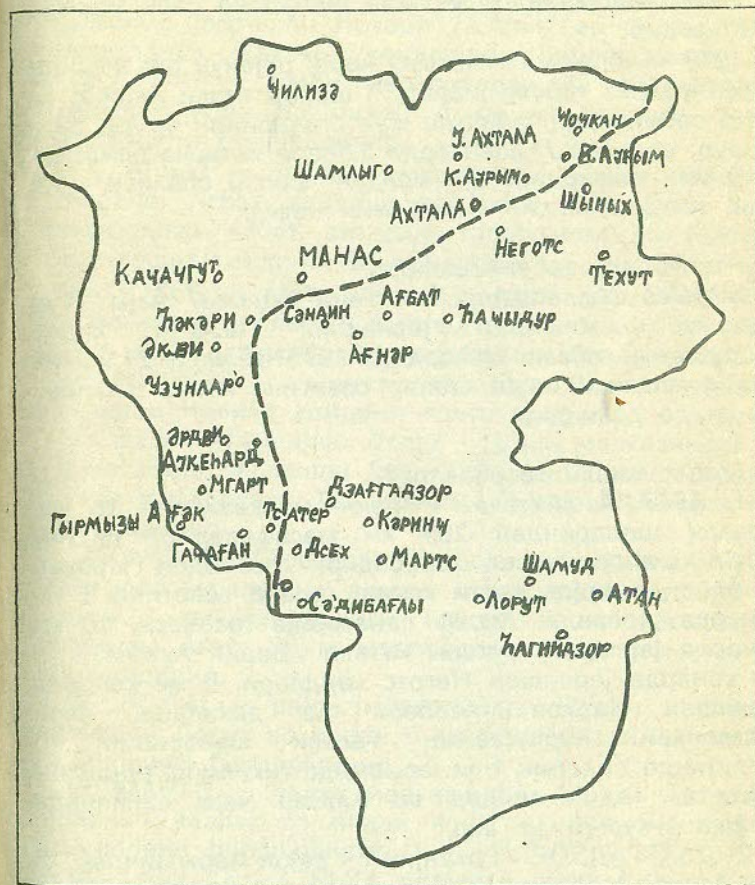
Тарихдә Ани адында гәдим шәһәр олуб, Бу шәһәрин харабалылары Арпачај чајынын сағ саһилиндә - Түркијә әразисиндә инди дә галмагдадыр. Академик

Н.Март 1892-чи илдән башлајараг кичик фасиләләрлө 14 ил бу јердә археоложи тәдгигатлар апарыб.

Гәдим Ани куја ермәни кнјазларынын галасы олуб. Әслиндә 1064-чу илдә шәһәр сәлчуг түркләринин ихтијарында имиш, 1072-чи илдән Шәддәдиләр сүләләсинин һакимијјәти алтына кечиб, 1236-чы илдә монголлар тәрәфиндән ишғал олунуб. 1319-чу ил зәлзәләси заманы шәһәр хејли дағылыб, тәдричән харабалыға чеврилиб. ХҮІ әсрдә бурада јени түрк кәнди салыныб, 1878-чи илдә Русија бу кәнди ишғал едиб, 1914-1918-чи илләрдә түркләр тәрәфиндән бу јерләр јенидән кери алыныб.

Рәјонун ады да һәмин тарихи Ани шәһәринин адыны дашыјыр.

АЛЛАҢВЕРДИ /ТУМАНЈАН/ РАЈОНУ

Дағ Борчалысынын Лору маһалы әразисиндә рәјон. 1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб, 1969-чу ил сентјабрын 19-на гәдәр Аллаһверди рәјону, һәмин тарихдән етибарән исә Туманјан рәјону адландырылыб. Әразиси 1111 кв. км-дир.

Район мәркәзи республика табели Манас /Аллаһверди/ шәһәридир.

Район мәркәзиндән Ирәван -Тифлис дәмирјол хәтти кечир.

Район мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә 191 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына көрә: районун әразисиндә 1 республика табели шәһәр, 3 шәһәр типли гәсәбә, 13 кәнд совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы 39-дур; әһалиси /Аллаһверди шәһәри истисна олмагла/ 37,5 мин нәфәрдир; о чүмләдән: шәһәр әһалиси - 9,4 мин, кәнд әһалиси - 28,1 мин нәфәр.

Республика табели шәһәр:

МАНАС /Аллаһверди/ -- Тона /Дебед/ чајы /Күр һөвзәси/ саһилиндә јерләшир; 1938-чи илдән республика табели шәһәрдир; 1975-чи илдә 21,9 мин нәфәр әһалиси олуб; шәһәр советинә Ағнәр /Акнер/ кәнди дә дахилдир.

Шәһәр типли гәсәбәләр:

1. АФТАЛА /Ахтала/ -- район мәркәзиндән 18 км, Ирәван шәһәриндән 209 км мәсафәдәдир; 1939-чу илдән шәһәр типли гәсәбәдир; гәсәбәдән Ирәван -Тифлис дәмирјол хәтти кечир; гәсәбә советинә 3 км кәнарда јерләшән Ағтала санаторија гәсәбәси, 10 км кәнарда јерләшән Јухары Ағтала /Верин Ахтала/, 2 км кәнарда јерләшән Неготс кәндләри, 9 км кәнарда јерләшән Каркоп гәсәбәси дә дахилдир. Јери кәлмишкән, Күрчүстанын Телави шәһәринин 15 км-лијиндә XI әсрин 1-чи јарысында тикилмиш ејниадлы /Ахтала/ гәдим мә'бәд вә Алазан чајы саһилиндә ејниадлы курорт да вар.

2. ДЗААҒАДЗОР /Туманјан/ -- район мәркәзиндән 18 км, Ирәван шәһәриндән 176 км мәсафәдәдир; 1947-чи илдән шәһәр типли гәсәбәдир; ән јахын дәмирјол дајаначағы 4 км кәнарда јерләшән Көбәр /Кобер/ стансијасыдыр; гәсәбә советинә 4 км кәнарда јерләшән Көбәр стансија гәсәбәси дә дахилдир.

3. ШАМЛЫГ /Шамлуг/ -- район мәркәзиндән 36 км, Ирәван шәһәриндән 227 км мәсафәдәдир; 1938-чи илдән шәһәр типли гәсәбәдир; ән јахын дәмирјол

дајаначағы 18 км кәнарда јерләшән Ағтала стансијасыдыр;

Кәнд советләри:

1. ҺӘКӘРИ /Акори/ -- район мәркәзиндән 6 км мәсафәдә јерләшән Һәкәри /Акори/ вә ондан 15 км мәсафәдәки Качачгут кәндләрини бирләшдирир.

2. АТАН -- район мәркәзиндән 62 км мәсафәдә јерләшән Атан вә ондан 4 км мәсафәдәки Шамут кәндләрини бирләшдирир.

3. АҒБАТ -- район мәркәзиндән 17 км мәсафәдә јерләшән Ағбат кәндини вә ондан һәр бири 8 км мәсафәдәки Ағбат стансија гәсәбәсини вә һачыдур /Тсахкәшат/кәндини бирләшдирир.

4. АҖКЕҲАД /Данушаван/ -- район мәркәзиндән 16 км мәсафәдә јерләшән АҖкеһад /Данушаван/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Әрдви кәндләрини бирләшдирир.

5. ЧИЛИЗӘ -- район мәркәзиндән 88 км мәсафәдә јерләшән Чилизә кәндини әһатә едир.

6. ДСЕХ /Туманјан, Дсех/ -- район мәркәзиндән 31 км мәсафәдә јерләшән Дсех/Туманјан, Дсех/ вә ондан 5 км мәсафәдәки Сә'дибағлы /Чкалов/ кәндләрини бирләшдирир.

6. ГАЧАҒАН /Аревадзоғ/ -- район мәркәзиндән 22 км мәсафәдә јерләшән Гачаған /Аревадзоғ/ кәндини вә ондан 3 км мәсафәдәки Тсатер, 5 км мәсафәдәки Гырмызы Ағәк, 6 км мәсафәдәки Мгарт кәндләрини бирләшдирир.

8. ЛОРУТ -- район мәркәзиндән 52 км мәсафәдә јерләшән Лорут вә ондан 5 км мәсафәдәки һагнидзор кәндләрини бирләшдирир.

9. МАРТС -- район мәркәзиндән 38 км мәсафәдә јерләшән Мартс вә ондан 4 км мәсафәдәки Кәринч кәндләрини бирләшдирир.

10. БӨЈҮК АҖРЫМ /Медз Ајрум/ -- район мәркәзиндән 24 км мәсафәдә јерләшән Бөјүк Ајрым /Медз Ајрум/ вә ондан 5 км мәсафәдәки Кичик Ајрым /Покр Ајрум/ кәндләрини бирләшдирир.

11. УЗУНЛАР /Одзун/ -- район мәркәзиндән 12 км мәсафәдә јерләшән Узунлар /Одзун/ кәндини вә ондан 2 км мәсафәдәки Амоч, 5 км мәсафәдәки Әкви /Ағви/ кәндләрини бирләшдирир.

12. ЧОЧКАН -- район мэркэзіндэн 28 км мэсафэдэ
жерлэшэн Чочкан кэндини эһатэ едир.

13. ШЫНЫХ /Шнох/ -- район мэркэзіндэн 24 км
мэсафэдэ жерлэшэн Шыных /Шнох/ вэ ондан 5 км
мэсафэдэки Техут кэндлэрини бирлэшдирир.

"Ермэнистан ССР" Али Совети Рэјасэт һеј'этинин
мүхтэлиф фэрманлары илә Аллаһверди рајону үзрө
адлары дәјишдирилмиш јашајыш ментөгэлэри

КЕЧМИШ /ӘСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДІЈИ ТАРИХ
Манас	Аллаһверди	---
Һачыдур	Тсахкәшат	3.01.1935.
Сә'дибағлы	Чкалов	22.02.1939.
Дсех	Туманјан	27.12.1938.
Туманјан /Дсех/	Дсех	19.09.1939.
Дзағгадзор	Туманјан	4.07.1951.
Ајкеһад	Данушавап	2.02.1963.
Узунлар	Одзун	30.09.1967.
Гранит заводу		
гәсәбәси	Каркоп	3.07.1968
Аллаһверди		
рајону	Туманјан рајону	19.09.1969
Гачаған	Аревадзоғ	25.01.1978.

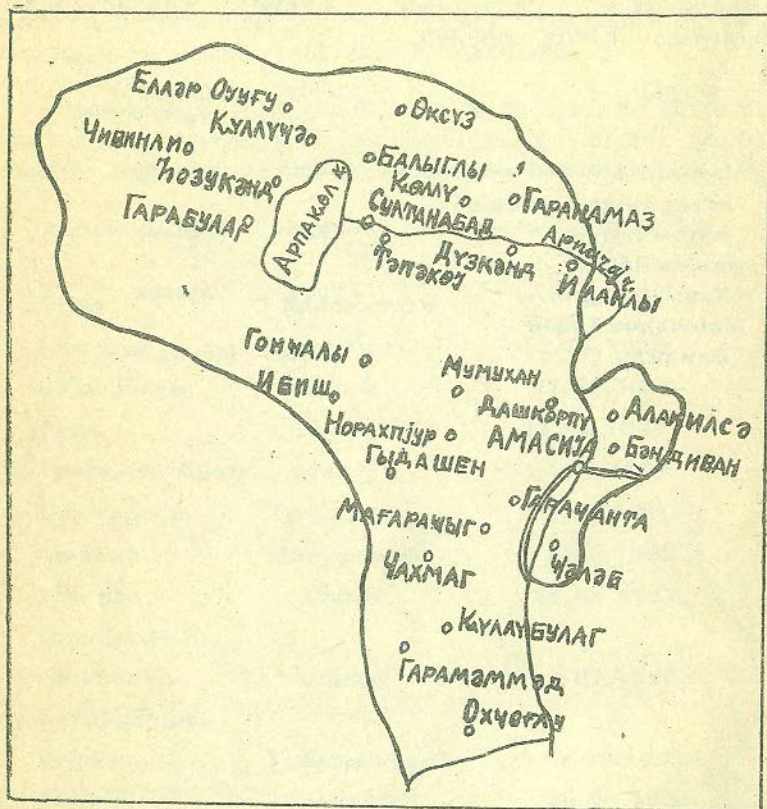
Рајон мэркэзіндэн Тона /Дебед/ чајы ахыб кедир.
Рајонун эразиси һэләб, Сомһет вэ Гугаратс дағ
силсилэлэри илә эһатэ олунмушдур.

1988-чи илә гәдәр азәрбајчанлыларын јашамағда
давам етдикләри вэ һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур
олдуғлары јашајыш ментөгэлэри: Бөјүк Ајрым, Кичик
Ајрым, Јухары Ағтала, Манас, Мә'дән гәсәбәси,
Шамлыг, Пәдин, Ашағы Ағтала, Чилизә, Ағтала стансија
гәсәбәси...

Ермэни вәһшилөринин "Ермэнистан"
азәрбајчанлыларына гаршы 1988-1989-чу илләрдә һәјата
кечирдикләри сојғырымы заманы Аллаһверди
рајонундан һәлак оланлар:

АДЫ	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Мәммәдов Рәһман Әли оғлу	1985	Чилизә
Һағвердијев Һағверди Һатәм оғлу	1934	Ајрым
Әлијев Аббас Хасмәммәд оғлу	1912	Ајрым
Мәммәдов Тофиг Әли оғлу	1988	Манас

АМАСИЈА РАЈОНУ

Ағбаба маһалы Һразисиндә рајон.
1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб.
Әразиси 608 кв. км-дир.

Рајон мәркәзи рајонун шәргиндә, шосе јолу үстүндә јерләшән Амасија кәндидир /инди шәһәр типли гәсәбә/; 1970-чи илдә 2786 нәфәр әһалиси олуб.

Рајон мәркәзинә ән јахын дәмирјол дајаначағы 28 км кәнарда јерләшән Күмрү /Ленинакан/ стансијасыдыр /Ахурјан рајону Һразисиндә/.

Рајон мәркәзиндән Ирэван шәһәринә олан мәсафә

148 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына кәрә: рајонун Һразисиндә 12 кәнд совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы 26-дыр; әһалиси 18,5 мин нәфәр-дир.

Кәнд советләри:

1. ГАРАЧАНТА /Әзизбәјов/ -- рајон мәркәзиндән 4 км мәсафәдә јерләшән Гараганта /Әзизбәјов/ кәндини әһатә едир.

2. АМАСИЈА -- рајон мәркәзи олан Амасија кәндини вә ондан 6 км мәсафәдәки Алакилсә /Байтар/, 4 км мәсафәдәки Бандиван кәндләрини бирләшдирир.

3. БАЛЫГЛЫ -- рајон мәркәзиндән 21 км мәсафәдә јерләшән Балыглы вә ондан 4 км мәсафәдәки Өксүз кәндләрини бирләшдирир.

4. КҮЛЛҮБУЛАГ -- рајон мәркәзиндән 12 км мәсафәдә јерләшән Күллүбулаг кәндини әһатә едир.

5. КҮЛЛҮЧӨ -- рајон мәркәзиндән 24 км мәсафәдә јерләшән Күллүчө вә ондан 2 км мәсафәдәки Еллар Оууғу /Еллар/ кәндләрини бирләшдирир.

6. ЧӘЛӘБ /Чрадзор/ -- рајон мәркәзиндән 7 км мәсафәдә јерләшән Чәләб /Чрадзор/ вә ондан 4 км мәсафәдәки Ијли Гракилсә /Илли, Һоғмик/ кәндләрини бирләшдирир.

7. ГАРАНАМАЗ /Јени Јол/ -- рајон мәркәзиндән 27 км мәсафәдә јерләшән Гарамамаз /Јени Јол/ кәндини вә ондан һәр бири 4 км мәсафәдәки Көллү вә Иланлы /Чайбасар/ кәндләрини бирләшдирир.

8. ГОНЧАЛЫ -- рајон мәркәзиндән 16 км мәсафәдә јерләшән Гончалы вә ондан 2 км мәсафәдәки Ибиш кәндләрини бирләшдирир.

9. ҺОЗУКӘНД /Гузукәнд/ -- рајон мәркәзиндән 26 км мәсафәдә јерләшән Һозукәнд /Гузукәнд/ кәндини вә ондан 4 км мәсафәдәки Чивинли, 5 км мәсафәдәки Грабулаг кәндләрини бирләшдирир.

10. МАҒАРАЧЫГ -- рајон мәркәзиндән 9 км мәсафәдә јерләшән Мағарачыг вә ондан 4 км мәсафәдәки Чахмаг кәндләрини бирләшдирир.

11. ОХЧОҒЛУ -- рајон мәркәзиндән 18 км мәсафәдә јерләшән Охчоғлу - вә ондан 6 км мәсафәдәки Гарамәммәд /Меғрашат/ кәндләрини бирләшдирир.

12. ТӘПӘКӨЈ -- рајон мәркәзиндән 15 км мәсафәдә

жерләшән Тәпәкој кәндини вә ондан 6 км мәсафәдәки Дүзкәнд, 3 км мәсафәдәки Султанабад /Шурабад/ кәндләрини бирләшдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Амәсија рајону үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ /ӨСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Гаранамаз	Јени Јол	3.01.1935.
Ијли Гаракилсә	Илли	---
Алакилсә	Бајтар	---
Султанабад	Шурабад	---
Һозукәнд	Гузукәнд	---
Еләр Ојуғу	Елләр	---
Гарачанта	Әзизбәјов	4.05.1939.
Чәләб	Радзор	26.04.1946.
Иланлы	Чайбасар	26.04.1946.
Гарамәммәд	Меғрашат	26.04.1946.
Илли		
/Ијли Гаракилсә/	Һоғмик	25.01.1978.

Ағбаба маһалынын тәркиб һиссәси кими, индики Амәсија рајону да вахтилә Шәрғи Анадолуја аид олуб. Совет һакимијјәтинә гәдәр бу әразидә мөвчуд олан тәғрибән 40 кәнддән анчағ үчүндә -- Чәләб, Бәндиван вә Ијли Гаракилсә кәндләриндә ермәниләр јашајыб. Онлар да маһал руслар тәрәфиндән ишғал едилдикдән сонра Иран вә Түркіјәдән кочүб бу јерләрә кәлән ермәниләр олублар вә сыхышдырылыб чыхарылмыш азәрбајчанлыларын мүкләриндә јерләшдирилибләр.

Бәлкәнин "Ермәнистан"а гатылмасы илә разылашмајан вә мүхтәлиф тәчәвүз вә тәзјигләрә мә'руз галан бу елләрин Сыных, Мумухан, Гончалы, Өрдәкли, Селдағылан, Мустоғлу, Бағчалы, Сојүдлү кәндләринин әһалиси 1920-чи илләрдә кочүб Түркіјә

кәдибләр. Сонралар Гончалы кәндиндә азәрбајчанлылар тәзәдән мәскән салыблар. Өрдәкли, Мустоғлу вә Бағчалы кәндләри азәрбајчанлылар јашајан Гарачанта вә Қуллүбулаг кәндләринин јайлағларына, галан кәндләр исә кәнар ермәни кәндләринин јайлағларына чеврилибдир.

Рајонун Гызылдаш, Гыдашен, Ханчаллы, Гызилкилсә, Бозгала кәндләри исә 1930-40-чы илләр репрессиялары заманы харабалыға чеврилиб. 1948-51-чи илләрдә Дашкөрпү, Шурабад, Гарабулаг кәндләринин зорла азәрбајчана кочүрүлән әһалисинин анчағ бир һиссәси 1950-чи илләрин сонларында кери -- өз доғма кәндләринә гајыда билибләр.

Үмумијјәтлә көтүрдүкдә, совет дөврүндә индики Амәсија рајону әразисиндә Гызылдаш, Гыдашен, Бозгала, Ханчаллы, Гызилкилсә, Мумухан, Сыных, Өрдәкли, Селдағылан, Мустоғлу, Бағчалы, Сојүдлү кими тәхминән он ики азәрбајчанлы кәнди харабалыға дөнүб.

Амәсија рајону бурада јашајанларын сојкөкүндән сорағ верән чохла мадди мәдәнијјәт абидәләри илә дә, мәсәлән, мүхтәлиф фигурлу Оғуз гәбир дашлары илә зәнкин олуб, һәмин дашларын әксәријјәти 1940-чы илләрин сонларында рајон әразисиндә тикилән Арпақөл су бәндинин алтында гојулмушдур. О вахт бәнд тикмәк бәһанәси илә бир нечә азәрбајчанлы кәнди дә "плана" салыныб мәһв едилмишдир.

Рајонун Охчоғлу кәндинин сол тәрәфиндә -- Арпачај чајынын саһилиндә Гыз галасы дејилән гала варды. Кәнддә узағ јүзилләрин јадикары олан чохла гәбир дашлары вә гоч һејкәлләри дә күнүмүзә гәдәр кәлиб чыхмышды.

Амәсија рајону әразисиндәки бә'зи топонимләр:

Дағлар: Кој дағы, Сүдур-Будур, Зијарәт дағы, Гојун дағы, Калдағ, Чин дағы.

Дәрәләр: Дәрвиш дәрәси, Өмәр дәрәси, Дәрин дәрә, Чәтин дәрә, Ејјубун дәрәси, Мәммәдгасым ағанын дәрәси, Чин дәрәси.

Тәпәләр: Мәзартәпә, Гаракүнәтәпә, Гаравултәпә.

Булағлар: Тағы булағы, Дәрвиш, Үчбулаг, Ајдын, Чамурлу, Мәсим, Көлбулаг, Гырмызыбулаг, Мәммәдһәсэн, Тәндирбулаг, Талыб вурулан, Әшрәф, Чинбулаг, Чүтбулаг, Гангаллы, Хатынбулаг, Сарыбулаг.

Гајалар: Чалдаш, Гуш гајасы, Таја гаја, Даш гаја, Марал гајасы.

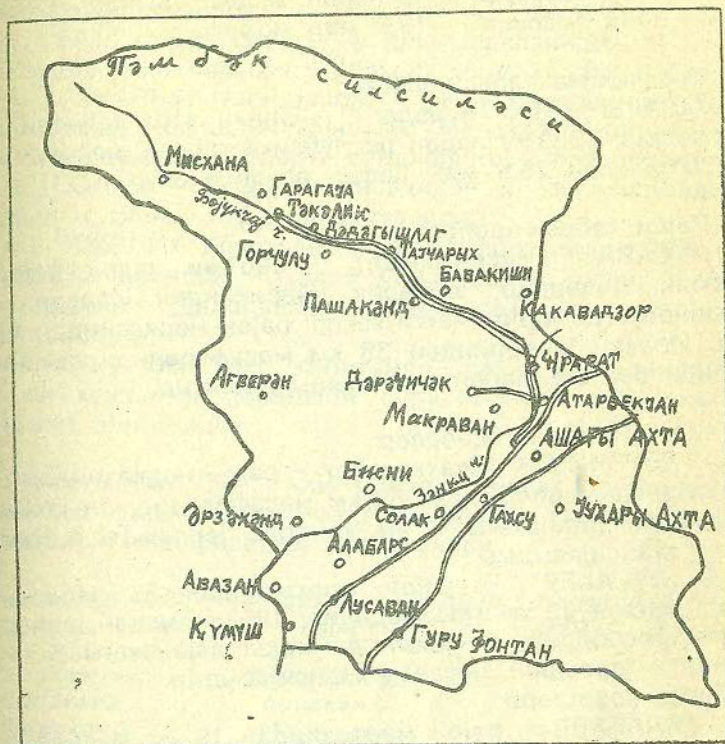
Бичәнәкләр: Фејзи, Гара чајыр, Сары чајыр, Туран. Чај: Арпачај...

1988-чи илә гәдәр азербайжанлыларын јашамагда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуғлары јашајыш мәнтәгәләри: Охчоғлу, Күллүбулаг, Чахмаг, Мағарачыг, Гарачанта, Дашкөрпү, Ибиш, Гончалы, Иланлы, Дүзкәнд, Гаранамаз, Көллү, Тәпәкөј, Нозукәнд, Гарабулаг, Амасија...

1988-1989-чу илләрдәки сојгырымы заманы Амасија рајонундан һәлак оланлар:

АДЫ	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Аббасова Мәрјәм		
Мүрсәл гызы	1910	Күллүбулаг.
Аббасова Лејла		
Мәммәд гызы	1980	Күллүбулаг.
Аббасова Хатын		
Мүрсәл гызы	1912	Күллүбулаг.
Әлијева Хәдичә		
Иса гызы	1912	Күллүбулаг.
Мәммәдова Лала	1915	Күллүбулаг.
РүстәмөвНәби		
Һүсејн оғлу	---	Көллү.
Новрузов Елбәји		
Сүлејман оғлу	1956	Чахмаг.
Новрузова Роза		
Сүлејман гызы	1942	Чахмаг.
Һәсәнов Мүһид		
Әли оғлу	1959	Гарачанта.
Һагвердијев Бабәк		
Ибраһим оғлу	1971	Гарачанта.
Мусајев Мәммәд		
Муса оғлу	1940	Амасија.
Һәмишов Әкрәм		
Исмајыл оғлу	1924	Һозукәнд.
Мәммәдов Бајрамәли		
Пирәли оғлу	1974	Көллү

АХТА /ҺРАЗДАН/ РАЈОНУ

Дәрәчичәк маһалы әразисиндә рајон.

1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб, 1959-чу ил ијунун 30-на гәдәр Ахта рајону, һәмин тарихдән е'тибарән исә Һраздан рајону адландырылыб.

Әразиси 936 кв. км-дир.

Рајон мәркәзи республика табели Ашағы Ахта /Һраздан/ шәһәридир.

Рајон мәркәзиндән Ирәван-Јеленовка дәмирјол хәтти кечир.

Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мөсафә 50 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына көрә: рајонун әразисиндә 1 республика табели шәһәр, 2 шәһәр типли гәсәбә, 11

кәнд совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми саяы 18-дир; әһалиси /Һраздан шәһәри истисна олмагла/ 40,3 мин нәфәрдир, о чүмләдән: шәһәр әһалиси -- 20,4 мин, кәнд әһалиси -- 19,9 мин нәфәр.

Республика табели шәһәр:

АШАҒЫ АХТА /Һраздан/ -- Зәнки чајы саһилиндә јерләшир; 1959-чу илдән республика табели шәһәрдир; 1970-чи илдә 26,9 мин нәфәр әһалиси олуб.

Район табели шәһәр:

ЛУСАВАН /Чарентсаван/ -- 1961-чи илдән район табели шәһәрдир; шәһәрин ичәрисиндән Ирәван -- Јеленовка дәмирјол хәтти кечир; район мәркәзиндән 17 км, Ирәван шәһәриндән 38 км мәсафәдәдир; ермәни шаири Јеғише Чарентсин адыны дашыыр.

Шәһәр типли гәсәбәләр:

1. ДӘРӘЧИЧӘК /Тсахкадзор/ -- район мәркәзиндән 8 км, Ирәван шәһәриндән 58 км мәсафәдәдир; ән јахын дәмирјол дајанаचाғы 7 км кәнарда јерләшән Ашағы Ахта стансијасыдыр.

2. ЛУСАКЕРТ -- район мәркәзиндән 23, Ирәван шәһәриндән 32 км мәсафәдәдир; 1953-чү илдән шәһәр типли гәсәбәдир; ән јахын дәмирјол дајанаचाғы 6 км кәнарда јерләшән Лусаван стансијасыдыр.

Кәнд советләри:

1. АЛАБАРС -- район мәркәзиндән 19 км мәсафәдә јерләшән Алабарс вә ондан 4 км мәсафәдәки Күмүш кәндләрини бирләшдирир.

2. МИСХАНА /Анкаван/ -- район мәркәзиндән 35 км мәсафәдә јерләшән Мисхана /Анкаван/ кәндини әһатә едир.

3. ӘРЗӘКӘНД /Арзакан/ - район мәркәзиндән 22 км мәсафәдә јерләшән Әрзәкәнд /Арзакан/ кәндини әһатә едир.

4. БАБАКИШИ /Һахавнадзор/ -- район мәркәзиндән 13 км мәсафәдә јерләшән Бабакиши /Һахавнадзор/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Пашакәнд /Мармарик/ кәндләрини бирләшдирир.

5. БЖНИ -- район мәркәзиндән 13 км мәсафәдә јерләшән Бжни кәндини әһатә едир.

6. ЈУХАРЫ АХТА /Лернанист/ -- район мәркәзиндән 4 км мәсафәдә јерләшән Јухары Ахта /Лернанист/ кәндини әһатә едир.

7. ГАХСУ /Кахси/ -- район мәркәзиндән 4 км мәсафәдә јерләшән Гахсу /Кахси/ кәндини әһатә едир.

8. ТАЈЧАРЫХ /Меградзор/ -- район мәркәзиндән 18 км мәсафәдә јерләшән Тајчарых /Меградзор/ вә ондан 4 км мәсафәдәки Горчулу кәндләрини бирләшдирир.

9. СОЛАК -- район мәркәзиндән 7 км мәсафәдә јерләшән Солак кәндини әһатә едир.

10. ТӘКӘЛИК /Такарли/ -- район мәркәзиндән 26 км мәсафәдә јерләшән Тәкәлик /Такарли/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Дәдәгышлаг /Ахундов/ кәндләрини бирләшдирир.

11. ГУРУ ФОНТАН /Фонтан/ -- район мәркәзиндән 12 км мәсафәдә јерләшән Гуру Фонтан /Фонтан/ кәндини әһатә едир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һејәтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Ахта рајону үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ /ӘСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Дәрәчичәк	Тсахкадзор	---
Әрзәкәнд	Арзакан	---
Пашакәнд	Мармарик	3.01.1935.
Гуру Фонтан	Фонтан	3.01.1935.
Дәдәгышлаг	Ахундов	4.05.1939.
Тајчарых	Меградзор	31.05.1946.
Бабакиши	Һахавнадзор	15.07.1948.
Мисхана	Анкаван	1.12.1949.
Ашағы Ахта	Һраздан	30.06.1959.
Ахта рајону	Һраздан рајону	30.06.1956.
Јухары Ахта	Лернанист	25.01.1978.
Лусаван	Чарентсаван	23.09.1967.

Ахта рајону әразисиндән Зәнки чајы вә онун Бојук чај /Мәрмарик/ голу ахыб кедир. Район мүхтәлиф тәрәфләрдән Пәмбәк, Тсахкунјатс дағ силсиләләри, Көјчә јайласы илә әһатәләнмишдир.

Ахта рајонунун ауд олдуғу Дәрәчичәк маһалынын

ады Ашағы Ахтадан шөргө доғру узанан мешәнин ичәрисиндә, Әлибәј дағынын әтәјиндә јерләшән Дәрәчичәк кәндинин адындан көтүрүлмүшдүр. Бу јерләр һәмишә Ирәван ханларынын диггәт мәркәзиндә олмушдур. Ирәван ханларындан Пәнаһ ханын бурадакы јәј еви әсримизин 60-чы илләринә гәдәр сахланырды.

Дәрәчичәк маһалынын шималындан Бөјүк Гаракилсәјә гәдәр узанан Теш дағлары Күрчүстан ағзына кедиб чыхыр. "Теш" сөзүнүн "Дыш" сөзүндән башга бир шеј олмадығы вә Дыш оғузларын сәрһәддини нишан вердији барәдәки фикирләр дә олдуғча һәгигәтәүјүндур. Марағлыдыр ки, ермәниләрин өзләри дә бу сөзү "дырс", "јә'ни "бајыр", "чөл", "ешик" мә'насында ишләдирләр. "Дәдә Горғуд" бојларында ады чәкилән Алтунтахтын Дәрәчичәклә бағлы олдуғу фикри дә дејиләнләрлә үст-үстә дүшүр. Доғрудан да, Дәрәчичәкдә Мисхана кәндинин шимал-шәргиндәки јәјлағын ады Алтунтахт јәјлағыдыр.

ГОРЧУЛУ -- Дәрәчичәјин гәдим кәндләриндән биридир. Зәнки чајынын голу олан Бөјүк чајын һәр ики саһили боју јерләшән 40-50 евли бу кәнд бир вахтлар бөлкәнин ән бөјүк вә абад кәндләриндән олуб. Кәндин "Горчулу" ады да Дәдә Горғуд дүнјасындан сорағ верир.

ҒАЈГОЧАЛЫ -- бу ад да Оғуз елләриндән хәбәр верир. Ғәјғочалы кәнди Дәдәғышлағ, Мискин, С.Вурғун, Ахундов кими ад дәјишмәләринә мә'руз галмышдыр. Дәдәғышлағын вахтилә Ғәјғочалы кәндинә јахын кәнд олдуғу, сонралар бу кәндләрин бирләшдији күман едилир. "Дәдәғышлағ" адынын Шаһ Исмајылын сәркәрдәләриндән олан Дәдә бәјлә бағлылығы күманы да һәгигәтә јахындыр. Кәндин топонимләри: Маралдоған, Гумлу јал, Гошабулаг, Көјкөз вурулан, Моллалар, Ағырлыг гојулан, Горғу бичән, Ағ булаг, Гызылдаш, Гара гаја, Арабаучан, Чөкәлик... Гарачар /Гәләчәр/ галасынын ады исә Оғуз икиди Дәли Гарачарын адыны јашадан даш галадыр.

ТӘКӘЛИК -- рајонда Ғәјғочалыдан сонра икинчи бојүк кәнддир. Кәндин әһалиси 1948-1951-чи илләрдә көчүрүлмүш, сонралар әһали кери гајыданда евләринин ермәниләр тәрәфиндән зәбт едилдијини корүб, өзләринә јени евләр тикмәјә мәчбур олмушлар. Кәндин ады гәдим түрк тајғаларынын ады илә бағлыдыр.

Кәндин гәдим гәбир дашлары үзәриндәки гоч кәлләләри шәкилләри дә буну тәсдиг едир. Һәмин јердәки мә'бәдкәһ бурада түрк-оғуз тајғаларынын јашадығына әјани сүбүтдур.

ҮЛӘШИК -- 1948-1951-чи илләрдә кәндин әһалиси көчүрүлмүш, сонралар кери гајыданлар өз доғма очағларына бурахылмамышлар. Үләшиклиләрин бир гисми Тәкәликдә мәскән салмыш, бир гисми исә јенидән Азәрбајҗана үз тутмушлар. Кәндин бә'зи топонимләри: Дик јурд, Ахунду, Сары гаја, Чамырлы, Дәдә јурд...

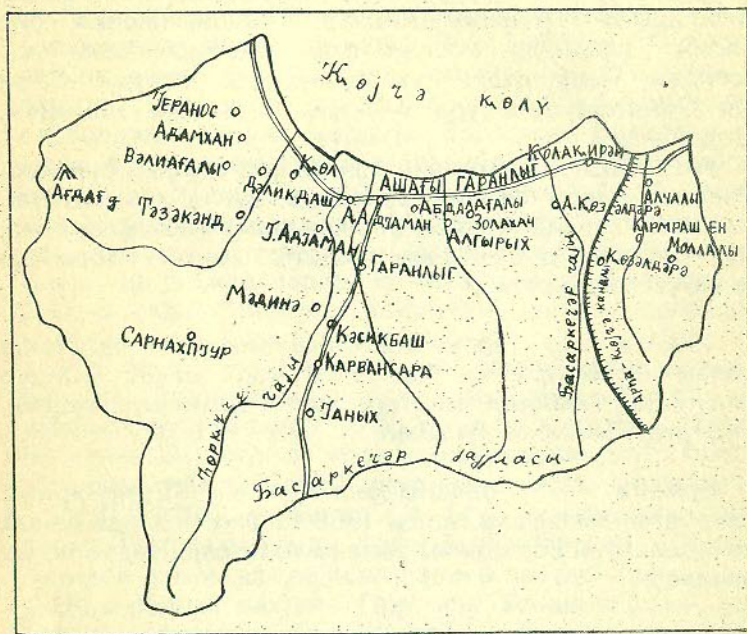
ГАРАҒАЛА -- бу кәндин дә ады јер үзүндән силиниб. Гарағала илә Тәкәлик арасында сүн'и көл тикилән заман бу кәндлә јанашы, бир чох тарихи абидәләримиз, о чүмләдән дәрәчичәкли Ашыг Алынын гәбри дә јерлә-јексан едилиб.

1988-чи илә гәдәр азәрбајҗанлыларын јашамағда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуғлары јашајыш мәнтәгәләри: Ғәјғочалы, Тәкәлик, Горчулу, Мисхана, Лусаван...

Ермәни вәһшиләринин "Ермәнистан" азәрбајҗанлыларына гаршы 1988-1989-чу илләрдә һәјата кечирдикләри сојғырымы заманы Ахта рајонундан һәлак оланлар:

АДЫ	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Мусајев Әсәд Исаг оғлу	1952	Ғәјғочалы.
Абдуллајева Неврәстә Кәрәм гызы	1953	Ғәјғочалы.
Аббасов Јағуб Бағыр оғлу	1957	Ғәјғочалы.

АШАҒЫ ГАРАНЛЫҒ /МАРТУНИ/ РАЈОНУ

Көјчә маһалы әразисиндә рајон.

1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб.

Әразиси 1185 кв км-дир.

Рајон мәркәзи шәһәр типли Ашағы Гаранлыг /Мартуни/ гәсәбәсидир.

Рајон мәркәзинә ән јахын дәмирјол дајаначағы Басаркечәр стансијасыдыр (Басаркечәр рајону әразисиндә).

Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә 130 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына көрә: рајонун әразисиндә 1 шәһәр типли гәсәбә, 16 кәнд совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы 19-дур; әһалиси 62,2 мин

нәфәрдир, о чүмлөдән: шәһәр әһалиси -- 7,6 мин, кәнд әһалиси -- 54,6 мин нәфәр.

Шәһәр типли гәсәбә:

АШАҒЫ ГАРАНЛЫҒ /Мартуни/ -- Көјчә көлүнүн чәнуб саһилиндә, Әркичи чајынын үзәриндә јерләшир; 1963-чү илдән шәһәр типли гәсәбәдир.

Кәнд советләри:

1. АШАҒЫ АЛЧАЛЫ /Артсванист/ -- рајон мәркәзиндән 21 км мәсафәдә јерләшән Ашағы Алчалы /Артсванист/ кәндини әһатә едир.

2. АЛҒЫРЫХ /Астхадзор/ -- рајон мәркәзиндән 9 км мәсафәдә јерләшән Алгырых /Астхадзор/ кәндини әһатә едир.

3. АВДАЛАҒАЛЫ /Вағашен/ -- рајон мәркәзиндән 3 км мәсафәдә јерләшән Авдалағалы /Вағашен/ кәндини әһатә едир.

4. АШАҒЫ КӨЗӨЛДӨРӨ /Варденик/ -- рајон мәркәзиндән 13 км мәсафәдә јерләшән Ашағы Көзәлдәрә /Варденик/ кәндини әһатә едир.

5. АДАМХАН /Вардадзор/ -- рајон мәркәзиндән 14 км мәсафәдә јерләшән Адамхан /Вардадзор/ кәндини әһатә едир.

6. ЈУХАРЫ АДЈАМАН /Верин Кеташен/ -- рајон мәркәзиндән 6 км мәсафәдә јерләшән Јухары Адјаман /Верин Кеташен/ кәндини әһатә едир.

7. ГАРАНЛЫҒ /Кеһовит/ -- рајон мәркәзиндән 5 км мәсафәдә јерләшән Гаранлыг /Кеһовит/ кәндини во ондан 5 км мәсафәдәки Кәсікбаш /Лернакерт/, 13 км мәсафәдәки Јаных кәндләрини бирләшдирир.

8. ВӘЛИАҒАЛЫ /Дзорокуҗуҗу/ -- рајон мәркәзиндән 13 км мәсафәдә јерләшән Вәлиағалы /Дзорокуҗуҗу/ кәндини әһатә едир.

9. ЈЕРАНОС -- рајон мәркәзиндән 16 км мәсафәдә јерләшән Јеранос кәндини әһатә едир.

10. ЗОЛАХАЧ /Золакар/ -- рајон мәркәзиндән 8 км мәсафәдә јерләшән Золахач /Золакар/ кәндини әһатә едир.

11. КӨЛ /Личк/ -- рајон мәркәзиндән 8 км мәсафәдә

жерләшән Көл /Личк/ кәндени әһатә едир.

12. МӘДИНӘ -- район мәркәзиндән 13 км мәсафәдә жерләшән Мәдинә кәндени әһатә едир.

13. АШАҒЫ АДЖАМАН /Неркин Кеташен/ -- район мәркәзиндән 3 км мәсафәдә жерләшән Ашағы Аджаман /Неркин Кеташен/ кәндени әһатә едир.

14. ТӘЗӘКӘНД /Тазакјуғ/ -- район мәркәзиндән 14 км мәсафәдә жерләшән Тәзәкәнд /Тазакјуғ/ кәндени әһатә едир.

15. ДӘЛИКДАШ /Тсаккар/ -- район мәркәзиндән 9 км мәсафәдә жерләшән Дәликдаш /Тсаккар/ кәндени әһатә едир.

16. КОЛАКИРӘН /Тсовинар/ -- район мәркәзиндән 16 км мәсафәдә жерләшән Колакирән /Тсовинар/ кәндени әһатә едир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һөј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Ашағы Гаранлыг району үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

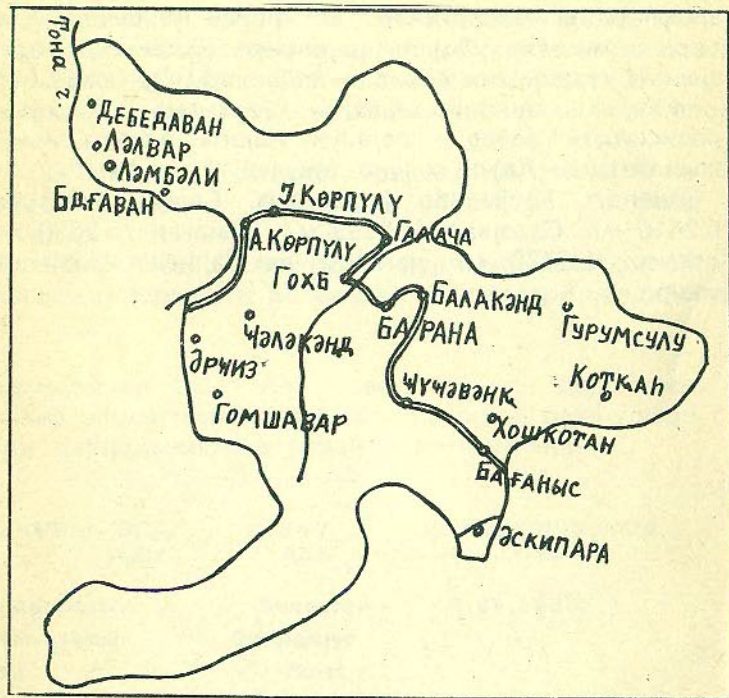
КЕЧМИШ /ӨСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Авдалағалы	Бавашен	3.01.1935.
Вәлиағалы	Дзорақјуғ	---
Көл	Личк	---
Дәликдаш	Тсаккар	---
Ашағы Гаранлыг	Мартуни	---
Алгырых	Астхадзор	3.01.1935.
Золахач	Золакар	3.01.1935.
Колакирән	Тсовинар	3.01.1935.
Јухары Адјаман	Верин Кеташен	7.12.1945.
Ашағы Адјаман	Неркин Кеташен	7.12.1945.
Ашағы Көзәлдәрә	Варденик	7.12.1945.
Кәсикбаш	Лернакер	т 7.12.1945.
Адамхан	Вардадзор	3.07.1968.
Ашағы Алчалы	Артсванист	27.09.1968.
Гаранлыг	Кеһовит	3.07.1968.

1948-1951-чи илләрдә Ашағы Гаранлыг районунун азәрбајчанлы кәндләринин, демәк олар ки, әксәријјәти бүтүнләклә бошалтдырылмышдыр.

Бир тәрәфдән Көјчә көлүнә сөјкәнән район дикәр тәрәфләрдән Басаркечәр вә Көјчә јайлалары илә дөврәләнмишдир. Сојлан районунун әразисиндә Арпа чајынын үзәриндәки Кечид су анбарларындан башланан Арпа-Көјчә каналы Ашағы Гаранлыг районунун әразисиндән кечәрәк районун Ашағы Алчалы кәнди јахынлығында Көјчә көлүнә төкүлүр.

Әзизнәр, Асојмирзә јайлағлары, Сәлим Ашырымы /h.2410 м/, Сакојвар /h.3299 м/, Әрмәған /h.2829 м/, Астгәнк /h.3470 м/ дағлары да районун әразисинә дүшүр.

БАРАНА /НОЈЕМБЕРЈАН/ РАЈОНУ

Даг Борчалысынын Лору магалы эразисинде район. 1937-чи ил декабрын 31-де жарадылыб.
Район маркэзи шэһэр типли Барана (Нојемберјан) гэсэбэсидир.

Район маркэзинэ эн јахын дэмирјол дајаначагы 22 км кэнарда јерлэшэн Ајрым стансијасыдыр /Барана рајону эразисиндэ/.

Район маркэзиндэн Ирэван шэһеринэ олан мэсафэ 191 км-дир.

1970-чи илин мэлуматына көрө: рајонун эразисиндэ 2 шэһэр типли гэсэбэ, 9 кэнд совети вар; јашајыш мэнтэгэлэринин үмуми сајы 20-дир; эһалиси 29,9 мин

нэфэрдир, о чүмлэдэн: шэһэр эһалиси -- 1,9 мин. кэнд эһалиси -- 28 мин нэфэр.

Шэһэр типли гэсэбэлэр:

1. АЈРЫМ /Ајрум/ -- Тона /Дебед/ чајы саһилинде јерлэшир; 1960-чы илдэн шэһэр типли гэсэбэди; гэсэбэнин ичэрисиндэн Ирэван-Тифлис дэмирјол хэтти кечир; рајон маркэзиндэн 22, Ирэван шэһериндэн 220 км мэсафэдэди; гэсэбэ советинэ 2 км кэнарда јерлэшэн Лчкадзор кэнди дә дахилдир.

2. БАРАНА /Нојемберјан/ -- 1971-чи илдэн шэһэр типли гэсэбэди; гэсэбэ советинэ 4 км кэнарда јерлэшэн Балакэнд /Довех/, 9 км кэнарда јерлэшэн Чүчэвэнк /Чучаван/, 16 км кэнарда јерлэшэн Гомшавар кэндлэри дә дахилдир.

Кэнд советлэри:

1. ЭРЧИЗ /Арчис/ -- рајон маркэзиндэн 25 км мэсафэдэ јерлэшэн Эрчис /Арчис/ кэндини эһатэ едир.

2. АШАҒЫ КӨРПҮЛҮ /Нахтанак/ -- рајон маркэзиндэн 12 км мэсафэдэ јерлэшэн Ашагы Көрпүлү /Нахтанак/ гэсэбэсини вэ ондан 2 км мэсафэдэки Јуҕары Көрпүлү /Верин Көрпүлү/ кэндини бирлэшдирир.

3. ЭСКИПАРА /Воскепар/ -- рајон маркэзиндэн 22 км мэсафэдэ јерлэшэн Эскипара /Воскепар/ кэндини эһатэ едир.

4. ЛЭМБЭЛИ /Дебедашен, Баграташен/ -- рајон маркэзиндэн 28 км мэсафэдэ јерлэшэн Лэμβэли /Дебедашен, Баграташен/ гэсэбэсини вэ ондан 4 км мэсафэдэки Бдгаван, 6 км мэсафэдэки Дебедаван вэ 1 км мэсафэдэки Лэлвар гэсэбэлэрини бирлэшдирир.

5. ГУРУМСУЛУ /Достлу, Барегамаван/ -- рајон маркэзиндэн 33 км мэсафэдэ јерлэшэн Гурумсулу /Достлу, Барегамаван/ кэндини эһатэ едир.

6. ГАЛАЧА /Бердаван/ -- рајон маркэзиндэн 7 км мэсафэдэ јерлэшэн Галача /Бердаван/ кэндини эһатэ едир.

7. ХОШКОТАН /Воскеван/ -- рајон маркэзиндэн 16 км мэсафэдэ јерлэшэн Хошкотан /Воскеван/ вэ ондан

2 км мөсафәдәки Бағаныс кәндләрини бирләшдирир.
8. ГОХБ -- район мәркәзиндән 4 км мөсафәдә
жерләшә: Гохб кәндини вә ондан 10 км мөсафәдәки
Гозман гәсәбәсини бирләшдирир.

9. КОТКАҢ /Шаваршаван/ -- район мәркәзиндән 24
км мөсафәдә жерләшән Коткаһ /Шаваршаван/ кәндини
әһәтә едир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һејәтинин
мүхтәлиф фәрманлары илә Барана рајону үзрә адлары
дәјишдирилмиш јашајыш мәнәгәләри

КЕЧМИШ /ӘСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Ајрым совхоз гәсәбәси	Бдғаван	---
Әскипара	Воскепар	---
Балакәнд	Довех	---
Гурумсулу	Достлу	---
Барана	Нојемберјан	4.01.1938.
Ләмбәли	Дебедашен	18.06.1960.
Коткаһ	Шаваршаван	15.06.1964.
Галача	Бердаван	25.01.1978.
Хошкотан	Воскеван	25.01.1978.
Достлу /Гурумсулу/ Дебедашен	Барегамаван	25.01.1978.
/Ләмбәли/ Ашағы Көрпүлү	Баграташен Һахтанак	---
Јухары Көрпүлү	Верин Көрпүлү	---

Рајонун "Барана" ады тарихи мәнбәләрдә кәнд вә
маһал ады кими гејд олунмушдур. В.Радловун фикринә
көрә, "барана" түрк сөзүдур, руслар бу сөзү түркләрдән
котүрүб, мәнасы "гојунлу јер" демәкдир. Корүнүр,
Ағгојунлу вә Гарагојунлу түрк тајфаларынын ады илә
бағлыдыр.

Рајонун хусуси тарихи әһәмијјәти олан

кәндләриндән бири дә Ләмбәлидир. 1948-1951-чи
илләрдә рајонун бәзи кәндләринин әһалиси кими,
ләмбәлилиләр дә көчүрүлмәјә мәруз галмышлар.
Онлары башга рајонлардан фәргли олараг, Басаркечәр
рајонунун Зод кәндинә көчүрүләр. Сталинин
олүмүндән сонра кери гајыдан ләмбәлилитәри өз
евләринә бурахмырлар. Чүнки бу евләрдә тез-тәләсик
артыг ермәниләр јерләшдирилмишдиләр.
Азәрбајчанлылар тәзәдән өзләринә ев тикмәјә
башлајырлар. 1960-чы илдә кәндин ады
дәјишдириләрәк Дебедашен гојулур. Бу кәнддә
азәрбајчанлыларын сыхышдырылмасында бир вахтлар
бојүк "хидмәтләри" олан дашнак колхоз сәдри Баграт
Вартанјан кәбәрдикдән сонра исә кәндин адыны
дәјишиб Баграташен гојурлар.

Барана рајонунун бәзи топонимләри:

Дағ адлары -- Көјдағ, Дана дағы, Гызылгаја, Көјчал
дағы, Һејвалы дағы, Јел дағы, Кечәлтәпә, Дикдаш,
Бабакәр, Дәлидағ, Кәздәк, Јол ашан.

Дәрә, дуз адлары -- Чадырған, Сәрвәлли, Узун
дәрә, Сөјүдлү, Селдағылан, Көјәрчинли, Шоран, Өкүз
олән, Кодәк храм, Әјри дәрә, Исә оғлунун дәрәси, Бала
Көјәрчинли, Араба кечиди.

Гәдим мәскән јерләри -- Күнәшли, Гыллычарыглы,
Чыраглы, Чәркәтикән.

Булаглар -- Авдалын, Һачыларын, Кәримлинин, Гоча
Гурбанын, Гара Нәбинин булаглары, Гара булаг,
Зоғаллы булағы, Гызылчыг булағы, Шәрбәтәли булағы,
Гарасу булағы, Чинарлы булағы.

Чајлар -- Тона чајы, Инчә су, Ағстафачај, Чоғас
чајлары.

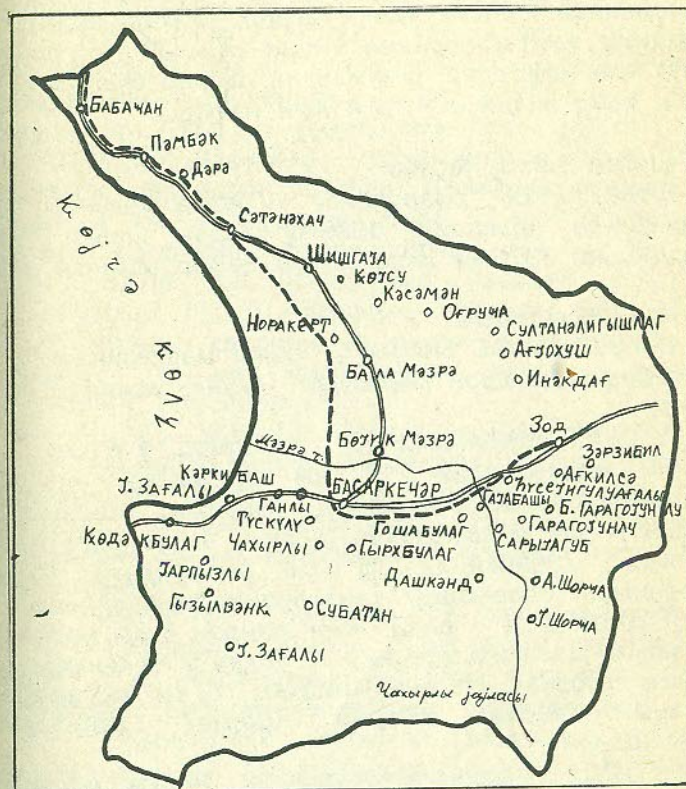
Гаја -- Мағазалы /онун Көјәзәнә ахшары чоҳдур/.

1988-чи илә гәдәр азәрбајчанлыларын јашамагда
давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур
олдуғлары јашајыш мәнәгәләри: Ләмбәли, Јухары
Көрпүлү, Дебедаван, Ајрым совхоз гәсәбәси, Ашағы
Көрпүлү, Ајрым гәсәбәси...

азербайжанлыларына гаршы 1988-1989-чу илләрдә һәјата кечирдикләри сојгырымы заманы Барана районундан һәлак оланлар:

Ады	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Намазаов Мәһәммәд Баба оғлу	1936	Ләмбәли.
Намазов Елмар Фәхрәддин оғлу	1986	Ләмбәли.
Шыһыјев Вәкил Сирач оғлу	1901	Јухары Көрпүлү.

БАСАРКЕЧӨР /ВАРДЕНИС/ РАЈОНУ

Көјчә маһалы әразисиндә район.

1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб; 1969-чу ил ијунун 11-нә гәдәр Басаркечәр району, һәмин тарихдән етибарән исә Варденис району адландырылыб.

Әразиси 1151 кв. км-дир.

Район мәркәзи шәһәр типли Басаркечәр /Варденис/ гәсәбәсидир.

Район мәркәзинә ән јахын дәмирјол дајаначағы 104

км кəнарда жерлəшəн Желеновка /Севан/ стансијасндыр /Желеновка рaјону əрaзисиндə/.

Рaјон мaркəзиндəн: Ирaвaн шəһəринə олaн мəсaфə 168 км-дир.

1970-чи илин мəлумaтынa кəрə: рaјонун əрaзисиндə 1 шəһəр типли гəсəбə, 14 кəнд совети вaр; жaшaйыш мəнтəгəлəринин умуми сaјы 39-дур; əһaлиси 48,7 мин нəфəрдир, о чүмлəдəн: шəһəр əһaлиси -- 8,2 мин, кəнд əһaлиси -- 40,4 мин нəфəр.

Шəһəр типли гəсəбə:

БАСАРКЕЧƏР /Варденис/ -- Кəјчə колунун шəрг тəрəфиндə жерлəшир; 1969-чу илдəн шəһəр типли гəсəбəдир; 1975-чи илдə 9 мин нəфəр əһaлиси олуб.

Кəнд советлəри:

1. ГЫРХБУЛАГ /Акунк/ -- рaјон мaркəзиндəн 3 км мəсaфəдə жерлəшəн Гырхбулаг /Акунк/ кəндини əһaтə едир.

2. СУЛТАНƏЛИГЫШЛАГ /Чанəһмəd, Күнəшли/ -- рaјон мaркəзиндəн 15 км мəсaфəдə жерлəшəн Султанəлигышлаг /Чанəһмəd, Күнəшли/ кəндини вə ондaн 1 км мəсaфəдəки Агјохуш, 4 км мəсaфəдəки Инəкдаг /Јеникəнд/, 5 км мəсaфəдəки Огруча /Гарaиман, Советкəнд/ кəндлəрини бирлəшдирир.

3. ДАШКƏНД -- рaјон мaркəзиндəн 8 км мəсaфəдə жерлəшəн Дашкəнд кəндини вə ондaн 5 км мəсaфəдəки Ашaғы Шорчa /Неркин Шорчa/, 7 км мəсaфəдəки Јухары Шорчa /Верин Шорчa/ кəндлəрини бирлəшдирир.

4. ЗОД -- рaјон мaркəзиндəн 14 км мəсaфəдə жерлəшəн Зод кəндини вə ондaн 2 км мəсaфəдəки Ағкилсə /Азaд/, 3 км мəсaфəдəки Зəрзибил /Заркəнд/ кəндлəрини, 8 км мəсaфəдəки Зод гəсəбəсини бирлəшдирир.

5. КӨДƏКБУЛАГ /Карчaхпјур/ -- рaјон мaркəзиндəн 13 км мəсaфəдə жерлəшəн Көдəкбулаг /Карчaхпјур/ кəндини əһaтə едир.

6. ГAЈAБAШЫ -- рaјон мaркəзиндəн 1 км мəсaфəдə жерлəшəн Гaјaбaшы кəндини вə ондaн 1 км мəсaфəдəки

Гошaбулаг, 4 км мəсaфəдəки Сарыјагуб кəндлəрини бирлəшдирир.

7. БӨЈҮК МƏЗРƏ /Медз Мазра/ -- рaјон мaркəзиндəн 4 км мəсaфəдə жерлəшəн Бөјүк Мəзрə /Медз Мазра/ кəндини əһaтə едир.

8. НҮСЄИНГУЛУАҒAЛЫ /Нəриманлы/ -- рaјон мaркəзиндəн 10 км мəсaфəдə жерлəшəн Нүсєингулуағaлы /Нəриманлы/ вə ондaн 4 км мəсaфəдəки Бөјүк Гарaгoјунлу /Əзизли/ кəндлəрини бирлəшдирир.

9. ПƏМБƏК /Памбак/ -- рaјон мaркəзиндəн 35 км мəсaфəдə жерлəшəн Пəмбəк /Памбак/ кəндини вə ондaн 3 км мəсaфəдəки Дəрə, 7 км мəсaфəдəки Бaбачан кəндлəрини бирлəшдирир.

10. БАЛА МƏЗРƏ /Покр Мазра/ -- рaјон мaркəзиндəн 11 км мəсaфəдə жерлəшəн Бала Мəзрə /Покр Мазра/ кəндини вə ондaн 2 км мəсaфəдəки Норакерт, 4 км мəсaфəдəки Кəсəмən /Баһар/ кəндлəрини бирлəшдирир.

11. АШАҒЫ ЗАҒAЛЫ /Тсoвaк/ -- рaјон мaркəзиндəн 9 км мəсaфəдə жерлəшəн Ашaғы Зағaлы /Тсoвaк/ кəндини вə ондaн 4 км мəсaфəдəки Кəркибаш /Шəфəг/, 6 км мəсaфəдəки Гaнлы /Гaмышлы/ кəндлəрини, 5 км мəсaфəдəки Торфaвaн гəсəбəсини бирлəшдирир.

12. ЧAХЫРЛЫ /Советакерт/ -- рaјон мaркəзиндəн 4 км мəсaфəдəки Чaхырлы /Советакерт/ кəндини вə ондaн 1 км мəсaфəдəки Түскүлү /Лусакунк/, 7 км мəсaфəдəки Субaтaн кəндлəрини бирлəшдирир.

13. ГЫЗЫЛВƏНК /Чичəкли, Мaкенис/ -- рaјон мaркəзиндəн 17 км мəсaфəдə жерлəшəн Гызылвəнк /Чичəкли, Мaкенис/ кəндини вə ондaн 3 км мəсaфəдəки Јарпызлы /Лчaвaн/, 5 км мəсaфəдəки Јухары Зағaлы /Ахбрaдзор/ кəндлəрини бирлəшдирир.

14. ШИШГAЈA -- рaјон мaркəзиндəн 20 км мəсaфəдə жерлəшəн Шишгaјa кəндини вə ондaн 3 км мəсaфəдəки Көјсү, 7 км мəсaфəдəки Сəтəнəхaч /Күнєј/ кəндлəрини бирлəшдирир.

"Ермəнистан ССР" Али Совети Рəјасəт һєј'əтинин мұхтəлиф фəрмaнлaры илə Басаркечер рaјону үзрə

адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ /ӨСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Ағкилсә	Азад	3.01.1935.
Зәрзибил	Заркәнд	3.01.1935.
Бөјүк Гарагојунлу	Әзизли	3.01.1935.
Гырхбулаг	Акунк	3.01.1935.
Сәтәнәхач	Күнәј	3.01.1935.
Һүсәјнгулуағалы	Нәримәнлы	---
Султанәлигышлаг	Чанәһмәд	---
Чанәһмәд		
/Султанәлигышлаг/	Күнәшли	3.07.1969
Оғруча	Гараиман	---
Гараиман /Оғруча/	Советкәнд	25.01.1978.
Гызылвәнк	Чичәкли	24.07.1940.
Көдәкбулаг	Карчаһпјур	12.08.1946.
Ашағы Зағалы	Тсовак	12.08.1946.
Ганлы	Гамышлы	12.08.1946.
Басаркечәр	Варденис	11.06.1969.
Басаркечәр рајону	Варденис рајону	11.06.1969.
Кәркибаш	Шәфәг	25.05.1967.
Јарпызлы	Лчаван	25.05.1967.
Бабачан	Гызылкәнд	25.01.1978.
Инәкдағ	Јеникәнд	25.01.1978.
Јухары Зағалы	Ахбрадзор	25.01.1978.
Кәсәмән	Баһар	25.01.1978.
Түскүлү	Лусакунк	25.01.1978.
Чахырлы	Советакерт	25.01.1978.
Чичәкли (Гызылвәнк)	Макенис	25.01.1978.

Рајонун әразисиндә ирили-хырдалы чохла дағ зирвәләри вә ахыб Көјчә көлүнә төкүлән чајлар вар. Бу чајлардан ән бөјүјү Мәзрә /Мәсрик/ чајыдыр. Чахырлы јајласы да рајонун әразисиндә јерләшир.

1831-чи илин мә'луматына көрә, Басаркечәр рајону әразисиндәки о вахткы 4376 нәфәр әһалинин 4367 нәфәри азербайчанлы, чәми 9 нәфәри ермәни олмушдур. Бу вахт Басаркечәрдә 44 кәнд вармыш. Русија тәрәфиндән ишғал олундугдан сонра чар һөкүмәтинин апардығы ермәниләшдирмә сијасәти нәтичәсиндә 1873-чү илдә Басаркечәрдә артыг 3145 нәфәр ермәни варды. Һәммин ермәниләр бөлкә үзрә белә јерләшдирилмишди: Басаркечәр кәндиндә 1296, Көдәкбулагда 515, Ашағы Зағалыда 521, Түскүлүдә 224, Гырхбулагда 589 нәфәр. 1931-чи илдә исә рајонда әһалинин нисбәти белә олуб: 12662 нәфәр ермәни, 17306 нәфәр азербайчанлы, 383 нәфәр күрд.

1918-чи илдә Андроникин дашнак дәстәләри Басаркечәрә дә һүчүм едир. Бөлкәдәки 6 ермәни кәнди истисна олмагла, галан 31 азербайчанлы кәндинин һамысында ермәни ордусунун һәрби постлары гојулур. Новруз бајрамы әрәфәсиндә ермәниләр Шишгаја кәндинә олмазын диван тутур, адамлары бир евә топлајарағ од вуруб јандырырлар. Бир күндә кәнддә 640 нәфәр азербайчанлы јандырылып вә күлләләнир. Һәммин күнләр Бала Мәзрә, Дашкәнд вә Һүсәјнгулуағалы кәндләриндә дә хејли динч азербайчанлы әһали ермәни вәһшилијинин гурбаны олур. Ел гәһрәмәнлары Мәшәди Исанын вә Кор Һүмбәтин дәстәләри дүшмәнләрин гаршысыны јалныз Зод кәндиндә ала билирләр. Әмәлијјат заманы дашнаклар хејли итки верәрәк керә чәкилмәјә мәчбур олурлар. Андроникин сәркәрдәләри олуб, Зод әмәлијјатына рәһбәрлик едән Суликов гардашларынын һәр икиси бу дојушләр заманы өлдүрүлүр.

Ел арасында бөјүк һөрмәти олан Ашығ Нәчәф мәнз һәммин күнләрдә ермәни дашнаклары тәрәфиндән әсир алыныб, белинә гәјнар самовар бағланарағ ишкәнчә илә өлдүрүлмүшдүр.

1948-1951-чи илләрдә рајонун әһалисинин бир гисми Азербайчана көчүрүлмүшдүр. Тәкчә Зод кәндиндән јүз аилә Ханлар рајонунда мәскунлашмышдыр. Бу вахт Басаркечәрин 37 кәндиндән 30-у азербайчанлы, 5-и ермәни, 2-си исә гарышыг кәнд иди.

Басаркечәр рајону бөјүк Азербайчан ашығы Дәдә Әләскәрин јурду кими дә мүгәддәсдир. Ашығын мәзары вә гәбирүстү бүстү онун доғма кәнди олан Ағкилсәдә јерләшир.

1988-чи илә гәдәр район үзрә азербайжанлыларын јашамагда давам етдикләри вә һәммин ил төрк етмәјо мәчбур олдуғлары јашајыш мәнтәгәләри: Гарајојунлу, һүсејнгулуағалы, Ашағы Шорча, Јухары Шорча, Дашкәнд, Сарыјағуб, Гајабашы, Гошабулаг, Зәрзибил, Ағкилсә, Зод, Бабачан, Пәмбәк, Дәрә, Шишгаја, Којсу, Бала Мәзрә, Оғруча, Кәсәмән, Инәкдағы, Ганлы, Кәркибаш, Субатан, Сұлтанәлигышлағ, Ағјохуш, Сәтәнәхач, Јухары Зағалы, Чахырлы, Түскүлү, Бөјүк Мәзрә, Гызылвәнк, Торфаван.

1988-1989-чу илләрдәки сәјгырымы заманы Басаркечәр районундан һәлак оланлар:

АДЫ	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Чаббаров Тејмур Јусиф оғлу	1959	һүсејнгулуағалы
Исајева Севинч Шаһин гызы	1987	Пәмбәк
Әлијев Зејналабди Әһмәдов Фирудин һәсән оғлу	1930	Дашкәнд
Ибраһимов Мирзаға Ибад оғлу	1926	Ганлы
Әлијев Фирудин Алы оғлу	1927	Ганлы
Һүсејнова Лејла Мустафа гызы	1936	Гошабулаг
Әлијев Јусиф Исби оғлу	1934	Ашағы Шорча
Аббасов Тејмур Сабир оғлу	1972	Ашағы Шорча
Мәммәдов Бәндалы һүсејн оғлу	1983	Ашағы Шорча
Мәсимов Баһадур һүмбәт оғлу	1923	Ашағы Шорча
Мәммәдов Таһар Гасым оғлу	1925	Ашағы Шорча
Һүсејнова Хәдичә Ибраһим гызы	1922	Ашағы Шорча
Елләзов һәсән Нәби оғлу	1933	Ашағы Шорча
Елләзов Гара Нәби оғлу	1920	һүсејнгулуағалы
Әлијев Јунис Таһир оғлу	1923	һүсејнгулуағалы
Әлијев Мәһралы Ибраһим оғлу	1964	Шишгаја
Әсәдова Зүлејха	1935	Шишгаја
	1942	Шишгаја

АДЫ	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Әлијев Шаһин Габил оғлу	1973	Шишгаја
Зејналов Илјас Әмирхан оғлу	1942	Шишгаја
Һәсәнов Сұлтан Ибраһимов Әзиз Чаббар оғлу	1928	Дашкәнд
Икар Чибигызы	1933	Шишгаја
Нәсибов Гурбан Бәхтијар оғлу	1944	Бала Мәзрә
Чәфәров Тапдыг Исмајыл оғлу	1926	Бала Мәзрә
Садыгов Гурбан һәсән оғлу	1950	Гошабулаг
Мусајев Шамо Гарача оғлу	1945	Бала Мәзрә
Әлијев Савалан Јунис оғлу	1928	Бала Мәзрә
Һәсәнов Искәндәр Бајрамәли оғлу	1925	һүсејнгулуағалы
Аллаһвердијев Шамсәддин Иман оғлу	1910	һүсејнгулуағалы
Бабајев Нәриман Шаәммәд оғлу	1937	Зәрзибил
Исмајылова Фәхрәндә Мәһралы гызы	1936	Зәрзибил
Исагов Гәдим Сәмәд оғлу	1978	Зәрзибил
Гочајев Тејмур Әләскәр оғлу	1932	Зәрзибил
Аббасова Рүхсарә Әли гызы	1930	Зәрзибил
Оручов Әвәз Мәһәммәд оғлу	1979	Гошабулаг
Әһмәдов Таријел Әһмәд оғлу	1932	Бөјүк Мәзрә
Ағајев Бајрам Ағабаба оғлу	---	Бөјүк Мәзрә
Хәлилов Мәммәд Гулу оғлу	1930	Чахырлы
Гулијева Туту Аллаһверди гызы	1941	Гајабашы
Намазов Гошун Ибраһим оғлу	1919	Сарыјағуб
Чәфәров Короғлу Бәшир оғлу	1922	Гајабашы
Шәфијев Мәһди	1932	Гајабашы
Әлијев Сајад Әли оғлу	1920	Субатан
Мәммәдов Имамәли	1930	Чахырлы
	1928	Ашағы Шорча

БӨҮК ГАРАКИЛСӨ /ГУГАРК/ РАЈОНУ

Пәмбәк маһалы әразисиндә рајон.

1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб; 1935-чи ил январын 3-нә гәдәр Бөјүк Гаракилсә рајону, һәм ин тарихдән е'тибарән Кировакан рајону, сонра исә Гугарк рајону адландырылыб.

Әразиси 776 кв км-дир.

Рајон мәркәзи Јагублу /Меғрут/ кәндидир /инди шәһәр типли гәсәбәдир/.

Рајон мәркәзинә ән јахын дәмирјол дајаначағы 4 км кәнарда јерләшән Бөјүк Гаракилсә /Кировакан/ стансијасыдыр.

Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә 149 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына көрә: рајонун әразисиндә 1 республика табели шәһәр, 1 шәһәр типли гәсәбә, 17

кәнд совети вар, јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы 28-дир; әһалиси /Бөјүк Гаракилсә шәһәри истисна олмагла/ 26,6 мин нәфәрдыр, о чүмләдән шәһәр әһалиси -- 0,5 мин, кәнд әһалиси -- 26,1 мин нәфәр.

Республика табели шәһәр:

БӨҮК ГАРАКИЛСӨ /Кировакан/ -- Базум вә Пәмбәк силсиләләринин арасындакы чөкәкликдә. Пәмбәк, Тандзут вә Ванадзорикет чајларынын говушугунда јерләшир; 1924-чү илдән республика табели шәһәрдыр; Ирәван шәһәриндән 145 км мәсафәдәдир; шәһәр ин ичәрисиндән Ирәван-Тифлис дәмирјол хәтти кечир /Бөјүк Гаракилсә стансијасы/; 1980-чи илдә 149 мин нәфәр әһалиси олуб.

Шәһәр типли гәсәбә:

КОЛАКИРӘН /Дзоракет/ -- рајон мәркәзиндән 22 км, Ирәван шәһәриндән 167 км мәсафәдәдир; 1940-чы илдән шәһәр типли гәсәбәдир; гәсәбәнин ичиндән Ирәван-Тифлис дәмирјол хәтти кечир /Колакирән, индики Туманјан стансијасы/.

Кәнд советләри:

1. ТАЛЛАВАР -- рајон мәркәзиндән 18 км мәсафәдә јерләшән Таллавар кәндини вә ондан һәр бири 3 км мәсафәдәки һејдарлы, Јухары Килсә, Ашағы Килсә, 4 км мәсафәдәки Моллагышлаг кәндләрини бирләшдирир.

2. КОЛАКИРӘН /Антарамут/ -- рајон мәркәзиндән 32 км мәсафәдә јерләшән Колакирән /Антарамут/ кәндини әһатә едир.

3. АРЧУТ -- рајон мәркәзиндән 10 км мәсафәдә јерләшән Арчут кәндини вә ондан 2 км мәсафәдәки Арчут гәсәбә стансијасыны бирләшдирир.

4. БЗОВДАЛ /Базум/ -- рајон мәркәзиндән 9 км мәсафәдә јерләшән Бзовдал /Базум/ кәндини әһатә едир.

5. ШАҢӘЛИ /Ваһагни/ -- рајон мәркәзиндән 25 км мәсафәдә јерләшән Шаһәли /Ваһагни/ кәндини вә ондан 3 км мәсафәдәки Шаһәли /Ваһагнадзор/ стансија гәсәбәсини бирләшдирир.

6. БОЗИКАН /Һәмзәчимән, Маркаһовит/ -- район мәркәзиндән 19 км мәсафәдә җерләшән Бозикаһ /Һәмзәчимән, Маркаһовит/ кәндини әһатә едир.

7. ХАНЧЫҒАЗ /Көзәлдәрә/ -- район мәркәзиндән 11 км мәсафәдә җерләшән Ханчығаз /Көзәлдәрә/ кәндини әһатә едир.

8. ДАРБАС -- район мәркәзиндән 6 км мәсафәдә җерләшән Дарбас кәндини әһатә едир.

9. ҺАЧЫКӘНД /Дебед/ -- район мәркәзиндән 28 км мәсафәдә җерләшән Һачыкәнд /Дебед/ кәндини әһатә едир.

10. ДӘРӘКӘНД /Дзоракҗуғ/ -- район мәркәзиндән 31 км мәсафәдә җерләшән Дәрәкәнд /Дзоракҗуғ/ кәндини әһатә едир.

11. ГАМЫШГУТ /ҖеҖекнут/ -- район мәркәзиндән 26 км мәсафәдә җерләшән Гамышгут /ҖеҖекнут/ кәндини әһатә едир.

12. САРЫМСАХЛЫ /Караберд/ -- район мәркәзиндән 13 км мәсафәдә җерләшән Сарымсахлы /Караберд/ кәндини вә ондан һәр бири 3 км мәсафәдәки Гранит заводу /Гранитаван/ вә Пәмбәк /Памбак/ стансија гәсәбәләрини, 4 км мәсафәдәки Пәмбәк /Памбак/ кәндини бирләшдирир.

13. ВОСКРЕСЕНОВКА -- /Лермонтово/ -- район мәркәзиндән 15 км мәсафәдә җерләшән Воскресеновка /Лермонтово/ кәндини вә ондан 2 км мәсафәдәки һејвандарлыг совхозу гәсәбәсини бирләшдирир.

14. ҺАЧЫГАРА /Макарашән, Лернапат/ -- район мәркәзиндән 12 км мәсафәдә җерләшән Һачыгара /Макарашән, Лернапат/ кәндини әһатә едир.

15. ЈАГУБЛУ /МеҖрут/ -- район мәркәзи олан Јагублу /МеҖрут/ кәндини әһатә едир.

16. НИКИТИНО /Фиолетово/ -- район мәркәзиндән 22 км мәсафәдә җерләшән Никитино /Фиолетово/ кәндини әһатә едир.

17. ВАРТАНА /Шаумјан/ -- район мәркәзиндән 4 км мәсафәдә җерләшән Вартана /Шаумјан/ гәсәбәсини әһатә едир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин

мүхтәлиф фәрманлары илә Бојук Гаракилсә рајону үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ /ӨСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Бојук Гаракилсә	Кировакан	3.01.1935.
Бојук Гаракилсә рајону	Кировакан рајону	3.01.1935.
Бозикаһ	Һәмзәчимән	---
Дәрәкәнд	Дзоракҗуғ	---
Гамышгут	ҖеҖекнут	3.01.1935.
Никитино	Фиолетово	3.01.1935.
Һачыкәнд	Дебед	3.01.1935.
Ханчығаз	Көзәлдәрә	1.06.1940.
Воскресеновка	Лермонтово	5.07.1941.
Һачыгара	Макарашән	1.03.1946.
Сарымсахлы	Караберд	4.04.1946.
Јагублу	МеҖрут	1.04.1946.
Шаһәл	Ваһагни	10.04.1947.
Колакирән	Антарамут	10.09.1948.
Макарашән /Һачыгара/ Гранит заводу гәсәбәси	Лернапат	26.09.1957.
Бзовдал	Гранитаван	3.07.1968.
Колакирән гәсәбәси	Базум	25.01.1978.
Моллагышлаг	Дзоракет	25.01.1978.
Һәмзәчимән /Бозикаһ/ Шаһәл" стансија гәсәбәси	Күллүдәрә	25.01.1978.
	Маркаһовит	25.01.1978.
	Ваһагнадзор	25.01.1978.

Бојук Гаракилсә рајонунун әразиси чар Русијасы дөврүндә Кәнчә губернијасынын Газах гәзасына дахил олуб.

Рајонун әразисини Пәмбәк чајы кәсиб кечир. Рајон бир тәрәфдән Пәмбәк, диқәр тәрәфләрдән исә Базум вә һәләб дағ силсиләләри илә әһатәләнмишдир.

1988-чи илдә "Ермәнистан"да азәрбајчанлыларә гаршы ән бөјүк вәһшиликләрдән бири дә бу рајонда төрәдилмишдир.

1988-чи илә гәдәр азәрбајчанлыларын јашамагда давам етдикләри вә һәмин ил төрк етмәјә мәчбур олдуғлары јашајыш мәнтәгәләри: һаллавар, Јухары Килсә, Моллагышлағ, Ханчығаз, Арчут, һејдарлы, Ашағы Килсә, Вартана, Никитино, Воскресеновка, Јағублу, Бөјүк Гаракилсә...

1988-1989-чу илләрдәки сојғырымы заманы Бөјүк Гаракилсә рајонундан һәлак оланлар:

АДЫ	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Рүстәмов Елшад		
Исрафил оғлу	1948	Воскресеновка
Мустафајев Зијад		
Әли оғлу	1941	Ханчығаз
Новрузова Бәнезшә		
Кәрәм гызы	1950	Јухары Килсә
Мәммәдов Мүсәллим		
•Елләз оғлу	1964	Һејдарлы
Нәбијева Зәһра		
Исмајыл гызы	1981	Һаллавар
Гасымов Һүсејн Иса оғлу	1920	Арчут
Хәлилов Күлүстан Иса гызы	1920	Арчут
Гасымов Мәһәммәдәли		
Һачы оғлу	1915	Арчут
Мәсимов Әһмәд Һачы оғлу	1940	Арчут
Нәбијев Рәһим Маһмуд оғлу	1914	Вартана
Садыгов Вағиф Сүлејман оғлу	1958	Вартана
Әлијев Мәһралы Исмајыл оғлу	1920	Вартана
Әлијева Күлсүм Мәммәд гызы	1912	Вартана
Әлијев Абдулла Оруч оғлу	1932	Вартана
Мәммәдов Сүлејман		
Гәнбәр оғлу	1938	Вартана

Бајрамов Гәриб		
Исмајыл оғлу	1921	Вартана
Искәндәров Мәһралы		
Посан оғлу	1938	Вартана
Искәндәрова Ханым		
Ибраһим гызы	1945	Вартана
Искәндәров Алим		
Мәһралы оғлу	1971	Вартана
Һүсејнова Лејла Һәсән гызы	1925	Вартана
Әлијева Фатма Әли гызы	1940	Вартана
Газахәлијев Әһмәд		
Исмајыл оғлу	1933	Вартана
Һүсејнов Телман Чобан оғлу	1939	Бөјүк Гаракилсә

жерлэшэн Армаш кэндини вэ ондан 3 км мѣсафѣдѣки Араздѣян /Јерасх/, 5 км мѣсафѣдѣки Чѣмбѣрѣк, /Сурѣнаван/ кѣндлѣрини бирлѣшдирир.

5. ГАРАЛАР /Аралез/ -- рајон мѣркѣзиндѣн 7 км мѣсафѣдѣ жерлѣшѣн Гаралар /Аралез/ вэ ондан 2 км мѣсафѣдѣки Јѣнкѣчѣ /Сисаван/ кѣндлѣрини бирлѣшдирир.

6. ГАРАХАЧ /Лусашоғ/ -- рајон мѣркѣзиндѣн 27 км мѣсафѣдѣ жерлѣшѣн Гарахач /Лусашоғ/ вэ ондан 4 км мѣсафѣдѣки Гѣдирли /Ланчанист/, 5 км мѣсафѣдѣки Бирѣли /Ланчар/, 7 км мѣсафѣдѣки Кешишверѣн /Зовашѣн, Уртсаланч/ кѣндлѣрини бирлѣшдирир.

7. 2 НѢМРѢЛИ СОВХОЗ /Киров/ -- рајон мѣркѣзиндѣн 14 км мѣсафѣдѣ жерлѣшѣн 2 нѣмрѣли совхоз /Киров/ гѣсѣбѣсини вэ ондан 2 км мѣсафѣдѣки Шѣраб заводу вэ 3 км мѣсафѣдѣки Нор Уги гѣсѣбѣлѣрини бирлѣшдирир.

8. КИЧИК ВЕДИ /Покр Веди/ -- рајон мѣркѣзиндѣн 15 км мѣсафѣдѣ жерлѣшѣн Кичик Веди /Покр Веди/ вэ ондан 2 км мѣсафѣдѣки Нор Гјанк кѣндлѣрини бирлѣшдирир.

9. ШЫХЛАР /Лусарат/ -- рајон мѣркѣзиндѣн 7 км мѣсафѣдѣ жерлѣшѣн Шыхлар /Лусарат/ кѣндини ѣнатѣ едир.

10. ЧАНАХЧЫ /Советашѣн/ -- рајон мѣркѣзиндѣн 40 км мѣсафѣдѣ жерлѣшѣн Чанахчы /Советашѣн/ вэ ондан 5 км мѣсафѣдѣки Гашга /Вардашат/ кѣндлѣрини бирлѣшдирир.

11. АШАҒЫ ГАРАБАҒЛАР /Чимѣнкѣнд, Урдзадзор/ -- рајон мѣркѣзиндѣн 9 км мѣсафѣдѣ жерлѣшѣн Ашағы Гарабағлар /Чимѣнкѣнд, Урдзадзор/ вэ ондан 8 км мѣсафѣдѣки Шаһаблы /Шаһаб/ кѣндлѣрини бирлѣшдирир.

12. ШИДЛИ /Јехегнаван/ -- рајон мѣркѣзиндѣн 13 км мѣсафѣдѣ жерлѣшѣн Шидли /Јехегнаван/ кѣндини ѣнатѣ едир.

13. ШИРАЗЛЫ /Воскетап/ -- рајон мѣркѣзиндѣн 9 км мѣсафѣдѣ жерлѣшѣн Ширазлы /Воскетап/ кѣндини ѣнатѣ едир.

"Ермѣнистан ССР" Али Совети Рајасѣт ѣеј'ѣтинин мѣхтѣлиф фѣрманлары илѣ Вѣди рајону ѳзрѣ адлары дѣјишдирилмиш јашајыш мѣнтѣгѣлѣри

КЕЧМИШ /ѢСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДѢЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Чѣмбѣрѣк	Сурѣнаван	---
Ашағы Гарабағлар	Чимѣнкѣнд	---
Дѣвѣли	Арарат к.	3.01.1935.
Кешиш верѣн	Зовашѣн	3.01.1935.
2 нѣмрѣли совхоз	Киров гѣс.	22.10.1939.
Бѣјѣк Вѣди	Вѣди	4.04.1946.
Кораван	Јѣникѣнд	4.04.1946.
Рејһанлы	Ајкеван	4.04.1946.
Дѣвѣли		
семент заводу	Арарат шѣһ.	10.04.1947.
Гашга	Вардашат	10.09.1948.
Чанахчы	Советашѣн	10.09.1948.
Зовашѣн		
/Кешишверѣн/	Уртсаланч	21.10.1967.
Араздѣян	Јерасх	3.07.1968.
Кичик Вѣди	Покр Вѣди	---
Бирѣли	Ланчар	3.07.1968.
Дашды	Даштакар	3.07.1968.
Јѣникѣнд /Кораван/	Кораван	3.07.1968.
Гѣдирли	Ланчанист	3.07.1968.
Шаһаблы	Шаһаб	3.07.1968.
Шыхлар	Лусарат	26.12.1968.
Гаралар	Аралез	25.01.1978.
Гарахач	Лусашоғ	25.01.1978.
Тайтан	Ванашен	25.01.1978.
Чимѣнкѣнд		
/Ашағы Гарабағлар/	Урдзадзор	25.01.1978.
Ширазлы	Воскетап	1991-чи ил.
Јѣнкѣчѣ	Сисаван	1991-чи ил.
Халисѣ	Норакерт	1991-чи ил.
Шидли	Јехегнаван	1991-чи ил.

Веди рајону "Ермәнистан" вә Түркијә эразиләриндә дағарасы дүзәнлик олан Агры вадисиндә /Арарат дүзәнлижиндә/ јерләшир. Бу дүзәнлијин узунлуғу 90 км, дәниз сәвијјәсиндән һүндүрлүјү 850-1000 метрдир. Араз чајы да бу дүзәнликдән ахыр. Дүзәнлик чәнуб тәрәфдән Агрыдағ /Арарат/ вулкан массиви илә әһатәләнмишдир. Рајонун эразисиндән Веди чајы ахыб кедир вә Шидли кәндинин јахынлығында Түркијә илә сәрһәддәки Араз чајына төкүлүр.

Орта әсрләрдә Гарагојунлу вә Ағгојунлу түрк тајфаларынын мәдәнијјәт даирәсинә дахил олан Ведибасар маһалынын кәндләриндә әсримизин орталарына гәдәр сағ-саламат кәлиб чыхан чохла гоч вә ат даш һејкәлләри олмушдур. "Шидли" топоними исә тарихимизин даһа бир гатына ишығ салыр, бәлкә дә Шәддадиләр һакимијјәтинин изләрини јашадыр. Тәсадуфи дејил ки, сон вахтлара гәдәр "Шадылы" тајфасы рајонун ән һөрмәтли тајфаларындан олур. Халг гәһрәманы Аббасгулу бәј Шадлински дә бу тајфадан чыхыб.

Тарихи мә'луматлара корә, Веди маһалында кечмишдә 75 пара кәнд олуб ки, бу кәндләрин дә чоху маһалын дағлыг һиссәсиндә јерләшиб. Етник бахымдан исә бу јерләрдә, демәк олар ки, анчаг Азәрбајчан түркләри јашајыблар. XIX әсрин әввәлләриндә маһалда чәми 15 нәфәр /иқи аилә/ ермәни јашајырмыш. Әрази руслар тәрәфиндән ишғал олундугдан сонра исә бурада ермәниләрдән ибарәт Рејһанлы кәнди вә ермәниләрлә азәрбајчанлыларын гарышығ јашадығлары Дәвәли кәнди мејдана кәлир.

Әсрин әввәлләриндә Андроникин гисасчы гулдур дәстәләринин һүчумларына мә'руз галан вә һәмин һүчумлара ахырадәк мәрдликлә синә корән бәлкәләрдән бири дә Ведибасар маһалы олмушдур. Исте'дадлы сәркәрдә, өмрү боју ермәни милләтчиләринин гәними олан Аббасгулу бәј Шадлинскинин башчылығы алтында јарадылан Веди өзүнүмүдафиә дәстәләри 1918-1920-чи илләрдә Андроникин ордусу илә дәфәләрлә ганлы дөјүшләрә кирир. Динч әһалини күтләви ермәни гырғынындан

гуртармағ үчүн лазым кәлдикдә онлары мүвәггәти оларағ Аразын о бири саһилинә -- Чәнуби Азәрбајчана кечирир. Бәлкәдә совет һакимијјәти гурулдугдан сонра Нахчыван вәтәнпәрвәрләринин хаһиш вә көмәји илә "Гырмызы табор" адлы баталјон јарадан Аббасгулу бәј иқи ил әрзиндә -- 1920-1921-чи илләрдә Нахчывандан башламыш Ирәвана гәдәр бүтүн ермәни дашнак һәрби бирләшмәләрини дармадағын етмәјә мүвәффәғ олур.

Һәмин ганлы илләр әрзиндә бәлкәнин, хүсусилә Шаһаблы вә Гараағач кәндләринин әһалиси ермәни чәлладлары тәрәфиндән күтләви шәкилдә гәтлә јетирилмишдир. Бу илләрдә Шаһаблы вә Гараағач кәндләри илә јанашы, һејраныс вә Ағасыбәјли кәндләри дә тамамилә дағыдылмышдыр.

Тарих боју Ведибасар маһалы иқи һиссәдән ибарәт олуб: дағлыг вә аран һиссәләрдән. Дағлыг һиссә Миллидәрә вә Чығындәрәдән ибарәт олуб. Миллидәрәјә аид олан кәндләр: һанд, Чатма, Алырзалар, Котуз, Котанлы, Ағасыбәјли, Алгырыг, Шуғајыб, Киранлар, Галадиби вә б. Чығындәрәјә аид олан кәндләр: һејраныс, Күсүз, һағыс, Дәһнәз, Ашағы Әрмик, Ингала, Мәнкүк, Зичи, Коланлы, Чимәнкәнд, Гарабағлар, Кешишләр, Чығынкөл, Чамышкәнд, Әзизкәнд, Дашнов, Гарагојунлу, Бахчачыг, Хыныт, Гараторпағ, Ағбулаг, Хыдырејләз, Кәркаб вә б. 1920-1935-чи илләрдә бу кәндләрдән бир чоху -- Јаппа, Шырран, Алгырыг, Шәһријар һарынбурун, Гараторпағ, Ингала, Хыныт, һанд, Зичи, Даш Нов, Молла Әһмәд вә б. кәндләр харабаја чеврилиб. 1948-1951-чи илләрдә исә рајонун дағлыг һиссәсинин диқәр кәндләри, демәк олар ки, бүтүнлүклә Азәрбајчана көчүрүлүб. Бу илләрдә рајондан көчүрүләнләрин сајы тәхминән 20 мин нәфәрдән артыг олуб. Һәмин илләрдә Веди рајонундан Гараағач дәрәси үзрә Шаһаблы, Гәдири, Чимәндәрә, Гарагузеј, Зәнчирли, Әсин, Гараағач, Бирәли, Кешишверән, Гаһга, Чанахчы, Чәфәрли, Һортун кәндләринин әһалиси дә Азәрбајчана көчүрүлүб. Бу сјаһыја рајонун аран һиссәсиндән Алмәмәд кәндини дә дахил етмәк олар. Чадгыран кәнди исә сонралар Ширазлы кәнди илә бирләшдириләрәк рајонун топонимикасындан бу ад да силинмишдир.

Мүнбит торпаға вә "Ермәнистан" үчүн мүһүм

стратежи әһәмијјәтә малик олдуғу үчүн Веди рајону дәфәләрлә ермәниләрин мәкрли нијјәтләринин һәләфи олмуш, тез-тез әрази-инзибати дәјишикликләрә мә'руз галмышдыр. Белә ки, һәлә 1936-чы илдә рајон ики јерә парчаланараг, бу әразидә икинчи бир Гарабағлар рајону јарадылмышдыр. Бир нечә ил әрзиндә рајону игтисади чәһәтдән диз чөкдүрүб, әһалини кәндләрдән сыхышдырыб чыхарандан сонра 1948-чи илдә рајон ләғв олунараг тәзәдән Веди рајону илә бирләшдирилмишдир. 1964-чү илдә Веди рајону өзү ләғв едиләрәк артыг ермәниләшмиш Гәмәрли рајону илә бирләшдирилир. Лакин бу нијјәт баш тутмур вә Веди јенидән ајрыча бир рајона чеврилир.

1988-чи илә гәдәр азербайжанлыларын јашамагда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуғлары јашајыш мәнтәгәләри: Араздәјән, Халисә, Шидли, Ширазлы, Гаралар, Јенкичә, Тајтан, Кичик Веди, Шыхлар, Афшар, Ашағы Гарабағлар, Дәвәли шәһ., Бөјүк Веди, Дашлы, Дәвәли кәнди, Армаш, Чәмбәрәк...

1988-1989-чу илләрдәки сөјгырымы заманы Веди рајонундан һәләк оланлар:

АДЫ	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Нағыјев Игбал Мирјагуб оғлу	1908	Ширазлы.
Әкбәрин ики ајлыг оғлу	1988	Ширазлы.
Мәммәдов Мәһәррәм Сәфәр оғлу	1908	Бөјүк Веди.
Оручов Низами Ингилаб оғлу	1956	Бөјүк Веди.
Исмајылова Күлкәз		
Мәһәммәд ғызы	1908	Халисә.
Әлијев Мәммәд Нәсрулла оғлу	1893	Шидли.

Веди рајонунун бә'зи топонимләри: Гочлар булағы, Једди булаг, Туршсу булағы, Архашан булағы, Гырх булаг, Тәһнәли булаг, Гыр дағы, Ағ дағ, Шор булаг, Готур булаг, Даш Көрпү, Мәнкүк мешәси, Хосров мешәси...

ВОРОНТЦОВКА /КАЛИНИНО/ РАЈОНУ

Дағ Борчалысынын Лору маһалы әразисиндә рајон. 1937-чи ил декабрын 31-дә јарадылыб; сон заманлар ады дәјишдирилиб Ташир рајону гојулуб.

Әразиси 690 кв. км-дир.

Рајон мәркәзи шәһәр типли Воронтовка /Калинино/ гәсәбәсидир.

Рајон мәркәзинә ән јахын дәмирјол дајанацағы 47 км кәнарда јерләшән Колакирән /Туманјан/ стансијасыдыр /Бөјүк Гаракилсә рајону әразисиндә/.

Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә 174 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына корә: рајонун әразисиндә 1 шәһәр типли гәсәбә, 13 кәнд совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сәјы 24-дүр; әһалиси 31,9 мин нәфәрдыр, о чүмләдән: шәһәр әһалиси -- 7,1 мин, кәнд әһалиси -- 24,8 мин нәфәр.

Шәһәр типли гәсәбә:

ВОРОНТЦОВКА /Калинино/ -- 1961-чи илдән шәһәр типли гәсәбәдир.

Кәнд советләри:

1. ИЛМӘЗЛИ /Илмазлу/ -- район мәркәзиндән 10 км мәсафәдә җерләшән Илмәзли /Илмазлу/ кәндени вә ондан 5 км мәсафәдәки Гарагала, 6 км мәсафәдәки Гараиса кәндләрини бирләшдирир.

2. ГАРАКИЛСӘ /Лернһовит/ -- район мәркәзиндән 10 км мәсафәдә җерләшән Гаракилсә /Лернһовит/ кәндени әһатә едир.

3. ГЫЗЫЛКИЛСӘ /Гызылдаш/ -- район мәркәзиндән 15 км мәсафәдә җерләшән Гызылкилсә /Гызылдаш/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Сарыјал /Сариар/ кәндләрини бирләшдирир.

4. ЧҮЧӘКӘНД /Гызыл Шәфәг/ -- район мәркәзиндән 14 км мәсафәдә җерләшән Чүчәкәнд /Гызыл Шәфәг/ вә ондан 6 км мәсафәдәки Сојугбулаг /Совугбула/ кәндләрини әһатә едир.

5. ЛОРСОВХОЗ /Катнарат/ -- район мәркәзиндән 16 км мәсафәдә җерләшән Лорсовхоз /Катнарат/ гасәбәсини вә ондан 3 км мәсафәдәки Благодарноје кәндени бирләшдирир.

6. МЕДОВКА -- район мәркәзиндән 7 км мәсафәдә җерләшән Медовка вә ондан 3 км мәсафәдәки Круглаја Шишка кәндләрини бирләшдирир.

7. МИХАЈЛОВКА -- район мәркәзиндән 7 км мәсафәдә җерләшән Михајловка вә ондан 4 км мәсафәдәки Гурдгала /Петровка/ кәндләрини бирләшдирир.

8. БОГДАНОВКА /Норашен/ -- район мәркәзиндән 10 км мәсафәдә җерләшән Богдановка /Норашен/ кәндени әһатә едир.

9. ПРИВОЛНОЈЕ -- район мәркәзиндән 5 км мәсафәдә җерләшән Приволноје кәндени әһатә едир.

10. САРАТОВКА -- район мәркәзиндән 5 км мәсафәдә җерләшән Саратовка кәндени вә ондан 4 км мәсафәдәки Новоселтсова, 5 км мәсафәдәки Гызгала /Кетаван/ кәндләрини бирләшдирир.

11. СӘРЧӘБЕД -- район мәркәзиндән 11 км мәсафәдә җерләшән Сәрчәбед кәндени әһатә едир.

12. ШАҺНӘЗӘР /Медзаван/ -- район мәркәзиндән 11 км мәсафәдә җерләшән Шаһнәзәр /Медзаван/ кәндени әһатә едир.

13. МОЛЛА ЕЈЈУБЛУ /Евли/ -- район мәркәзиндән 10 км мәсафәдә җерләшән Молла Ејјублу /Евли/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Дәмирчиләр кәндләрини бирләшдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Воронтовка району үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ /ӘСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Воронтовка	Калинино	3.03.1935.
Богдановка	Норашен	---
Гызылкилсә	Гызылдаш	3.01.1935.
Молла Ејјублу	Евли	---
Чүчәкәнд	Гызыл Шәфәг	3.01.1935.
Гаракилсә	Лернһовит	25.01.1978.
Гызгала	Кетаван	25.01.1978.
Лорсовхоз гәс.	Катнарат гәс.	25.01.1978.
Шаһнәзәр	Медзаван	25.01.1978.

Районун Сојугбулаг кәнди јахынлығында Армудлу вә Гацаггырылан дәрәләриндә әсрләрин јадикары олан гајаүстү рәсмләр вар. Бу рәсмләр Гобустанын гајаүстү рәсмләрини хатырладыр.

Районун Чүчәкәнд кәндиндә гәдим оғуз тајфаларынын адларыны хатырладан тајфа адлары: сакатлар, гарагурбанлылар, дәмирчиләр, гаракәлләләр, бочалеви, сарачлылар, ишваһаннылар, дәрвишләр, чырпаневи...

Бир еһтимала көрә Чүчәкәнд монгол истиласы дөврүндә Чучикәнд шәклиндә ишләнмишдир.

Районун әразисиндәки бә'зи топонимләр: Дәлидағ, Лејли зирвәси, Ағлаған, Гаранлыг, Боғазкәсән, Дамгаја, Гызлар дәрәси, Армудлу дәрәси, Гацаггырылан дәрәси, Лала булағы, Биннәт-һүммәт булағы, Илјас көрпүсү вә с.

1988-чи илә гәдәр азәрбајчанлыларын јашамагда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуглары јашајыш мәнтәгәләри: Гызылкилсә, Сарыјал,

Занкэзур маһалы Һразисиндә рајон.
1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб; 1940-чы ил
мартын 2-нә гәдәр Гаракилсә рајону, һәмин тарихдән
е'тибарән исә Сисијан рајону адландырылыб.

Һразиси 1719 кв. км-дир.

Рајон мәркәзи шәһәр типли Гаракилсә /Сисијан/
гәсәбәсидир.

Рајон мәркәзинә ән јахын дәмирјол дајаначағы 98
км кәнарда јерләшән Нахчыван стансијасыдыр
/Нахчыван МР Һразисиндә/.

Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафа
217 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына кәрә: рајонун Һразисиндә
2 шәһәр типли гәсәбә. 17 кәнд совети вар; јашајыш
мәнтәгәләринин үмуми сајы 36-дыр; әһалиси 31,5 мин
нәфәрدير, о чүмләдән: шәһәр әһалиси -- 8,7 мин. кәнд
әһалиси -- 22,8 мин нәфәр.

Шәһәр типли гәсәбәләр:

1. ДӘСТӘКИРД (Дастакерт) -- рајон мәркәзиндән 21
км, Ирәван шәһәриндән 238 км мәсафәдәдир; 1951-чи
илдән шәһәр типли гәсәбәдир; ән јахын дәмирјол
дајаначағы 119 км кәнарда јерләшән Нахчыван
стансијасыдыр (Нахчыван МР Һразисиндә).

2. ГАРАКИЛСӘ /Сисијан/ -- IX әср мәнбәләриндә
"Әс-Сисәчан" кими ады чәкилир; һәлә YI әсрдә
хәзәрләр тәрәфиндән тутулуб, сонралар Гаракилсә
кими таныныб; 1958-чи илдән шәһәр типли гәсәбәдир;
Сисијан гәсәбә советинә 3 км кәнарда јерләшән Уз, 2
км кәнарда јерләшән Гызылчыг кәндләри дә дахилдир.

Кәнд советләри:

1. АҒҮДҮ /Ағуди/ -- рајон мәркәзиндән 7 км
мәсафәдә јерләшән Ағүдү /Ағуди/ кәндини әһатә едир.

2. АНКЕҒАГОТ -- рајон мәркәзиндән 15 км мәсафәдә
јерләшән Анкеғагот кәндини әһатә едир.

3. ӘРӘФСӘ /Аревис/ -- рајон мәркәзиндән 26 км
мәсафәдә јерләшән Әрәфсә /Аревис/ вә ондан 5 км
мәсафәдәки Чомәрдли /Чомартлы/ кәндләрини
бирләшдирир.

4. ӘҢЛӘТЈАН /Ахлатјан/ -- рајон мәркәзиндән 12 км
мәсафәдә јерләшән Әһләтјан /Ахлатјан/ вә ондан 4 км
мәсафәдәки Бнунис кәндләрини бирләшдирир.

5. СИСИЈАН /Атсаван/ -- рајон мәркәзиндән 11 км
мәсафәдә јерләшән Сисијан /Атсаван/ кәндини вә

ондан 2 км мәсафәдәки Тәзәкәнд /Тазакүҗ/ 4 км
мәсафәдәки Алылы /Салвард/ кәндләрини
бирләшдирир.

6. АҒКӘНД /Ашотаван/ -- рајон мәркәзиндән 6 км
мәсафәдә јерләшән Ағкәнд /Ашотаван/ вә ондан 3 км
мәсафәдәки Долорс кәндләрини бирләшдирир.

7. БАЗАРЧАЈ -- рајон мәркәзиндән 36 км мәсафәдә
јерләшән Базарчај кәндини әһатә едир.

8. МӘЗРӘ /Бартсраван/ -- рајон мәркәзиндән 16 км
мәсафәдә јерләшән Мәзрә /Бартсраван/ кәндини әһатә
едир.

9. БРНАКОТ -- рајон мәркәзиндән 6 км мәсафәдә
јерләшән Брнакот кәндини әһатә едир.

10. ВАҒҮДҮ /Вағуди/ -- рајон мәркәзиндән 14 км
мәсафәдә јерләшән Вағүдү /Вағуди/ кәндини вә ондан
һәр бири 5 км мәсафәдәки Уруд /Воротан/ вә Норава
кәндләрини бирләшдирир.

11. ДАРАБАС /Дарбас/ -- рајон мәркәзиндән 29 км
мәсафәдә јерләшән Дарабас /Дарбас/ вә ондан 2 км
мәсафәдәки Кәдәдағ /Кәдәтағ/ кәндләрини
бирләшдирир.

12. ШЕНАДАҒ /Лернашен/ -- рајон мәркәзиндән 35
км мәсафәдә јерләшән Шенадағ /Лернашен/ вә ондан
4 км мәсафәдәки Лор кәндләрини бирләшдирир.

13. САЈБАЛЫ /Сарнакунк/ -- рајон мәркәзиндән 25
км мәсафәдә јерләшән Сајбалы /Сарнакунк/ кәндини
вә ондан 4 км мәсафәдәки Мәликләр /Спандарјан/, 7
км мәсафәдәки Борисовка кәндләрини бирләшдирир.

14. СОФУЛУ /Софлу/ -- рајон мәркәзиндән 29 км
мәсафәдә јерләшән Софулу /Софлу/ кәндини вә ондан
2 км мәсафәдәки Мурғуз, 7 км мәсафәдәки Шыхлар
/Гызылшәфәг/ кәндләрини бирләшдирир.

15. ШАКАТ -- рајон мәркәзиндән 19 км мәсафәдә
јерләшән Шакат вә ондан 2 км мәсафәдәки Балаг
кәндләрини бирләшдирир.

16. ШӘКИ -- рајон мәркәзиндән 7 км мәсафәдәки
Шәки кәндини әһатә едир.

17. ШАМ /Шамб/ -- рајон мәркәзиндән 22 км
мәсафәдә јерләшән Шам /Шамб/ вә ондан 2 км
мәсафәдәки Лтсен кәндләрини бирләшдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин
мүхтәлиф фәрманлары илә Гаракилсә рајону үзрә
адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ/ӘСЛ/ АДЫ	ЖЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Алылы	Салвард	3.01.1935.
Шыхлар	Гызылшәфәг	2.03.1940.
Гаракилсә	Сисијан	2.03.1940.
Сисијан	Атсаван	2.03.1940.
Шенадаг	Лернашен	2.03.1940.
Мәликләр	Спандарјан	4.05.1939.
Дарабас	Дарбас	10.09.1940.
Сайбалы	Сарнакунк	10.09.1946.
Мәзрә	Бартсраван	10.09.1946.
Ағкәнд	Ашотаван	17.04.1948.
Әрәфсә	Аревис	3.07.1968.
Тәзәкәнд	Тасик	3.07.1968.
Уруд	Воротан	3.07.1968.
Базарчај чајы	Воротан чајы	---

Гаракилсә бөлкәсинин бөјүк тарихи кечмиши вар. Бурада албан мәдәнијәтинә аид хејли абидә јерләшир. Тәәссүф ки, һәмин абидәләр ермәниләр тәрәфиндән мәнимсәниләрәк өз тарихләрини даһа гәдимләрә апарыб чыхармаг үчүн дүшмән әлиндә "әшјаји-дәлилә" чеврилиб. Мәсәлән, Уруд кәндиндән тапылмыш гоч һејкәлләри ермәниләрин "даш дөврү мәдәнијәтинин" нүмунәси кими тәгдим олунур. Бәзи абидәләр исә адамларын көзү гаршысындача ермәниләшдирилиб. Ағүдү кәндиндәки YI әсрә аид гәбирүстү абидәнин 1960-чы илләрдә сөкүләрәк үзәри тәзә јазылмыш дашларла "бәрпа едилмәси" буна мисал ола биләр.

Лакин бу јолла тарихи сахталашдырмағын мүмкүнсүзлүјүнү дәрк етмәјән ермәниләр ону да дәрк етмирләр ки, башгаларынын гәбирләрдә јатан дәдә-бабаларынын сүмүкләринә саһиб чыхмагла онлар өз ана-нәнәләринин олмајан шәрәфини бир даһа шүбһә алтына алырлар. Топонимләр исә тарихи һәгигәти һәмишә јашадыр. Мәсәлән, рајонун ән бөјүк кәндләриндән олуб, бир-бириндән 4-5 км мәсафәдә јерләшән Ағүдү вә Вағүдү кәндләринин адлары тәһриф едиләрәк ермәни сәнәдләриндә "Ағуди" вә "Вағуди" шәклиндә јазылса да, әслиндә кичик дүздә салындығы үчүн биринчи кәнд вахтилә Ағдүз /Кичик Дүз/, бөјүк

дүздә салындығы үчүн икинчи кәнд Вағдүз /Бөјүк Дүз/ адланмышдыр.

Ағдүз кәндинин гаршысында Анабат адлы јерин /бәлкә "Анабејт"?/ олмасы вә бурада торпағын алтында гәдим мәзарыстанын мүмкүнлүјү күманы да чох мараглыдыр.

Рајонун ән гәдим јашајыш мәнтәгәләриндән бири дә Азәрбајчанда миладдан әввәл YII-Y әсрләрдә мәскунлашан сака /шака/ адлы түрк тајфа адыны сахлајыр. Кәндин јахынлығында, Базарчај чајынын саһилиндә, Дарвазатәпә дағында Шәки галасынын харабалыглары јерләшир. Сон тәдгигатлар көстәрмишдир ки, вахтилә бу әразидә мәркәзи һәмин гала олан ејниадлы /Шәки/ вилајәт мөвчуд олмушдур. Шәки галасы албан кнјазы Сәһл ибн-Сумбатын әсас игамәткәһи кими, Бабәк Хүррәмидинин сүгутунун да шаһидидир. Шәки галасы һәм дә бөјүк сәркәрдә Гызыл Арсланла даһи шаиримиз Низами Кәнчәвинин мәшһур көрүш јеридир.

Уруд кәнди бүтүн бөлкәдә өз гәдимлији вә мәдәнијәт абидәләринин чохлуғу илә сечилән јашајыш мәнтәгәләриндәндир. Кәнддә Сејид Мир Исмајыл Ағанын күмбәзи мүгәддәс јер һесаб едилир. Уруд галасы тарихчиләр тәрәфиндән Руд-әр-Руд, Дав-әр-Руд, Әр-Руд вә б. шәкилләрдә јазылыр.

1917-1918-чи илләрдә ермәни дашнакларынын Зәнкәзурда, о чүмләдән Гаракилсә әразисиндә тәрәтдикләри ағласығмаз вәһшиликләр нәтичәсиндә бу рајонун тәхминән он беш азәрбајчанлы кәнди – Дулус, Бәһрили, Әрәфсә, Күрдләр, Гаракилсә, Пулкәнд, Әрикли, Дәстәкирд, Шыхлар, Забазур, Шәки, Јағублу, Гызылчыг, Вағүдү вә б. кәндләр бүтүнлүклә, јахуд гисмән дағыдылмышдыр.

1930-чу илләр репрессиясы заманы рајонун Базарчај, Ағкәнд, Тәзәкәнд, Шам вә б. кәндләринин әһалиси "халг дүшмәни" дамғасы илә күтләви шәкилдә мәһв едиләрәк, һәмин кәндләрә ермәниләр јерләшдирилмишләр.

1948-1951-чи илләрдә исә Ағкәнд, Алылы, Мәзрә, Галачыг, Тәзәкәнд, Әнкәләвил, Шәки, Вағүдү кәндләринин азәрбајчанлы әһалиси јенә дә ја бүтүнлүклә, ја да гисмән сыхарылмышлар.

Чоғрафи вәзијәтинә көрә, Гаракилсә рајону дорд тәрәфдән Зәнкәзур вә Бәркүшад дағ силсиләләри вә

Сүник јайласы илә әһатәләнмишдир. Базарчај чајы (Азәрбајчан әразисиндә о, Бәркүшад чајы адланыр) рајон боју ахыб кедир. Гызылтәпә /h.3183м/, Бәзәнк /h.3169м/, Тсирандаш /h.2472м/, Ағдабан /h.3093м/, Салвард /h.3161м/, Мәсчидли /h.2555м/, Дәмиршадәг /h.3368м/, Гошадаш /h.2931м/, Гарагаја /h.2931м/ дағлары, Шам вә Толорс су анбарлары да рајонун әразисинә дүшүр.

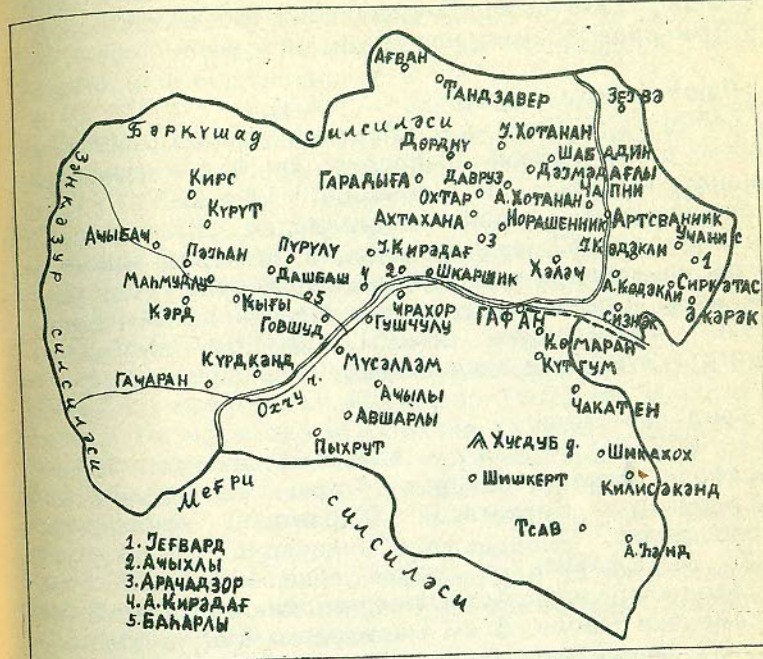
Гаракилсә рајону әразисиндәки Гара пир, Гара күнеј, Гара чынғыл, Гара булаг, Гара көл, Гара чухур, Гара Молләдин, Арпа тәпәси, Буғда тәпәси вә с. топонимләр дә бөлкәдәки түрк лајыны әкс етдирир.

1988-чи илә гәдәр азәрбајчанлыларын јашамагда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуглары јашајыш мәнтәгәләри: Гызылчыг, Софулу, Мурғуз, Шыхлар, Ағүдү, Уруд, Әрәфсә, Чомәрдли, Дәстәкирд, Вағүдү, Шәки...

1988-1989-чу илләрдәки сојгырымы заманы Гаракилсә рајонундан һәлак оланлар:

АДЫ	ДОГУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Абдуллајев Абдулла Әсәд оғлу	1931	Гаракилсә
Намазова Шәһнисә Әзиз гызы	1931	Шәки
Әлијева Хәлисә Әмраһ гызы	1925	Шәки
Әлијева Күллү Әләкбәр гызы	1930	Шәки
Бабајева Фирузә Һәсән гызы	1920	Сүнүк

ГАФАН РАЈОНУ

Зәнкәзур маһалы әразисиндә рајон. 1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб. Әразиси 1345 кв. км-дир. Рајон мәркәзи республика табели Гафан шәһәридир. Рајон мәркәзиндән Бақы-Нахчыван-Ирәван дәмирјол хәтти кечир. Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мөсафә 320 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына көрә рајонун әразисиндә 1 республика табели шәһәр, 1 рајон табели шәһәр, 19 кәнд совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы 58-дир; әһалиси /Гафан шәһәри истисна олмагла/ 26,7 мин нәфәрдир, о чүмләдән: шәһәр әһалиси — 10,8 мин, кәнд әһалиси — 15,9 мин нәфәр.

Республика табели шәһәр:

ГАФАН -- Зәнкәзур дағ силсиләсинин җәнуб-шәриҗамачларында, Охчу чаы /Араз һөвзәси/ саһилиндә җерләшәри; 1938-чи илдән республика табели шәһәрдир; 1970-чи илдә 30 мин нәфәр әһалиси олуб.

Район табели шәһәр:

ГАЧАРАН -- Охчу чаы саһилиндә җерләшәри; 1958-чи илдән район табели шәһәрдир; ән җахын дәмәирҗол дајаначағы 32 км кәнарда җерләшән Гафан стансијасыдыр; район мәркәзиндән 32, Ирәван шәһәриндән 352 км мәсафәдәдир; шәһәрин ады, чох күман ки, мәшһур түрк тајфаларындан олан гачарларла бағлыдыр. Сәфәвиләр дөврүндә Ирәван һакимләринин Гачар тајфасындан олмасы да бу еһтималын һәгигәтәүҗунлуғуну тәсдигләјир.

Кәнд советләри:

1. ӘКӘРӘК /Агарак/ -- район мәркәзиндән 18 км мәсафәдә җерләшән Әкәрәк /Агарак/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Сиркәтас /Хдрантс/ кәндләрини бирләшдирир.

2. АРТСВАНИК -- район мәркәзиндән 16 км мәсафәдә җерләшән Артсваник кәндини вә ондан 3 км мәсафәдәки Чапни, 6 км мәсафәдәки Магауз /Мөгес, Кахнут/ кәндләрини бирләшдирир.

3. БАҢАРЛЫ -- район мәркәзиндән 23 км мәсафәдә җерләшән Баһарлы вә ондан 7 км мәсафәдәки Пүрүлү кәндләрини бирләшдирир.

4. ЈУХАРЫ КИРӘДАҢ /Верин Киратағ/ -- район мәркәзиндән 20 км мәсафәдә җерләшән Јухары Кирәдағ /Верин Киратағ/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Ашағы Кирәдағ /Неркин Киратағ/ кәндләрини бирләшдирир.

5. ЈУХАРЫ ХОТАНАН /Верин Хотанан/ -- район мәркәзиндән 25 км мәсафәдә җерләшән Јухары Хотанан /Верин Хотанан/ кәндини әһатә едир.

6. КҮТГУМ /Кјутгум, Кәһануш/ -- район мәркәзиндән 6 км мәсафәдә җерләшән Күтгум /Кјутгум, Кәһануш/ вә ондан 2 км мәсафәдәки Комаран кәндләрини бирләшдирир.

7. КЫҒЫ /Кеги/ -- район мәркәзиндән 29 км мәсафәдә җерләшән Кығы /Кеги/ кәндини әһатә едир.

8. ЗЕЈВӘ /Давид-Бек/ -- район мәркәзиндән 27 км мәсафәдә җерләшән Зејвә /Давид-Бек/ кәндини әһатә едир.

9. ЈЕҒВАРД -- район мәркәзиндән 22 км мәсафәдә җерләшән Јеғвард вә ондан 3 км мәсафәдәки Учанис кәндләрини бирләшдирир.

10. КҮРҮТ /Кјурут/ -- район мәркәзиндән 41 км мәсафәдә җерләшән Күрут /Кјурут/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Кирс кәндләрини бирләшдирир.

11. КҮРДКӘНД /Лернадзор/ -- район мәркәзиндән 28 км мәсафәдә җерләшән Күрдкәнд /Лернадзор/ кәндини вә ондан 6 км мәсафәдәки Мүсәлләм, һәр бири 7 км мәсафәдәки Пирмәзрә /Катнарат/ вә Пыхрут, 12 км мәсафәдәки Говшуд кәндләрини бирләшдирир.

12. НОРАШЕНИК -- район мәркәзиндән 19 км мәсафәдә җерләшән Норашеник кәндини вә ондан һәр бири 3 км мәсафәдәки Арчадзор, Охтар, Чобанлы, һәр бири 4 км мәсафәдәки Ахтаһана /Хладағ, Дзорастан/, Гарадыға, Ашағы Хотанан /Неркин Хотанан/, һәр бири 5 км мәсафәдәки Һүнүд, Дәјмәдағлы /Шрвенантс/, 7 км мәсафәдәки Дәврус, 8 км мәсафәдәки Дөрднү /Антарашат/ кәндләрини бирләшдирир.

13. СЕВКАР -- район мәркәзиндән 18 км мәсафәдә җерләшән Севкар вә ондан 7 км мәсафәдәки Шабадин кәндләрини бирләшдирир.

14. СИЗНӘК /Сизнак/ -- район мәркәзиндән 8 км мәсафәдә җерләшән Сизнәк /Сизнак/ кәндини вә ондан һәр бири 4 км мәсафәдәки Бәјдаш, Ашағы Көдәкли (Неркин Кјодаклу), 5 км мәсафәдәки Гарачимән, 7 км мәсафәдәки Јухары Көдәкли /Верин Кјодаклу/, 8 км мәсафәдәки Чибилли, 9 км мәсафәдәки Хәләч /Халач/ кәндләрини бирләшдирир.

15. ТАНДЗАВЕР -- район мәркәзиндән 34 км мәсафәдәки Тандзавер вә ондан 3 км мәсафәдәки Ағван кәндләрини бирләшдирир.

16. ТСАВ -- район мәркәзиндән 42 км мәсафәдә җерләшән Тсав кәндини вә ондан 1 км мәсафәдәки Шишкерт, 7 км мәсафәдәки Ашағы Һәнд /Неркин Һәнд/ кәндләрини бирләшдирир.

17. МАҢМУДЛУ /Чајкәнд/ -- район мәркәзиндән 33 км мәсафәдә җерләшән Маһмудлу /Чајкәнд/ кәндини вә ондан 4 км мәсафәдәки Кәһләшин /Кефашен/, һәр

бири 5 км мөсәфәдәки Начатин, Көрд, Пәйһан /Паһаһан/, 8 км мөсәфәдәки Ачыбач кәндләрини бирләшдирир.

18. ЧАКАТЕН -- район мәркәзиндән 17 км мөсәфәдә јерләшән Чакатен кәндини әһатә едир.

19. ШИКАХОХ -- район мәркәзиндән 23 км мөсәфәдә јерләшән Шикахох вә ондан 6 км мөсәфәдәки Килсәкәнд /Срашен/ кәндләрини бирләшдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Гафан району үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтегәләри

КЕЧМИШ/ӘСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Дәјмәдағлы	Шрвенантс	---
Килсәкәнд	Срашен	---
Күрдкәнд	Лернадзор	---
Сиркәтас	Хдрантс	---
Ахтаһана	Хладағ	---
Хладағ /Ахтаһана/	Дзорастан	1.06.1940.
Маһмудлу	Чәјкәнд	1.06.1940.
Күтгум	Кеһануш	29.06.1949.
Зејвә	Давид-бек	29.06.1949.
Мағауз	Кахнут	29.06.1949.
Пирмәзрә	Катнарат	29.06.1949.
Дөрднү	Антарашат	29.06.1949.

Азәрбајчанда Гаф адлы јанар дағын олмасы вә бу дағын аtäши ичәрисиндә Симүрғ гушунун јашамасы һәлә әсатирләрдән мәлүмдур. Гафгазын адынын да бу дағын адындан көтүрүлдүјү күман едилир. "Гафан" сөзү дә "Гафын јерләшдији әрази" мә'насыны верир.

Гафан району әразисиндәки Гаф//Гап дағы әслиндә зирвәси 3904 м. һүндүрлүкдә олан "Гапчыг" дағыдыр ки, бу да "гапычыг", јә'ни "кичик гапы" демәкдир. һәгигәтән дә, кечмишдә Шәрг өлкәләриндән кәлән тачир вә сәјјаһлар Ордубаддан кечиб Гафан, Гаракилсә, Зәнкилан вә башга бөлкәләрә кетмәк үчүн мәнз Гапчыг дағынын Кәми гаја дејилән әтәјиндән

өтмәли иди.

Зәрдүшт дининин Гафан әразисиндә төшәккүл тапдығы да тарихчиләр тәрәфиндән еһтимал олунур. Бә'зи тарихи мәнбәләрдә Русија чөлләриндә јашамыш печенегләрин ичәрисиндә Капан тајфасынын да ады чәкилир.

Гафан району әразисиндәки диһәр бә'зи топонимләр: Гоча Гапчыг дағы, Сары Хустуб дағы, Ишыглы дағы, Оғланныча дағы, Гапчыгај дәрәси, Бәсит чајы вә с...

Бәззејн галасынын адыны ермәниләр 1940-чы илләрдә дәјишдирәрәк Давид-бек /Давидбәј/ гојмушлар. һәмин Давидбәј ки, 1722-1728-чи илләрдә бу әразидә түркләрә гаршы вурушан христианлара башчылыг етмишдир. Инди "Давидбәј" адланан бу галанын әслиндә Бабәкин хилафәти дәһшәтә кәтирән Бәззејн галасы олмасы күманы һәгигәтә чох јахындыр. Галанын Иран Азәрбајчанында Гарадағын Кәләјбәр гәсәбәсиндән тәғрибән 3 км чәнуб-гәрбдә јерләшмәси фикри исә она көрә шүбһә доғурур ки, хилафәт ордусу илә Бабәк арасында сон дәјүшләрин мәнз Бәзз галасы әтрафында кетдијини тәсдиг едән тарихчиләр нәзәрә алмырлар ки, мәғлуб олан Бабәк чох да узаға гача билмәзди вә тәбии ки, һәмин бөлкәдәки Шәки галасына сығынмаға мәчбур олур. Албан кнјазы Сәһл ибн-Сумбатын "хәјанәти" үзәриндә исә бир гәдәр дүшүнмәјә дәјәр. О мә'нада ки, мәғлуб олмуш Бабәкин изи илә кәлиб Шәки галасындан ону тәләб едән күчлү Афшин ордусу гаршысында Сәһл ибн-Сумбат мүғавимәт көстәрә биләрдимиз?

Галанын "Бәззејн" адланмасына кәлдикдә исә, бу гала Охчу чајынын сағ вә сол саһилиндә салынмыш галалардан ибарәт олдугундан, икилијинә көрә әрәбләр она "Бәззејн", јә'ни "Ики Бәзз" дејибләр.

ДАРВАЗА -- бә'зән бу јерә "Килид" дә дејирләр. Бәззејн галасыны горумағ үчүн салынмышдыр. Бәззејн галасына һүчумлар заманы бу јер Афшинин, Әбу Сәидин вә Буға әл-Кәбирин ордулары тәрәфиндән дармадағын едилмишдир.

ЧИРАХОР ГАЛАСЫ -- Бәззејн галасындан 2,5 км ашағыда, Охчу чајынын саһилиндә, Хустуб вә Кәзбел дағларынын арасындакы дәрин, дар дәрәдә јерләшир. Әсас функцијасы "Дарваза"ны горумағдыр.

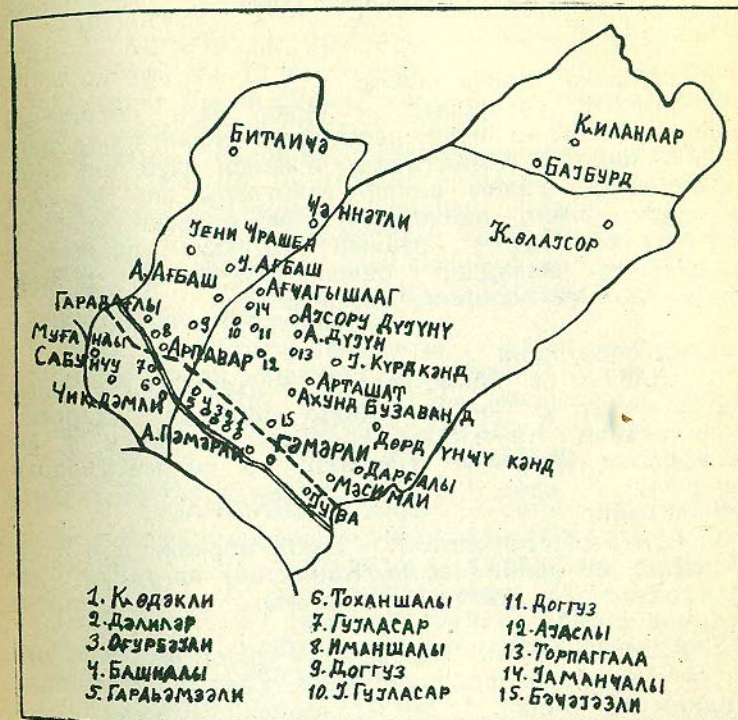
Районун əразиси үч тərəфдән Бəркүшад, Зəнкəзур вə Мəһди дағ силсилəлəri илə əһатəlәнмишдир. Охчу чајы районун əразиси боју кечиб кедир. Бəркүшад чајынын голу олан Ағчај чајы да районун əразисиндən кечир. Дабаглы ашырымындан /h.2483м/ YI-X əсрлəрдə, Газанкəлдағ дағындан /h.3368м/ IY-XI əсрлəрдə, Арамазд дағындан /h.2712м/ YI-X əсрлəрдə дағ јоллары кечиб, бу јоллар гəдим түрк еллəрини бир-бири илə əлагələnдириб. Гатар дағы /h.3012м/, Наһабед дағы /h.3375м/, Јағлыдərə дағы /h.3825м/ да Гафан районунун əразисинə дүшүр.

1988-чи илə гəдər азəрбајчанлыларын јашамагда давам етдиклəri вə һəмин ил тəрк етмəјə мəчбур олдуғлары јашајыш мəнтəгələri: Кығы, Кирс, Күрүт, Кəрд, Маһмудлу, Пəјһан, Кəһлəшин, Ашағы Пүрүлү, Ачыбач, Јухары Пүрүлү, Говшуд, Зејвə, Мүсəллəм, Јухары Кирəдағ, Ашағы Кирəдағ, Ачағы, Дəврус, Гарадыға, Хələч, Охтар, Чибиле, Јухары Кодəкли, Ашағы Кəдəкли, Бəјдаш, Јухары Дəврус, Ыввуд, Новруздар, Гатар, Атгыз, Чајкəнд, Гафан, Сары дөрө, Пиримни, Сүник совхозу, Шəһəрчик гəсəбəsi, Давидбəј.

"Ермəни вəһшилəринин "Ермəнистан" түрклəринə гаршы 1988-1989-чу иллəрдə һəјата кечирдиклəri сојгырымы заманы Гафан районундан һəлак оланлар:

АДЫ	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Новрузова Күлнар Аллаһверди гызы	1934	Кығы
Мəммədов Ширин Ислам оғлу	1940	Гачаран
Əлијев Əлејман Əлирза оғлу	1985	Гачаран
Зијадов Чəлал Бəһман оғлу	1958	Гачаран
Исмајылова Мəһрузə Худу гызы	1947	Гафан
Бабајева Фирузə Һəsən гызы	1920	Сүник
Мəһдијев Муса Худајар оғлу	1924	Гарачимəн

ГƏМƏРЛИ /АРТАШАТ/ РАЈОНУ

Ағры вадисиндə, Кəрнибасар маһалы əразисиндə район.

1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб, 1945-чи ил сентјабрын 4-нə гəдər Гəмəрли район, һəмин тарихдən етибарən исə Арташат район адландырылыб.

Əразиси 507 кв. км-дир.

Район мəркəзи республика табели Гəмəрли /Арташат/ шəһəридир.

Район мəркəзиндən Бақы-Нахчыван-Ирəван дəмирјол хəтти кечир.

Район мəркəзиндən Ирəван шəһəринə олан мəсафа

29 км-дир.

1970-чи илин мәлүматына көрә: районун Һразисиндә 1 республика табели шәһәр, 13 кәнд совети вар; ҺашаҺыш мәнтәгәләринин үмуми саҺы 40-дыр; әҺалиси /Гәмәрли шәһәри истисна олмага/ 58,9 мин нәфәрдир.

Республика табели шәһәр:

ГӘМӘРЛИ /Арташат/ -- Араз чаҺы саҺилиндә Һерләшир; 1961-чи илдән республика табели шәһәрдир; 1975-чи илдә 15,2 мин нәфәр әҺалиси олуб; шәһәрин ҺаҺынлыҺында гәдим шәһәр галыглары вар; ермәни алимләри һәмнин шәһәрин гәдим Арташат шәһәри олдуҺуну вә онун 1 Арташес /Артакси/ /Һакимийәт илләри -- миладдан әввәл 189-160-чы илләр/ тәрәфиндән тикилдиҺини Һазырлар.

Кәнд советләри:

1. ДАРҒАЛЫ /Анастасаван, һажезард/ -- район мәркәзиндән 8 км мәсафәдә Һерләшән Дарғалы /Анастасаван, һажезард/ кәндини вә ондан 1 км мәсафәдәки Мәсимли /Һажепат/, 3 км мәсафәдәки Дөрдүнчү кәнд /КаҺтсрашен/ кәндләрини бирләшдирир.

2. АЈАСЛЫ /Һажкестан/ -- район мәркәзиндән 9 км мәсафәдә Һерләшән АҺаслы /Һажкестан/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Доггуз /Каначут/ кәндләрини бирләшдирир.

3. АШАҒЫ АҒБАШ /Аревшат/ -- район мәркәзиндән 15 км мәсафәдә Һерләшән АшаҺы Ағбаш /Аревшат/ кәндини вә ондан 1 км мәсафәдәки Јухары Ағбаш /АбовҺан/, 3 км мәсафәдәки Чәннәтли /Зовашен, Ланчазат/, 6 км мәсафәдәки Битличә /Бартсрашен/ кәндләрини бирләшдирир.

4. БАШНАЛЫ /БаҺрамҺан/ -- район мәркәзиндән 4 км мәсафәдә Һерләшән Башналы /БаҺрамҺан/ кәндини вә ондан һәр бири 1 км мәсафәдәки Чикдәмли /Азатаван/ вә ОҺурбәли /Беркануш/ кәндләрини бирләшдирир.

5. БӘЧӘЈӘЗЛИ /Востан/ -- район мәркәзиндән 2 км мәсафәдә Һерләшән Бәчәјәзли /Востан/ кәндини әһатә едир.

6. АРТАШАТ /Верин Арташат/ -- район мәркәзиндән 7 км мәсафәдә Һерләшән Арташат /Верин Арташат/ кәндини вә ондан 1 км мәсафәдәки Јухары Күрдкәнд

/Норашен/, 3 км мәсафәдәки Ахунд Бузаванд /Бзован, Бертик/ кәндләрини бирләшдирир.

7. ДӘЛИЛӘР /Дәлләр/ -- район мәркәзиндән 5 км мәсафәдә Һерләшән Дәлиләр /Дәлләр/ вә ондан 2 км мәсафәдәки Көдәкли /Мргаван/ кәндләрини бирләшдирир.

8. АШАҒЫ ДҮЈҮН /Ермәни Двини, Двин/ -- район мәркәзиндән 12 км мәсафәдә Һерләшән АшаҺы Дүјүн /Ермәни Двини, Двин/ кәндини вә ондан һәр бири 1 км мәсафәдәки Ајсору Дүјүнү /Верин Двин/ вә Торпаггала /Хнаберд/ кәндләрини бирләшдирир.

9. ТОХАНШАЛЫ /Масис/ -- район мәркәзиндән 8 км мәсафәдә Һерләшән Тоханшалы /Масис/ кәндини вә ондан 1 км мәсафәдәки ГараҺәмзәли /Тамамлы, Бурастан/, һәр бири 2 км мәсафәдәки Гујласар /АшаҺы Гујласар, Дмитров/ вә Сабунчу /Араксаван/ кәндләрини бирләшдирир.

10. ЗӨҺРАБЛЫ /Мргануш/ -- район мәркәзиндән 12 км мәсафәдә Һерләшән Зөһраблы /Мргануш/ кәндини вә ондан һәр бири 1 км мәсафәдәки Мөһраблы /Вардашен/ вә Јаманчалы /Дехтсут/, 3 км мәсафәдәки АғчаҺышлаг /Кеташен, Кетазат/ кәндләрини бирләшдирир.

11. ИМАНШАЛЫ /МхчҺан/ -- район мәркәзиндән 12 км мәсафәдә Һерләшән Иманшалы /МхчҺан/ кәндини вә ондан 1 км мәсафәдәки Гарадағлы /Тсахкашен, Мргавет/, 3 км мәсафәдәки Муғанлы /Муған, Новташен/, 60 км мәсафәдәки Көлајсор, 62 км мәсафәдәки Бајбурд, 64 км мәсафәдәки Киланлар кәндләрини бирләшдирир.

12. АРПАВАР /Лусакерт, Ншаван/ -- район мәркәзиндән 11 км мәсафәдә Һерләшән Арпавар /Лусакерт, Ншаван/ кәндини вә ондан 1 км мәсафәдәки Јухары Гујласар /Бамбакаван, Бјураван/, 4 км мәсафәдәки Дитак, 5 км мәсафәдәки Јени Чрашен /Чрашен/ кәндләрини бирләшдирир.

13. ЈУВА /ШаумҺан/ -- район мәркәзиндән 3 км мәсафәдә Һерләшән Јува /ШаумҺан/ кәндини әһатә едир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Гәмәрли рајону үзрә адлары дәјишдирилмиш ҺашаҺыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ/ӨСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Дәлиләр	Дәлләр	3.01.1935
Ајсору Дүјүнү	Верин Двин	3.01.1935.
Иманшалы	Мхчјан	3.01.1935.
Ајаслы	Һајкестан	---
Ахунд Бузаванд	Бзован	---
Бзован		
/Ахунд Бузаванд/	Бертик	25.01.1935.
Ашағы Дүјүн	Ермәни Двини	---
Ермәни Двини		
/Ашағы Дүјүн/	Двин	19.04.1950.
Јухары Күрдкәнд	Норашен	---
Гараһәмзәли	Тамамлы	---
Тамамлы		
/Гараһәмзәли/	Бурастан	---
Дордүнчү кәнд	Кахтрасхен	---
Чәннәтли	Зовашен	2.03.1940.
Зовашен /Чәннәтли/	Ланчазат	21.10.1967.
Ашағы Ағбаш	Аревшат	20.08.1945.
Арташат	Верин Арташат	20.08.1945.
Бәчәјәзли	Востан	20.08.1945.
Битличә	Бартсрасхен	20.08.1945.
Көдәкли	Мргаван	20.08.1945.
Доггуз	Каначут	20.08.1945.
Зәһраблы	Мргануш	20.08.1945.
Гәмәрли	Арташат	4.09.1945.
Гәмәрли рајону	Арташат рајону	4.09.1945.
Јухары Гујласар	Бамбакаван	20.08.1945.
Бамбакаван		
/Јухары Гујласар/	Бјураван	25.01.1978.
Гујласар	Ашағы Гујласар	---
Ашағы Гујласар		
/Гујласар/	Дмитров	1.12.1949.
Арпавар	Лусакерт	20.08.1945.
Лусакерт /Арпавар/	Ншаван	21.10.1967.
Меһраблы	Вардашен	20.08.1945.
Муғанлы	Муған	20.08.1945.
Муған /Муғанлы/	Һовташен	25.01.1978.
Оғурбәјли	Беркануш	20.08.1945.
Тоханшалы	Масис	20.08.1945.
Гарадағлы	Тсахкашен	20.08.1945.
Тсахкашен /Гарадағлы/	Мргавет	21.10.1967.
Чикдәмли	Азатаван	20.08.1945.
Ағчағышлағ	Кеташен	21.06.1948.

Кеташен /Ағчағышлағ/ Јухары Ағбаш Дарғалы Анастасаван /Дарғалы/ Башналы Мәсимли Торпаггала Јени Чрашен Јува Јаманчалы Сабунчу	Кетазат Абовјан Анастасаван Һајкезард Бағрамјан Һајкепат Хнаберд Чрашен Шаумјан Дехтсут Араксаван	25.05.1967. 1.12.1949. 1.12.1949. 30.12.1957. 1.12.1949. 1.12.1949. 1.12.1949. 19.04.1950. 19.04.1950. 25.05.1967. 25.01.1978.

Рајонун сәрһәдләриндән Араз вә Зәнки чајлары ахыр. Рајон кечмишдә онун әразисини ики јерә болән Кәрни чајынын ады илә Кәрнибасар маһалы адланмышдыр. Рајонун әсл ады олан "Гәмәрли" сөзүнүн етимоложи изаһы /гам+әр+ли/ бу сөзүн гәдим түрк мәншәјиндән хәбәр верир. Мүтәхәссисләрин фикринчә, "гам" сөзү кичик фонетик дәјишликкләрлә түрк дилләриндә шәхс, тајфа вә јер адларында ишләнир.

Гәмәрли рајону Ирәван шәһәринин јахынлығында јерләшдијиндән вә Ағры вадисинин /Арарат дүзәнлијинин/ мүнбит торпағларыны әһатә етдијиндән 1948-1951-чи илләрдә бу рајонун, демәк олар ки, бүтүн кәндләри кочүрмәјә мә'руз галмыш вә бошалдылмыш әзәрбајчанлы кәндләринә харичи өлкәләрдән кәлмиш ермәниләр јерләшдирилмишдир. Бә'зи дағлыг кәндләр, о чүмләдән Чиләханлы, Новрузлу, Гарагојунлу вә башгалары исә һәмишәлик харабалыға чеврилмишдир.

"Ермәнистан"ың милләтчи ермәни рәһбәрләринин мүхтәлиф мәкрли нијјәтләри илә Гәмәрли рајону бир нечә дәфә әрази-инзибати дәјишликкә мә'руз галмышдыр. Белә ки, 1932-чи илин инзибати болкүсүнә көрә рајон әразисиндә 102 јашајыш мәнтәгәси варды. Онлардан 75-дә әзәрбајчанлылар јашајырдылар. Әзәрбајчанлы кәндләринин бу бирлијини парчаламағ мәгсәди илә 1937-чи илин декабрында Зәнкибасар рајонунун јарадылмасы илә әлағадар Гәмәрли рајону әразисиндән 18 кәнд алыныб бу јени рајона гатылыр. Лакин 1948-1951-чи ил кочүрүлмәси илә бағлы оларағ Зәнкибасар рајону ләғв едилиб, әввәлләр Гәмәрли

рајонуна аид олан кәндләр тәздән бу рајона гәјтарылыр. 1969-чу илдә Зәнкибасар рајонунун тәздән јарадылмасы илә әлгәдар Гәмәрли рајону јенидән әрази дәјишиклијина мәрүз галыр. Бундан әлава, 1964-чү илдә Веди рајону ләв олунараг артыг ермәниләшмиш Гәмәрли рајонна табе едилир, ләкин тезликлә Веди рајону тәздән бәрпа олунараг Гәмәрлидән ајрылыр.

1988-чи илә гәдәр азербәјчанлыларын јашамагда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуғлары јашајыш мәнәгәләри: Јаманчалы...

ГЫЗЫЛ ГОЧ /ГУКАСЈАН/ РАЈОНУ

Ағбаба маһалы әразисиндә рајон. 1937-чи ил декабрын 31-дә јарадылыб, 1938-чи ил январын 4-дә Верин Гукасјан рајону, 1956-чы ил октябрын 12-дән е'тибарән исә Гукасјан рајону адландырылыб.

Әразиси 547 кв. км-дир.

Рајон мәркәзи Гызыл Гоч /Гукасјан/ кәндидир /инди шәһәр типли гәсәбәдир/; Күмрү -- Ахалкәләк /Күрчүстан/ шосе јолунун кәнарында јерләшир; 1977-чи илдә 1878 нәфәр әһалиси олуб; "Ермәнистан"да совет һакимийјәти уғрунда мүбаризә апармыш Г.О.Гукасјанын адыны дашыыр.

Район мэркəзинə əн җахын дəмиржол даҗаначагы 42 км кəнарда җерлəшəн Кумру стансиҗасыдыр /Дүзкəнд району əразисиндə/.

Район мэркəзиндən Ирəван шəһəринə олан мəсафə 165 км-дир.

1970-чи илин мə'луматына кəрə: районун əразисиндə 9 кəнд совети вар: җашаҗыш мəнтəгəлəринин үмүми сəҗы 26-дыр.

Кəнд советлəri:

1. ТИТОЈ ХАРАБА /Бавра/ -- район мэркəзиндən 10 км мəсафəдə җерлəшəн Титој Хараба /Бавра/ кəндини вə ондан 6 км мəсафəдəки Дəрəкəј /Дəрəкəнд, Сарақјуғ/, 8 км мəсафəдəки Корбулағ /Тсахкашен, Сизавет/ кəндлəрини бирлəшдирир.

2. ГЫЗЫЛ ГОЧ /Верин Гукасҗан, Гукасҗан/ -- район мэркəзи олан Гызыл Гоч /Верин Гукасҗан, Гукасҗан/ кəндини вə ондан һər бири 4 км мəсафəдəки Гурдбулағ /Красар/, Бəјүк Шиштəпə /Медз Сепасар/, 5 км мəсафəдəки Кичик Шиштəпə /Покр Сепасар/ кəндлəрини бирлəшдирир.

3. ҮЧҮНЧҮ ГАРАКИЛСƏ /Дзорашен/ -- район мэркəзиндən 30 км мəсафəдə җерлəшəн Үчүнчү Гаракилсə /Дзорашен/ кəндини вə ондан 4 км мəсафəдəки Алыхан /Кетик/, 5 км мəсафəдəки Самурлу /Сарапат/ кəндлəрини бирлəшдирир.

4. ЧИФТƏЛИ /Зуҗахпјур/ -- район мэркəзиндən 5 км мəсафəдə җерлəшəн Чифтəли /Зуҗахпјур/ кəндини вə ондан 2 км мəсафəдəки Дүзхараба /Арташен/, 3 км мəсафəдəки Гызылкилсə /Кармираван/ кəндлəрини бирлəшдирир.

5. ГАЗАНЧЫ -- район мэркəзиндən 5 км мəсафəдə җерлəшəн Газанчы вə ондан 3 км мəсафəдəки Тəзəкəнд /Тазақјуғ, Тавшут/ кəндлəрини бирлəшдирир.

6. БОЗЈОХУШ /Мусаелҗан/ -- район мэркəзиндən 12 км мəсафəдə җерлəшəн Бозјохуш /Мусаелҗан/ кəндини вə ондан 4 км Күллүбулағ /Вартахпјур/, 5 км мəсафəдəки Салут кəндлəрини бирлəшдирир.

7. КИЧИК САРЫЈАЛ /Покр Сариар/ -- район мэркəзиндən 22 км мəсафəдə җерлəшəн Кичик Сарыјал /Покр Сариар/ кəндини вə ондан 2 км мəсафəдəки Кефли /Какавасар/, 4 км мəсафəдəки Башкəнд /Башқјуғ/ кəндлəрини бирлəшдирир.

8. КҮРЧҮЈОЛУ /Торосқјуғ/ -- район мэркəзиндən 17 км мəсафəдə җерлəшəн Күрчүјолу /Торосқјуғ/ кəндини

вə ондан һər бири 4 км мəсафəдəки Чорлу /Лернантск, Лернақјуғ/ Палыдлы /Арпени/ кəндлəрини бирлəшдирир.

9. ЧЫЗЫХЛАР /Тсохамарг/ -- район мэркəзиндən 15 км мəсафəдə җерлəшəн Чызыхлар /Тсохамарг/ вə ондан 6 км мəсафəдəки Тəкнəли /Кокоховит/ кəндлəрини бирлəшдирир.

"Ермəнистан ССР" Али Совети Рəҗасəт пəј'əтинин мұхтəлиф фəрманлары илə Гызыл Гоч району үзрə адлары дəҗишдирилмиш җашаҗыш мəнтəгəлəri

КЕЧМИШ/ЭСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДƏЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Алыхан	Кетик	3.01.1935.
Үчүнчү Гаракилсə	Дзорашен	3.01.1935.
Гызылкилсə	Кармираван	3.01.1935.
Күллүбулағ	Вардахпјур	---
Күрчүјолу	Торосқјуғ	---
Дəрəкəј	Дəрəкəнд	---
Тəзəкəнд	Тазакјуғ	---
Титој Хараба	Бавра	---
Гызыл Гоч	Верин Гукасҗан	4.01.1938.
Бозјохуш	Мусаелҗан	12.11.1946.
Дəрəкəнд		
/Дəрəкəј/	Сарақјуғ	12.11.1946.
Дүзхараба	Арташен	12.11.1946.
Чорлу	Лернантск	12.11.1946.
Самурлу	Сарапат	12.11.1946.
Корбулағ	Тсахкашен	12.11.1946.
Чызыхлар	Тсохамарг	12.11.1946.
Чифтəли	Зуҗахпјур	12.11.1946.
Бəјүк Шиштəпə	Медз Сепасар	12.11.1946.
Кичик Шиштəпə	Покр Сепасар	12.11.1946.
Кичик Сарыјал	Покр Сариар	4.04.1946.
Башкəнд	Башқјуғ	4.04.1946.
Верин Гукасҗан		
/Гызыл Гоч/	Гукасҗан	12.10.1956.
Лернантск /Чорлу/	Лернақјуғ	21.10.1967.

Тазақјуг /Тәзәкәнд/	Тавшут	21.10.1967.
Тсахкашен		
/Корбулаг/	Сиззвет	21.10.1967.
Кефли	Какавасар	25.01.1978.
Палыдлы	Арпени	25.01.1978.
Тәкнәли	Коккоһозит	25.01.1978.

Гызыл Гоч рајону Лору /Воронтсовка вә Чалалоглу рајонлары/ тәрәфдән Кечид дағлары, һамамлы вә Дүзкәнд рајонлары тәрәфдән исә Базум вә Ширәк дағ силсиләләри илә әһатәләнмишдир.

ДҮЗКӘНД /АХУРЈАН/ РАЈОНУ

Шерәжел /Ширәк+ел/ маһалы әразисиндә рајон. 1937-чи ил декабрын 31-дә јарадылыб; 1945-чи ил декабрын 7-нә кими Дүзкәнд рајону, һәмин тарихдән е'тибарән исә Ахурјан рајону адландырылыб.

Әразиси 576 кв. км-дир.

Рајон мәркәзи Дүзкәнд /Ахурјан/ кәндидир /инди шәһәр типли гәсәбә/.

Рајон мәркәзинә ән јахын дәмирјол дајаначағы 4 км кәнарда јерләшән Күмрү /Ленинакан/ стансијасыдыр.

Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә 126 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына кәрә: рајонун әразисиндә 1 республика табели шәһәр, 17 кәнд совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы 36-дыр; әһалиси /Күмрү шәһәри истисна олмагла/. 34,1 мин нәфәрдыр.

Республика табели шәһәр:

КҮМРҮ /Александропол, Ленинакан, Кумајри/ --

шәһәр әвәлләр Гумајры, сонралар Кумру, рус ишғалындан сонра -- 1837-1924-чү илләрде Александропол, 1924-1990-чы илләрде Ленинанкан, инди Кумајри адландырылыб: "Ермәнистан"ын ән гәдим јашајыш мәскәни олуб, 1837-чи илдә бу јашајыш мәскәнинин харабалыглары јериндә руслар гала тикибләр, 1840-чы илдә бу галанын әтрафында шәһәр салыныб: һазырда "Ермәнистан"да Иравандан сонра икинчи бөјүк шәһәрди: 1981-чи илдә 213 мин нәфәр әһалиси олуб.

Кәнд советләри:

1. КИЧИК ГАРАКИЛСӘ (Азатан) -- рајоң мәркәзиндән 12 км мәсафәдә јерләшән Кичик Гаракилсә (Азатан) вә 4 км мәсафәдәки Чирхан (Бениамин) кәндләрини бирләшдирир.

2. БАЧОҒЛУ (Һајкаван) - рајоң мәркәзиндән 18 км мәсафәдә јерләшән Бачоғлу /Һајкаван/ кәнди́ни әһатә едир.

3. ОЧАГГУЛУ /Арапи/ -- рајоң мәркәзиндән 12 км мәсафәдә јерләшән Очаггулу /Арапи/ кәнди́ни әһатә едир.

4. ТӘПӘДОЛАГ /Аревик/ -- рајоң мәркәзиндән 13 км мәсафәдә јерләшән Тәпәдолаг /Аревик/ вә ондан 5 км мәсафәдәки Илхыјабы /Һајгабатс/ кәндләрини бирләшдирир.

5. ДҮЗКӘНД /Ахурјан/ -- рајоң мәркәзи олан Дүзкәнд /Ахурјан/ вә ондан 5 км мәсафәдәки Дирәкләр /Карнут/ кәндләрини бирләшдирир.

6. ТОПАРЛЫ /Атсик/ -- рајоң мәркәзиндән 12 км мәсафәдә јерләшән Топарлы /Атсик/ кәнди́ни вә ондан 1 км мәсафәдәки Ортакилсә /Маисјан/ стансија гәсәбәсини, 3 км мәсафәдәки Дәрбәнд /Кармракар/ кәнди́ни бирләшдирир.

7. БАЈАНДУР -- рајоң мәркәзиндән 20 км мәсафәдә јерләшән Бајандур кәнди́ни вә ондан 1 км мәсафәдәки Бајандур стансија гәсәбәсини, 2 км мәсафәдәки Аралыг /Јеразгаворс/ кәнди́ни бирләшдирир.

8. МОЛЛА МУСА /Мусакан, Воскеһаск/ -- рајоң мәркәзиндән 15 км мәсафәдә јерләшән Молла Муса /Мусакан, Воскеһаск/ кәнди́ни әһатә едир.

9. АЛЕКСАНДРОВКА /Гәрибчанјан/ -- рајоң

мәркәзиндән 13 км мәсафәдә јерләшән Александровка /Гәрибчанјан/ кәнди́ни вә ондан һәр бири 2 км мәсафәдәки Түрк Гаракилсәси /Ахурик/, Даһарлы /Кетк/ кәндләрини, Арпачај /Ахурјан/ стансија гәсәбәсини бирләшдирир.

10. ЧАРЧУР -- рајоң мәркәзиндән 20 км мәсафәдә јерләшән Чарчур стансија гәсәбәсини вә ондан 1 км мәсафәдәки Аркилсә /Крашен/, һәр бири 2 км мәсафәдәки Чарчур вә Бөјүк Сарыјал /Медз Сариар/, 4 км мәсафәдәки Арыхвәли /Лернут/ кәндләрини бирләшдирир.

11. ЧЫРАГЛЫ /Чрарат/ -- рајоң мәркәзиндән 13 км мәсафәдә јерләшән Чыраглы /Чрарат/ кәнди́ни әһатә едир.

12. НАЧЫ НӘЗӘР /Камо/ -- рајоң мәркәзиндән 14 км мәсафәдә јерләшән Начы Нәзәр /Камо/ кәнди́ни әһатә едир.

13. БӨЈҮК КӘТИ /Кети/ -- рајоң мәркәзиндән 18 км мәсафәдә јерләшән Бөјүк Кәти /Кети/ вә ондан 4 км мәсафәдәки Кичик Кәти /Лернанск, Покрашен/ кәндләрини бирләшдирир.

14. ОРТАКИЛСӘ /Маисјан/ -- рајоң мәркәзиндән 15 км мәсафәдә јерләшән Ортакилсә /Маисјан/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Јасавул /Овуни/ кәндләрини бирләшдирир.

15. ЈУХАРЫ ГАНЛЫЧА /Мармарашен/ -- рајоң мәркәзиндән 14 км мәсафәдә јерләшән Јухары Ганлыча /Мармарашен/ кәнди́ни вә ондан 3 км мәсафәдәки Ашағы Ганлыча /Ваграмаберд/, 6 км мәсафәдәки Капс /Јәгин "Гапысы" созүндәндир/ кәндләрини бирләшдирир.

16. БӨЈҮК КӘПӘНӘКЧИ /Мусаелјан/ -- рајоң мәркәзиндән 9 км мәсафәдә јерләшән Бөјүк Кәпәнәкчи /Мусаелјан/ вә ондан 2 км мәсафәдәки Кичик Кәпәнәкчи /Новит/ кәндләрини бирләшдирир.

17. ГОНАГГЫРАН /Ширак/ -- рајоң мәркәзиндән 16 км мәсафәдә јерләшән Гонаггыран /Ширак/ кәнди́ни әһатә едир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әгинин мүхтәлиф фәрманлары илә Дүзкәнд рајоңу үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

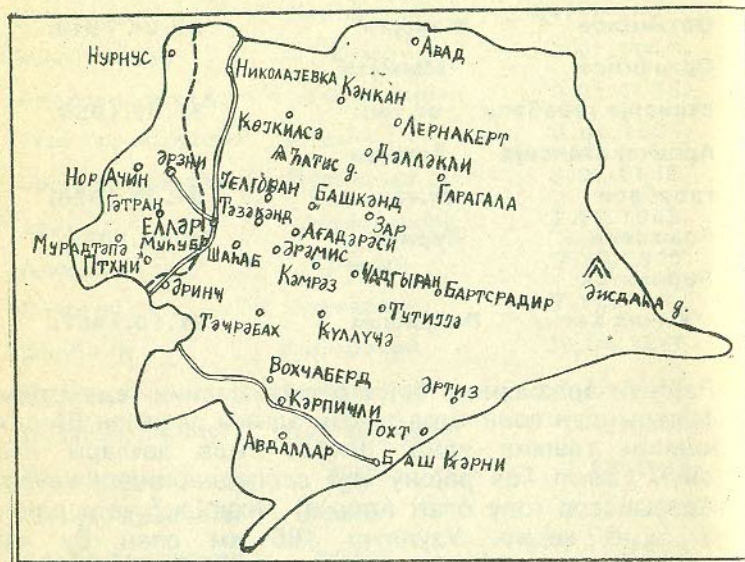
КЕЧМИШ/ӨСЛ/ АДЫ	ЖЕНИ АДЫ	ДӨЛИШДИРИЛДИЖИ ТАРИХ
Жүмрү	Александропол	---
Александропол		
/Жүмрү/	Ленинакан	27.01.1924.
Һачы Нәзәр	Камо	3.01.1935.
Александровка	Гәрибчанжан	3.01.1935.
Түрк Гаракилсәси	Ахурик	3.01.1935.
Бөжүк Кәпәнәкчи	Мусаелжан	3.01.1935.
Аралыг	Јеразгаворс	7.12.1945.
Ағкилсә	Крашен	7.12.1945.
Бачоғлу	Һажкаван	7.12.1945.
Дәрбәнд	Кармракар	26.04.1946.
Дүзкәнд	Ахурјан	7.12.1945.
Дүзкәнд рајону	Ахурјан рајону	7.12.1945.
Даһарлы	Кетк	7.12.1945.
Кичик Гаракилсә	Азатан	7.12.1945.
Кичик Кәпәнәкчи	Һовит	7.12.1945.
Тәпәдолаг	Аревик	7.12.1945.
Топарлы	Атсик	7.12.1945.
Чирхан	Бениамин	7.12.1945.
Чырағлы	Чрарат	7.12.1945.
Јасавул	Овуни	7.12.1945.
Бөжүк Сарыјал	Медз Сариар	2.03.1940.
Молла Муса	Мусакан	---
Мусакан		
/Молла Муса/	Воскеһаск	26.04.1946.
Дирәкләр	Карнут	26.04.1946.
Илхыјабы	Һажгабатс	26.04.1946.
Јухары Ганлыча	Мармарашен	26.04.1946.

Ашағы Ганлыча	Ваһрамаберд	26.04.1946.
Бөжүк Кәти	Кети	26.04.1946.
Кичик Кәти	Лернатск	26.04.1946.
Очаггулу	Арапи	26.04.1946.
Ортакилсә	Маисјан	26.04.1946.
ортакилсә	Маисјан	
стансија гәсәбәси	ст.гәс.	31.07.1950.
Арпачај станицја	Ахурјан	
гәсәбәси	ст.гәс.	31.07.1950.
Арыхвәли	Лернут	21.10.1967.
Лернантск		
/Кичик Кәти/	Покрашен	21.10.1967.

Рајонун әразисинин бөжүк бир һиссәсини гәдим түрк тајфаларындан олан сиракларын адыны дашыјан Ширәк дүзәнлији тәшкил едир. Ширәк сыра дағлары исә рајонун Гызыл Гоч рајону илә сәрһәдләриндән кечир.

Аразын сол голу олан Арпачај /Ахурјан/ чајы рајон боју ахыб кедир. Узунлуғу 186 км олан бу чај башланғычыны Амасија рајону әразисиндә 2020 м һүндүрлүкдә јерләшән Арпа көлүндән көтүрүр. Һөвзәсиниң саһәси 9670 кв. км-дир.

ЕЛЛӘР /АБОВЈАН/ РАЈОНУ

Гырхбулаг маһалы Һразисиндә рајон.

1930-чу ил сентјабрың 9-да јарадылыб; 1961-чи ил октјабрың 12-нә гәдәр Котајк рајону, һәмин тарихдән е-тибарән исә Абовјан рајону адландырылыб.

Әразиси 844 кв. км-дир.

Рајон мәркәзи республика табели Елләр /Абовјан/ шәһәридир.

Рајон мәркәзиндән Ирәван -- Јеленовка /Севан/ дәмирјол хәтти кечир.

Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә 16 км-дир.

1970-чи илиң мә'луматына корә: рајон Һразисиндә 1 республика табели шәһәр, 2 шәһәр типли гәсәбә, 16 кәнд совети вар; јашајыш мәнәтәгәләрикин үмуми сајы 34-дүр; Һһалиси /Елләр шәһәри истисна олмагла/ 45,8

мин нәфәрдир, о чүмләдән: шәһәр Һһалиси -- 9,5 мин, кәнд Һһалиси -- 36,3 мин нәфәр.

Республика табели шәһәр:

ЕЛЛӘР /Абовјан/ -- мүһүм нәглијјат говшағыдыр; 1963-чү илдән республика табели шәһәрдир; 1975-чи илдә 35,1 мин нәфәр Һһалиси олуб; ермәни јазычысы Х.Абовјаның адыны дашыјыр.

Шәһәр типли гәсәбәләр:

1. ӘРЗНИ /Арзни/ -- рајон мәркәзиндән вә Елләр дәмирјол стансијасындан 6 км, Ирәван шәһәриндән 22 км мәсафәдәдир; 1953-чү илдән шәһәр типли гәсәбәдир; Әрзни гәсәбә советинә 10 км кәнарда јерләшән Нурнүс кәнди дә дахилдир.

2. НОР АЧИН -- рајон мәркәзиндән вә Елләр дәмирјол стансијасындан 9 км, Ирәван шәһәриндән 27 км мәсафәдәдир; 1958-чи илдән шәһәр типли гәсәбәдир; Нор Ачин гәсәбә советинә 3 км кәнарда јерләшән Гәтран /Кетамеч/ кәнди дә дахилдир.

Кәнд советләри:

1. ӘРӘМИС /Арамус/ -- рајон мәркәзиндән 5 км мәсафәдә јерләшән Әрәмис /Арамус/ вә ондан 2 км мәсафәдәки Ағадәрәси /Катнахпјур/ кәндләрини бирләшдирир.

2. ӘРИНЧ /Аринч/ -- үзүмчүлүк совхозу јанында јарадылыб; рајон мәркәзиндән 3 км мәсафәдә јерләшән үзүмчүлүк совхозуну вә ондан 4 км мәсафәдәки Әринч /Аринч/, 2 км мәсафәдәки Птхни гәсәбәләрини бирләшдирир.

3. БАШ КӘРНИ /Кәрни/ -- рајон мәркәзиндән 32 км мәсафәдә јерләшән Баш Кәрни /Кәрни/ кәндини Һһатә едир.

4. КӘРПИЧЛИ /Кәғадир/ -- рајон мәркәзиндән 22 км мәсафәдә јерләшән Кәрпичли /Кәғадир/ кәндини вә ондан 4 км мәсафәдәки Авдаллар /Атсаван/, 1 км мәсафәдәки Вохчаберд кәндләрини бирләшдирир.

5. ЧАДГЫРАН /Раздан, Кәһашен/ -- рајон

мәркәзиндән 12 км мәсафәдә җерләшән Чадгыран /Раздан, Кеһашен/ кәндени әһатә едир.

6. ГОХТ -- район мәркәзиндән 12 км мәсафәдә җерләшән Гохт вә ондан 3 км мәсафәдәки Әртиз /Кеһарт/ кәндләрини бирләшдирир.

7. КӘМРӘЗ /Камарис/ -- район мәркәзиндән 11 км мәсафәдә җерләшән Кәмрәз /Камарис/ кәндени әһатә едир.

8. ЧРВЕЖ -- район мәркәзиндән 16 км мәсафәдә җерләшән Чрвеж вә ондан 6 км мәсафәдәки Тәчрәбах /Дзорахпур/ кәндләрини бирләшдирир.

9. НИКОЛАЈЕВКА /Чрабер/ -- район мәркәзиндән 13 км мәсафәдә җерләшән Николајевка /Чрабер/ кәндени әһатә едир.

10. ЗАР -- район мәркәзиндән 14 км мәсафәдә җерләшән Зар вә ондан 7 км мәсафәдәки Гарагала /Севаберд/ кәндләрини бирләшдирир.

11. МУРАДТӘПӘ /Кәнәкераван/ -- район мәркәзиндән 14 км мәсафәдә җерләшән Мурадтәпә /Кәнәкераван/ гәсәбәсини әһатә едир.

12. КӨҖКИЛСӘ /Капутан/ -- район мәркәзиндән 13 км мәсафәдә җерләшән Көҗкилсә /Капутан/ кәндени әһатә едир.*

13. ЈЕЛГОВАН /Котајк/ -- район мәркәзиндән 5 км мәсафәдә җерләшән Јелгован /Котајк/ вә ондан 2 км мәсафәдәки Башкәнд /Акунк/, 1 км мәсафәдәки Тәзәкәнд /Нор Кјуғ/ кәндләрини бирләшдирир.

14. КҮЛЛҮЧӘ /Зовк/ -- район мәркәзиндән 11 км мәсафәдә җерләшән Күллүчә /Зовк/ гәсәбәсини вә ондан 7 км мәсафәдәки Тутијә /Саранист/ кәндени бирләшдирир.

15. КӘНКАН /Һатис/ -- район мәркәзиндән 20 км мәсафәдә җерләшән Кәнкан /Һатис/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Дәлләкли /Зовашен/ кәндләрини бирләшдирир.

16. ШАҺАБ /Мајаковски/ -- район мәркәзиндән 3 км мәсафәдә җерләшән Шаһаб /Мајаковски/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Мугуб /Балаһовит/ кәндләрини бирләшдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Елләр рајону үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ/ӘСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Баш Кәрни	Кәрни	3.01.1935.
Кәрпичли	Кеґадир	3.01.1935.
Чадгыран	Раздан	3.01.1935.
Раздан	Кеһашен	21.10.1967.
/Чадгыран/ Көҗкилсә	Капутан	3.01.1935.
Јелгован	Котајк	3.01.1935.
Шаһаб	Мајаковски	11.04.1940.
Башкәнд	Акунк	4.04.1946.
Авдаллар	Атсаван	4.04.1946.
Әртиз	Кеһард	4.04.1946.
Тәчрәбах	Дзорахпур	4.04.1946.
Ағадәрәси	Катнахпур	4.04.1946.
Гәтран	Кетамеч	21.06.1948.
Николајевка	Чрабер	21.06.1948.
Дәлләкли	Зовашен	21.06.1948.
Тутијә	Саранист	21.06.1948.
Гарагала	Севаберд	21.06.1948.
Елләр	Абовјан	12.10.1961.
Котајк рајону	Абовјан рајону	12.10.1961.
Мурадтәпә	Кәнәкераван	15.08.1964.
Мугуб	Балаһовит	26.12.1968.
Күллүчә	Зовк	25.01.1978.
Кәмрәз	Камарис	25.01.1978.
Кәнкан	Һатис	25.01.1978.

Көҗчә (Кеґам) јайласынын бир һиссәси рајонун әразисинә дүшүр. Әждаһа дағы (һ. 3598 м.) һәмин јайланын бу рајон әразисиндәки ән һүндүр зирвәсидир. Һатиз дағы, Вохчаберд дағ силсиләси вә Котајк јайласы да Елләр рајону әразисиндә җерләшир.*

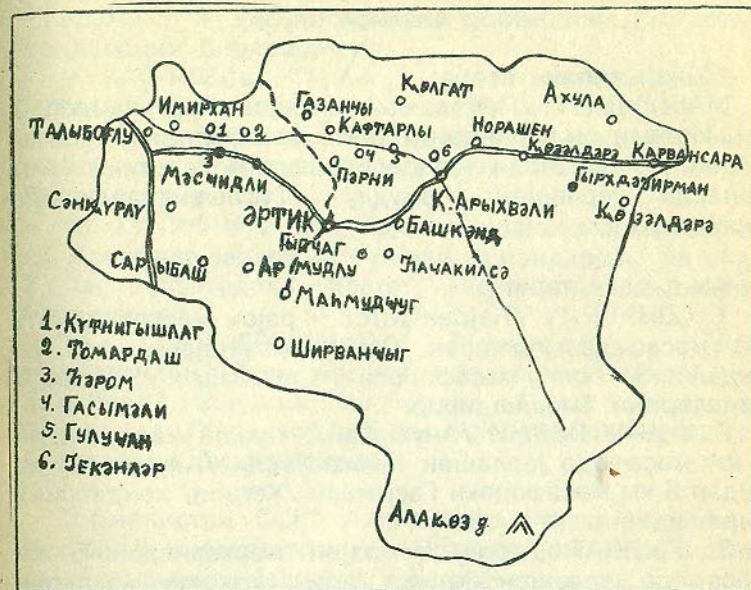
1948-1951-чи илләрин бәднам "көчүрмә" сијасәтинә ән чох мә'руз галан бөлкәләрдән бири дә Елләр рајону олмушдур. Бу илләрдә рајонун Елләр, Башкәнд,

Авдаллар, Кожкилсә, Чадгыран, Дәлләкли, Мурадтәпә, Алакилсә, Ағадәрәси, Јелгован, Зар, Шаһаб, Тәзәкәнд, Тутијјә, Гарагала, Кәрпичли, Әртиз вә башга јачајыш мәнтәгәләринин азербайчанлы әһалиси Азербайчана "көчүрүлмүшдүр". Һәмин кәндләрдән бәзиләри һәмишәлик харабалыға чеврилмиш, адлары јер үзүндән силинмишдир.

1970-чи илләрдә рајонун әразисинин бир һиссәси Әштәрәк рајону әразисинин бир парчасы илә бирләшдириләрәк јени Наири рајону јарадылыб.

1988-чи илә гәдәр азербайчанлыларын јашамагда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуғлары јашајыш мәнтәгәләри: Кожкилсә, Елләр...

ӘРТИК /АРТИК/ РАЈОНУ

Шәһәјел /Ширәкәтел/ маһалы әразисиндә рајон.

1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб.

Әразиси 632 кв.км-дир.

Рајон мәркәзи республика табели Әртик /Артик/ шәһәридир.

Рајон мәркәзиндән Ирэван-Тифлис дәмирјол хәттинин Күмрү -- Маһмудчуг -- Пемзашен голу кечир.

Рајон мәркәзиндән Ирэван шәһәринә олан мәсафә 122 км-дир.

1970-чи илин мәлүматына кәрә: рајонун әразисиндә 1 республика табели шәһәр, 1 шәһәр типли гәсәбә, 11 кәнд совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы 30-дур; әһалиси /Әртик шәһәри истисна олмагла/ 32 мин нәфәрдир, о чүмләдән шәһәр әһалиси -- 2,6 мин, кәнд әһалиси -- 29,4 мин нәфәр.

Республика табели шәһәр:

ӘРТИК /Артик/ -- "Ермәнистан"да ән һүндүр дағ

олан Алакөз дағынын шимал-гәрб этәјиндә јерләшир; 1945-чи илдән республика табели шәһәрдири; 1970-чи илдә 13,3 мин нәфәр әһалиси олуб;

Шәһәр типли гәсәбә:

МАҢМУДЧУГ /Пемзашен/ -- район мәркәзиндән 7 км, Ирәван шәһәриндән 103 км мәсафәдәдири; 1958-чи илдән шәһәр типли гәсәбәдири; гәсәбә советинә 2 км кәнарда јерләшән Армудлу /Туфашен/кәнди дә дахилдири.

Кәнд советләри:

1. СӘНКҮРЛҮ /Һәјренјантс/ -- район мәркәзиндән 9 км мәсафәдә јерләшән Сәнкүрлү /Һәјренјантс/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Сарыбаш /Һәјкасар/ кәндләрини бирләшдирири.

2. КИЧИК ПӘРНИ /Анушаван/ -- район мәркәзиндән 8 км мәсафәдә јерләшән Кичик Пәрни /Анушаван/ вә ондан 8 км мәсафәдәки Гасымәли /Кетапи/ кәндләрини бирләшдирири.

3. ГЫПЧАГ /Арич/ -- район мәркәзиндән 5 км мәсафәдә јерләшән Гыпчаг /Арич/ кәндини вә ондан 1 км мәсафәдәки һачакилсә /Парос, Наһапетаван/, 2 км мәсафәдәки Башкәнд /Сараланч/ кәндләрини бирләшдирири.

4. КӨЗӘЛДӘРӘ /Кеһадир/ -- район мәркәзиндән 15 км мәсафәдә јерләшән Көзәлдәрә /Кеһадир/ кәндини вә ондан һәр бири 4 км мәсафәдәки Ахула вә Норашен кәндләрини бирләшдирири.

5. ШИРВАНЧЫГ /Лернакерт/ -- район мәркәзиндән 10 км мәсафәдә јерләшән Ширванчыг /Лернакерт/ кәндини әһатә едири.

6. БӨЈҮК АРЫХВӘЛИ /Медз Манташ/ -- район мәркәзиндән 10 км мәсафәдә јерләшән Бөјүк Арыхвәли /Медз Манташ/ кәндини вә ондан 1 км мәсафәдәки Кичик Арыхвәли /Покр Манташ/ вә 2 км мәсафәдәки Јекәнләр /Аревшат/ кәндләрини бирләшдирири.

7. МӘСЧИДЛИ /Нор Гјанк/ -- район мәркәзиндән 7 км мәсафәдә јерләшән Мәсчидли /Нор Гјанк/ вә ондан 1 км мәсафәдәки Томардаш /Варбакар/ кәндләрини бирләшдирири.

8. ҺӘРОМ -- район мәркәзиндән 10 км мәсафәдә

јерләшән Һәром кәндини вә ондан 1 км мәсафәдәки Күтнигышлаг /Һовташен/, 2 км мәсафәдәки Имирхан /Саратак/, 3 км мәсафәдәки Талыбоғлу /Лусакерт/ кәндләрини бирләшдирири.

9. КАФТАРЛЫ /Паник/ -- район мәркәзиндән 6 км мәсафәдә јерләшән Кафтарлы /Паник/ вә ондан 2 км мәсафәдәки Газанчы /Меғрашен/ кәндләрини, 4 км мәсафәдәки Томардаш /Вардакар/ стансија гәсәбәсини бирләшдирири.

10. ГУЛУЧАН /Спандарјан/ -- район мәркәзиндән 8 км мәсафәдә јерләшән Гулучан /Спандарјан/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Көлгат /Кеһанист/ кәндләрини бирләшдирири.

11. ГЫРХДӘЈИРМАН /Хнаберд/ -- район мәркәзиндән 18 км мәсафәдә јерләшән Гырхдәјирман /Хнаберд/ кәндини вә ондан 4 км мәсафәдәки Көзәлдәрә /Кеһадзор/, 5 км мәсафәдәки Карвансара кәндләрини бирләшдирири.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Әртик району үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнәтәгәләри

КЕЧМИШ/ӘСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Бөјүк Арыхвәли	Медз Манташ	3.01.1935.
Кичик Арыхвәли	Покр Манташ	3.01.1935.
Һачакилсә	Парос	3.01.1935.
Парос		
/Һачакилсә/	Наһабетаван	30.01.1961.
Кафтарлы	Паник	---
Имирхан	Саратак	1.06.1940
Гасымәли	Кетапи	1.06.1940.
Маһмудчуг	Пемзашен	2.03.1940.
Мәсчидли	Нор Гјанк	1.06.1940.
Армадлу	Туфашен	31.05.1946.
Башкәнд	Сараланч	31.05.1946.
Көзәлдәрә	Кеһадзор	15.07.1946.
Көзәлдәрә	Кеһадир	31.05.1946.
Газанчы	Меғрашен	31.05.1946.

мәнтәгәләринин үмуми саяы 28-дир; әһалиси 45,6 мин нәфәрдир, о чүмләдән: шәһәр әһалиси -- 3,6 мин. кәнд әһалиси -- 42,0 мин нәфәр.

Шәһәр типли гәсәбәләр:

1. УЛУХАНЛЫ /Зәнкибасар, Масис/ -- дәмирјол говшағыдыр, Зәнки чајы саһилиндә јерләшир; 1971-чи илдән шәһәр типли гәсәбәдир.

2. ХАРБЕРД /Нор Гјанк, Нор Харберд/ -- рајон мәркәзиндән вә ән јахын дәмирјол стансијасындан, һәмчинин Ирәван шәһәриндән 10 км мәсафәдә јерләшир; 1936-чы илдән шәһәр типли гәсәбәдир.

Кәнд советләри:

1. ТӘЗӘКӘНД /Ајнтап/ -- рајон мәркәзиндән 6 км мәсафәдә јерләшән Тәзәкәнд /Ајнтап/ кәндини әһатә едир.

2. АРБАТ -- рајон мәркәзиндән 16, км мәсафәдә јерләшән Арбат вә ондан 4 км мәсафәдәки һачапара /Зәһмәт/ кәндләрини бирләшдирир.

3. ЈУХАРЫ НЕЧИЛИ /Низами/ -- рајон мәркәзиндән 5 км мәсафәдә јерләшән Јухары Нечили /Низами/ кәндини вә ондан 1 км мәсафәдәки Донузјејән /Зәнкиләр, Зорак/, һәр бири 2 км мәсафәдәки Ашағы Нечили /Сајат-Нова/, Бөјүк Шөллү Дәмирчи /Шөллү, Даштаван/ кәндләрини бирләшдирир.

4. КӨЈКҮМБӘТ /Кеһанист/ -- рајон мәркәзиндән 16 км мәсафәдә јерләшән Көјкүмбәт /Кеһанист/ кәндини вә ондан һәр бири 1 км мәсафәдәки Ағчагышлаг /Кетапија/ вә Азадашен, 2 км мәсафәдәки Чәфәрабад /Аргаванд/ кәндләрини бирләшдирир.

5. БУЛАГЛЫ /Һәбилкәнд, Калинин гәсәбәси/ -- рајон мәркәзиндән 8 км мәсафәдә јерләшән Булаглы /Һәбилкәнд, Калинин/ гәсәбәсини вә ондан 7 км мәсафәдәки Сарычалар кәндини бирләшдирир.

6. ГАРАГЫШЛАГ /Достлуг, һәјанист/ -- рајон мәркәзиндән 9 км мәсафәдә јерләшән Гарагышлаг /Достлуг, һәјанист/ кәндини вә ондан һәр бири 2 км мәсафәдәки Кичик Шөллү Дәмирчи /Дәмирчи, Дарпник/, Шөллү Меймандар /Меймандар, Новташат/, Рәһимабад кәндләрини бирләшдирир.

7. АҒАҢӘМЗӘЛИ /Мармрашен/ -- рајон мәркәзиндән 6 км мәсафәдә јерләшән Ағаһәмзәли /Мармрашен/ кәндини вә ондан һәр бири 2 км мәсафәдәки Чәбәчәли /Чраховит/ вә Харратлы /Аревабујр/ кәндләрини

бирләшдирир.

8. ЕЈЛӘС /Ипәкли, Масис совхоз гәсәбәси, Даракерт/ -- рајон мәркәзиндән 10 км мәсафәдә јерләшән Ејләс /Ипәкли, Масис совхоз гәсәбәси, Даракерт/ гәсәбәсини вә ондан 1 км мәсафәдәки Кәләрә /Гукасаван/, 4 км мәсафәдәки Јенкичә /Норабатс/ кәндләрини бирләшдирир.

9. РӘНЧБӘР -- рајон мәркәзиндән 12 км мәсафәдә јерләшән Рәнчбәр вә ондан 10 км мәсафәдәки Улу Сарванлар /Сарванлар, Сис/ кәндләрини бирләшдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һејәтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Зәнкибасар рајону үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ /ӨСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Булаглы	Һәбилкәнд	---
Һәбилкәнд		
/Булаглы/	Калинин гәс.	---
Толк	Верин Чрашен	---
Бөјүк Шөллү		
Дәмирчи	Шөллү	---
Кичик Шөллү		
Дәмирчи	Дәмирчи	3.01.1935.
Шөллү Меймандар	Меймандар	3.01.1935.
Донузјејән	Зәнкиләр	3.01.1935.
Һачапара	Зәһмәт	3.01.1935.
Ејләс	Ипәкли	---
Ипәкли /Ејләс/	Масис совхоз гәс.	4.04.1946.
Улуханлы	Зәнкибасар	31.12.1937.
Харберд	Нор Гјанк	4.07.1938.
Чәфәрабад	Аргаванд	4.04.1946.
Кәләрә	Гукасаван	1.12.1949.
Зәнкибасар		
/Улуханлы/	Масис	31.07.1950.
Чәбәчәли	Чраховит	27.02.1960.
Нор Гјанк /Харберд/	Нор Харберд	31.07.1965.
Ағаһәмзәли	Мармрашен	25.05.1967.

Тәзәкәнд	Ајнтап	10.09.1970.
Ағчагышлағ	Кетапија	25.01.1978.
Ашығы Нечили	Сајат-Нова	25.01.1978.
Гарагышлағ	Достлуг	25.01.1978.
Јенкичә	Норабатс	25.01.1978.
Јухары Нечили	Низами	25.01.1978.
Мехмандар	Новташат	25.01.1978.
Масис совхоз гәс.	Даракерт	25.01.1978.
Харратлы	Аревабујр	25.01.1978.
Шөллу	Даштаван	25.01.1978.
Зәнкиләр	Зорак	1991-чи ил
Сарванлар	Сис	1991-чи ил
Достлуг	Һајанист	1991-чи ил
Дәмирчи	Дарпник	1991-чи ил
Зәһмәт	Хачпар	1991-чи ил

Зәнкибасар маһалы кечмишдә Ирәван губернијасына дахил олан ән бөјүк маһаллардан бири олуб. Маһал өз адыны бу јерләри кәсиб кечән Зәнки чајынын адындан көтүрмүшдүр. Зәнки чајы Ирәван шәһеринин гәрбиндән кечиб, Ағры вадисиндән /Арат дүзәнлијиндән/ ахараг Зәнкибасар рајону әразисиндә Араз чајына төкүлүр. Ағры вадиси боју чајын һәр ики саһилиндә азербайжанлы кәндләри јерләшмиши.

Зәнкибасар өзүнүн Улуханлы мәктәби илә дә Азербайжан тарихиндә мүнүм јер тутур. 1880-чи илдә Ирәванда бирсинифли мәктәб ачылдыгдан чәми бир ил сонра -- 1881-чи илдә Улуханлыда 24 нәфәри әһатә едән икисинифли мәктәб ачылмышдыр. Аллаһверди һачы Һүсејн оғлунун евиндә јерләшән бу мәктәбә дәвләт һәр ил 1445 манат пул хәрчләмишдир. Бу, һәмин мәктәбдир ки, 1887-чи илдә мүәллим Мәммәд бәј Лүтфәлибәј оғлу Газијевин јеринә Чәлил Мәммәдгулијев /Ч.Мәммәдгулузадә/ ора мүәллим тәјин едилмишдир. Сонралар кәндин, рајонун ады дәјишдирилдикчә бу мәктәбин ады да дәјишдирилмиш. Улуханлы, Зәнкибасар, сонра исә Мәшәди Әзизбәјов адына мәктәб адландырылмышдыр.

1937-чи илә гәдәр Зәнкибасар маһалынын кәндләри әсасән ики рајон-Үчкилсә илә Гәмәрли арасында бөлүшдүрүлмүшдүр. 1937-чи ил декабрын 31-дә Гәмәрли

рајонундан 18, Үчкилсә рајонундан исә 14 кәнд ајрылараг үмуми саһәси 170 кв. км олан Зәнкибасар рајону јарадылмышдыр. Гәдим Улуханлы кәнди дә рајон мәркәзи сечилмиш вә ады дәјишдириләрәк Зәнкибасар гојулмушдур.

Зәнкибасар рајонуна о вахт верилмиш кәндләрин 21-дә анчаг азербайжанлылар, 6-да чоху азербайжанлылар олмагла азербайжанлыларла ермәниләр гарышыг, 5 кәнддә исә ермәниләр јашајырдылар. Азербайжанлыларла ермәниләрин гарышыг јашадыглары һәмин 6 кәнддә -- Арбат, Көјкүмбәт, Ағчагышлағ, Ағаһәмзәли, Харратлы, Чәбәчәли кәндләриндә дә, адларындан да көрүндүјү кими, әввәлләр анчаг азербайжанлылар јашајырлар. 5 ермәни кәндиндән исә Тәзәкәнд вә Кәләрә /"Кәл ара"/ кәндләриндә ермәниләр 1828-чи илдән, Јенкичә, Азадәшән вә Чәфәрабадда 1920-чи илдән сонра мәскунлашмышлар.

Вахтилә Улуханлыда 5, Зәнки, Шөллу, Гарагышлағ, Мехмандар, һачы Елләз кәндләринин һәр бириндә 2 мәсчид олуб. Чәфәрабад кәндиндә 1988-чи ил һадисәләринә гәдәр горунуб сахланылан күнбәз абидә исә XIII әсрин јадикары иди. Зәнкиләр кәндиндәки дөрд гәбристанлыгдан бириндә гәдим гәдим ат, гоч һәјкәлләри күнүмзә гәдәр кәлиб чыхмышды. Зәнкибасар маһалы әразисиндә вахтилә Озанлар адлы кәнд дә олуб.

Совет һакимийјәтинин илк илләриндә Зәнкибасар маһалынын бир чох кәндләри, о чүмләдән Озанлар, Тирчан, Коланлы, Фәјрузабад, Ирәван јахынлығындакы Сарванлар кәндләри харабалыға чеврилиб. 1930-чу илләрин репрессиялары нәтичәсиндә Зәнкибасарын Аразгырағы кәндләриндән јүзләрлә аилә һәмишәлик олараг баш көтүрүб Түркијә кетмишдир.

1948-1951-чи илләрдә Зәнкибасар рајонунун Рәнчбәр кәнди истисна олмагла, бүтүн Аразгырағы кәндләрин -- Рәјһанлы, Сарычалар, Гулучан, Һәбилкәнд, Һәсәнли, Сарванлар, Сејдкәнд вә башга кәндләрин, һәмчинин Мехмандар, Чобанкәрә, Арбат, Көјкүмбәт, Һачы Елләз, Ағчагышлағ, Шөллу кәндләринин азербайжанлы әһалиси тамамилә көчүрүлүр, бу кәндләрин бәзиләринә "Ермәнистан"ын бәзи рајонларындан ермәни аиләләри көчүрүлүб кәтирилир. Сталинин өлүмүндән сонра кери гајыдан азербайжанлы аиләләрини исә Һачы Елләз, Көјкүмбәт, Арбат кими көчүрүлмүш кәндләрә гајытмаға гојмајараг онлары гоншу азербайжанлы кәндләриндә

жерләшдириләр.

Һәмин илләрдә Зәнкибасар рајонуну бир азәрбајчанлы рајону кими мәһв етмәк үчүн "Ермәнистан" рәһбәрлији рајонун мөвчудлуғуну да лазым билмир – рајон ләғв едиләрәк тәзәдән Үчкилсә вә Гәмәрли рајонлары арасында бөлүшдүрүлүр. Лакин ермәниләрин бу нијјәти баш тутмур вә 1969-чу ил январын 14-дә рајон тәзәдән бәрпа олунур. Лакин бу дәфә Зәнкибасар јох, Масис ады илә. Бу вахт әртыг Улуханлы /Зәнкибасар/ кәндинин ады дәјишдириләрәк Масис гојулмушду вә һәмин Масис дә јени Масис рајонунун мәркәзи кими тәсдиг олунду.

Мәшһур Ағадәдә пири дә Зәнкибасар рајону әразисиндә јерләшир.

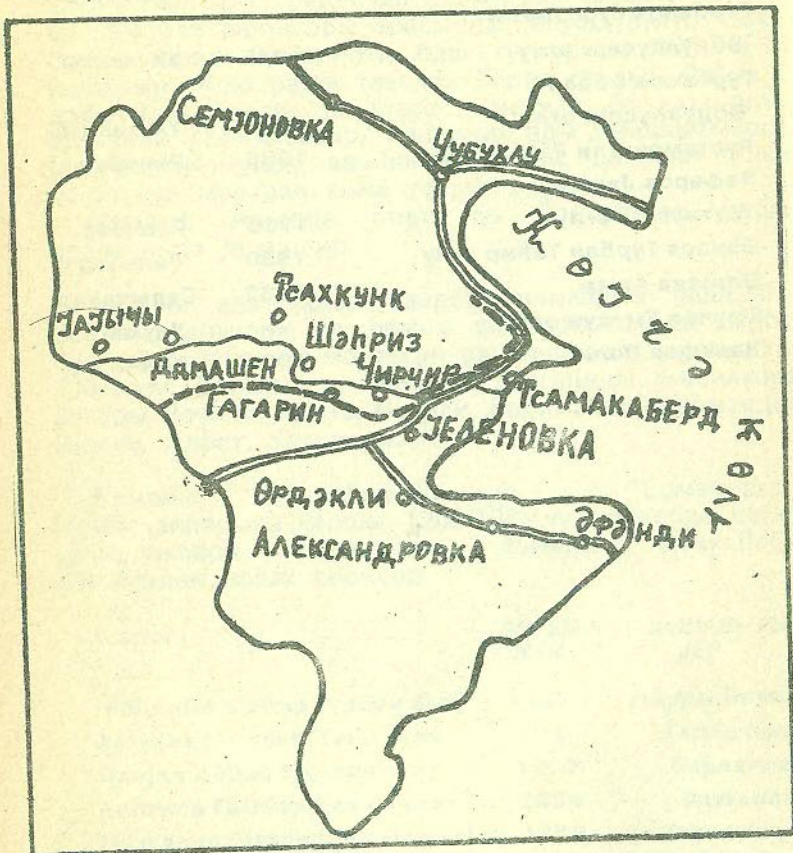
1988-чи илә гәдәр азәрбајчанлыларын јашамағда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуғлары јашајыш мәнтәгәләри: һачапара, Гарагышлағ, Дәмирчи, Сарванлар, Рәнчбәр, Донузјејән, һәбилқәнд, Јухары Нечили, Ашағы Нечили, Рәһимабад, Мәһмандар, Шөллу, Арбат, Улуханлы...

Ермәни вәһшиләринин "Ермәнистан" зәрбајчанларына гаршы 1988-1989-чу илләрдә һәјатә кечирдикләри сојғырымы заманы Зәнкибасар рајонундан һәлак оланлар:

АДЫ	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Мәһдијев Сабир Гурбан оғлу	1932	Јухары Нечили
Тағыјев Мүшфиг Тағы оғлу	1955	Гарагышлағ
Әлијев Аббас Мүрсәл оғлу	1930	Сарванлар
Һәсәнов Гәмбәр Чамал оғлу	1934	Улуханлы
Мухтаров Фәхрәддин Әсәд оғлу	1968	Улуханлы
Чәфәров Елдар Аллаһјар оғлу	1965	Мәһмандар
Чәфәров һәјдәрәли һәсән оғлу	1953	Мәһмандар
Чәфәрова Сәмурә һәјдәрәли гызы	1978	Мәһмандар
Чәфәрова Руһијә һәјдәрәли гызы	1976	Мәһмандар
Аббасов Бәхтијар Мәммәд оғлу	1958	Сарванлар
Әләкбәров Сабир Мәһди оғлу	1958	Улуханлы

Чаббаров Гасым		
Мәшәдиһәсән оғлу	1930	Улуханлы
Чәфәрова Сәфа Новрузәли гызы	1982	Улуханлы
Нағыјев Бағыр	1932	Рәнчбәр
Гурбанов Гурбанәли		
Әбдүлһүсејн оғлу	1946	Улуханлы
Гурбанов Аббас		
Әбдүлһүсејн оғлу	1934	Улуханлы
Рүстәмов Әли Рәһим оғлу	1935	Рәнчбәр
Чәфәров Јасин		
Мүтәллим оғлу	1935	Рәнчбәр
Әзизов Гурбан Таһир оғлу	1950	Рәнчбәр
Әлијева Алма	1932	Сарычалар
Оручов Умудун оғлу	---	Улуханлы
Нәчәфов Вәли	1920	Һачапара

ЈЕЛЕНОВКА /СЕВАН/ РАЈОНУ

Көјчә вә Дәрәчичәк маһаллары әразисиндә рајон.
1937-чи ил декабрын 31-дә јарадылыб.
Әразиси 388 кв. км-дир.

Рајон мәркәзи республика табели Јеленовка /Севан/
шәһәридир.

Рајон мәркәзиндән Ирәван-Јеленовка дәмирјол
хәтти кечир.

Рајон мәј әзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә
66 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына кәрә: рајонун әразисиндә
1 республика табели шәһәр, 1 шәһәр типли гәсәбә, 8
кәнд совети вар; јашајыш мәнтөгәләринин үмуми сајы
12-дир; әһалиси /Јеленовка шәһәри истисна олмагла/
16,1 мин нәфәрдир, о чүмләдән: шәһәр әһалиси -- 0,6
мин, кәнд әһалиси -- 15,5 мин нәфәр.

Республика табели шәһәр:

ЈЕЛЕНОВКА /Севан/ -- Көјчә көлүнүн шимал-гәрб
саһилиндә јерләшир; 1961-чи илдән республика табели
шәһәрдир.

Шәһәр типли гәсәбә:

ГАГАРИН -- рајон мәркәзиндән 6 км, Ирәван
шәһәриндән 60 км мәсафәдәдир; 1961-чи илдән шәһәр
типли гәсәбәдир; гәсәбәнин мәркәзиндән Ирәван --
Јеленовка дәмирјол хәтти кечир.

кәнд советләри:

1. ЧИРЧИР /Варсер/ -- рајон мәркәзиндән 3 км
мәсафәдә јерләшән Чирчир /Варсер/ кәндини әһатә
едир.

2. ШӘРИЗ /Кеғамаван/ -- рајон мәркәзиндән 6 км
мәсафәдә јерләшән Шәһриз /Кеғамаван/ кәндини
әһатә едир.

3. ДДМАШЕН -- рајон мәркәзиндән 13 км мәсафәдә
јерләшән Ддмашен кәндини әһатә едир.

4. ӨРДӘКЛИ /Лчашен/ -- рајон мәркәзиндән 4 км
мәсафәдә јерләшән Өрдәкли /Лчашен/ кәндини әһатә
едир.

5. ДЗАХКУНК -- рајон мәркәзиндән 9 км мәсафәдә
јерләшән Дзахкунк кәндини әһатә едир.

6. ЧУБУХЛУ /Дзовакјуғ/ -- рајон мәркәзиндән 15 км
мәсафәдә јерләшән Чубухлу /Дзовакјуғ/ вә ондан 6 км
мәсафәдәки Семјоновка кәндләрини бирләшдирир.

7. АЛЕКСАНДРОВКА /Чкаловка/ -- рајон
мәркәзиндән 10 км мәсафәдә јерләшән Александровка
/Чкаловка/ вә ондан 5 км мәсафәдәки Өфәнди
/Норашен/ кәндләрини бирләшдирир.

8. ЈАЈЫЧЫ /Дзовабер/ -- рајон мәркәзиндән 16 км

мәсафәдә җерләшән Јаҗычы /Дзобабер/ кәндини җһатә едир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Јеленовка рајону үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

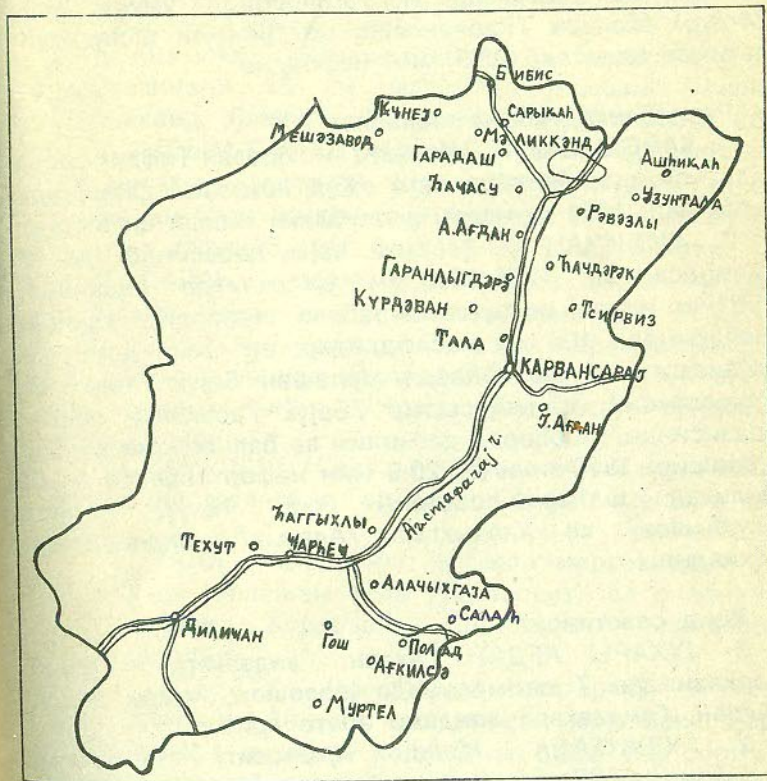
КЕЧМИШ /ӨСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Јеленовка	Севан	3.01.1935.
Чубухлу	Дзовакјуғ	3.01.1935.
Әфәнди	Норашен	4.01.1938.
Александровка	Чкаловка	26.04.1946.
Өрдәкли	Лчашен	26.04.1946.
Чирчир	Варсер	26.04.1946.
Шәһриз	Кеғамаван	26.04.1946.
Јаҗычы	Дзобабер	25.01.1978.

Рајонун әразисини кәсиб кечән Зәнки чајы башланғычыны Тсамакаберд кәнди јахынлығында Көјчә көлүндән көтүрүр.

1956-чы илдә рајонун Өрдәкли кәнди јахынлығында миладдан әввәл II миниллијин 2-чи јарысына аид археоложи абидәләр комплекси ашкар едилмишдир. Комплекс гала, чохла курган, торпағ гәбир вә даш гуту гәбирләрдән вә с. ибарәтдир. Курганлардан дөрд вә ики тәкәрли јүк вә дөјүш арабалары, тунчдан һејван вә гуш фигурлары, дөјүш, мәишәт вә бәзәк әшјалары тапылмышдыр. Бүтүн бу тапынтылар гәдим Оғуз јурду олан Көјчә маһалынын бу бөлкәсиндәки түрк тајфаларынын тарихи мәдәнијјәт нүмунәләрини тәшкил едир.

1948-1951-чи илләрдә рајонун азербайчанлы әһалиси, демәк олар ки, бүтүнләклә чыхарыларағ мәчбурән Азербайчана көчүрүлмүшләр.

КАРВАНСАРАЈ /ИЧЕВАН/ РАЈОНУ

Газах-Шәмшәддил султанлығы әразисиндә рајон. 1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб.

Әразиси 1336 кв. км-дир.

Рајон мәркәзи республика табели Карвансарај /Ичеван/ шәһәридир.

Рајон мәркәзинә ән јахын дәмирјол дајаначағы 41 км кәнарда җерләшән Ағстафа стансијасыдыр /Азербайчан Республикасынын Ағстафа рајону әразисиндә/.

Район мэркэзиндэн Ирэван шәһәринә олан мәсафә 142 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына кәрә: районун ғразисиндә 2 республика табели шәһәр, 13 кәнд совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы 24-дүр; әһалиси /Карвансарај вә Диличан шәһәрләри истисна олмагла/ 23,9 мин нәфәрди.

Республика табели шәһәрләр:

1. КАРВАНСАРАЈ /Ичеван/ -- Ирэван-Тифлис шосе јолу үстүндә, Ағстафа чајы /Күр һөвзәси/ саһилиндә јерләшир; 1961-чи илдән республика табели шәһәрди.

2. ДИЛИЧАН -- Ағстафа чајы дәрәсиндә, дәниз сәвијјәсиндән 1255-1510 м јүксәкликдә јерләшир; 1951-чи илдән республика табели шәһәрди; Ирэван шәһәриндән 106 км мәсафәдәди; ән јахын дәмирјол дајаначағы 42 км кәнарда јерләшән Бөјүк Гаракилсә /Кировакан/ стансијасыдыр /Бөјүк Гаракилсә району ғразисиндә/; шәһәрдә дағ-иглим вә балнеоложи курорт јерләшир; 1970-чи илдә 20.9 мин нәфәр әһалиси олуб; Диличан шәһәр советинә Гош, Техут, Чарһеч /Кујбышев/ вә Алачыҗаја /Алачы/ кәндләри дә дахилди.

Кәнд советләри:

1. ЈУХАРЫ АҒДАН /Ағдан, Гандзакар/ -- район мэркэзиндән 7 км мәсафәдә јерләшән Јухары Ағдан /Ағдан, Гандзакар/ кәндини әһатә еди.

2. УЗУНТАЛА /Онут, Ајкеһовит/ -- район мэркэзиндән 22 км мәсафәдә јерләшән Узунтала /Онут, Ајкеһовит/ кәндини вә ондан 2 км мәсафәдәки Узунтала почту јанында Кајан ғәсәбәсини бирләшди.

3. НАЧАСУ /Ачачур/ -- район мэркэзиндән 17 км мәсафәдә јерләшән Начасу /Ачачур/ кәндини әһатә еди.

4. НАГҒЫХЛЫ /С.Вурғун/ -- район мэркэзиндән 18 км мәсафәдә јерләшән Нағғыхлы /С.Вурғун/ кәндини әһатә еди.

5. РӘВАЗЛЫ /Дитаван/ -- район мэркэзиндән 18 км

мәсафәдә јерләшән Рәвазлы /Дитаван/ кәндини вә ондан һәр бири 3 км мәсафәдәки Ашағы Ағдан /Морут, Нагнахпјур/ кәндини вә Әјри Корпү /Кривој мост/ ғәсәбәсини бирләшди.

6. АШҒИКАҒ /Лалакәнд, Лаликјуғ, Вазашен/ -- район мэркэзиндән 16 км мәсафәдә јерләшән АшғикаҒ /Лалакәнд, Лаликјуғ, Вазашен/ кәндини әһатә еди.

7. АЈРЫМ ПОЛАД /Ајрым/ -- район мэркэзиндән 29 км мәсафәдә јерләшән Ајрым Полад /Ајрым/ кәндини вә ондан 6 км мәсафәдәки Ағкилсә, 18 км мәсафәдәки Муртел /Чичәкбулаг/ кәндләрини бирләшди.

8. САЛАҒ -- район мэркэзиндән 35 км мәсафәдә јерләшән СалаҒ кәндини әһатә еди.

9. САРЫКАҒ /Сарыкјуғ/ -- район мэркэзиндән 25 км мәсафәдә јерләшән СарыкаҒ /Сарыкјуғ/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Бибис /Чоғас, Беркабер/ кәндләрини бирләшди.

10. ГАРАДАШ /Севкар/ -- район мэркэзиндән 22 км мәсафәдә јерләшән Гарадаш /Севкар/ кәндини әһатә еди.

11. ТАЛА /Кетаһовит/ -- район мэркэзиндән 3 км мәсафәдә јерләшән Тала /Кетаһовит/ вә ондан 4 км мәсафәдәки Күрдәван /Јенокаван/ кәндләрини бирләшди.

12. САРАТУ /Һачдәрәк, Һаштарак/ -- район мэркэзиндән 10 км мәсафәдә јерләшән Сарату /Һачдәрәк, Һаштарак/ кәндини вә ондан һәр бири 3 км мәсафәдәки Гаранлығдәрә /Хаварадзор, Лусадзор, Лусаһовит/ вә Тсрвиз кәндләрини бирләшди.

13. МӘЛИККӘНД /Меликјуғ, Тсахкаван/ -- район мэркэзиндән 29 км мәсафәдә јерләшән Мәликкәнд /Меликјуғ, Тсахкаван/ кәндини вә ондан һәр бири 4 км мәсафәдәки Күнеј /Кетаһен, Кирантс/ кәндини вә Гарадаш мешә тәсәррүфаты идарәси јанындакы Ачаркут ғәсәбәсини бирләшди.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Карвансарај району үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ /ӨСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Гаранлыгдәрә Хаварадзор	Хаварадзор	---
/Гаранлыгдәрә/ Сарату	Лусадзор Һачдәрәк	3.01.1935.
Һачдәрәк /Сарату/ Алачыггаја	Һәштәрәк Алачых	---
Һачасу	Ачачур	---
Күнеј	Кеташен	3.01.1935.
Гарадаш	Севкар	---
Ашһикаһ	Лалакәнд	---
Лалакәнд /Ашһикаһ/ Бибис	Лаликјуг Чоғаз	---
Ајрым Полад	Ајрым	---
Карвансарај	Ичеван	---
Күрдәван	Јенокаван	3.01.1935.
Чарһеч	Кужышев	2.03.1940.
Мәликкәнд Меликјуг	Меликкјуг	---
/Мәликкәнд/ Сарыкаһ	Тсахкаван Сарыкјуг	2.03.1940 10.05.1951.
Јухары Ағдан	Ағдан	25.05.1967.
Кеташен /Күнеј/ Ашағы Ағдан	Кирантс Морут	25.05.1967. 25.05.1967.
Узунтала	Онут	25.05.1967.
Рөвазлы	Дитаван	25.05.1967.
Гарадаш мешә тәсәррүфаты идарәси		
Јан-да гәсәбә	Ачаркут	25.05.1967.
Узунтала почт гәс.	Кајан	25.05.1967.
Морут /Ашағы Ағдан/ Онут /Узунтала/ Ағдан /Јухары Ағдан/ Лаликјуг	Һакнаһпјур Ајһеовит Гандзакар	11.11.1970. 12.02.1969. 25.01.1978.
/Ашһикаһ, Лалакәнд/ Муртел	Вазашен Чичәкбулаг	25.01.1978. 25.01.1978.
Тала	Кетаһовит	25.01.1978.
Һаггыхлы	С.Вурғун	25.01.1978.
Чоғаз /Бибис/ Тсирваз	Беркабер Лусаһовит	25.01.1978. 25.01.1978.

Карвансарај рајонунун әразисинә Гарагојунлу дәрәсинин бир һиссәси дә даһилдир /Диличанын Чәмбәрәк вә Јеленовка рајонлары илә сәрһәд

тәрәфләри/. Рајонун әразиси Пәмбәк, Мурғуз, Һәләб, Карвансарај /Ичеван/ дағ силсиләләри илә дә дөврәләнмишдир. Ағстафа чајы рајон боју ахыб кедир.

Чар Русијасы дөврүндә бу әразиләр Кәнчә губернијасынын Газах гәзасына даһил олуб, Әсрин әввәлләриндә бу јерләр дә ермәни дашнакларынын дағдычы тәчавүзләринә мә'руз галыб. Һаггыхлы вә бә'зи башга кәндләр јандырылыб, мәһв едийлиб. Сағ галанлар баш көтүрүб Гарагојунлу дәрәсинин ичәриләринә доғру кедибләр. Сабитлик јаранандан сонра адамлар тәзәдән кери дөнүб, кәнди абадлашдырыблар.

Гәдимләрдән бәри тичарәт јолларынын кәсишдији Диличан дәрәси дә Карвансарај рајонунун әразисиндә јерләшир. /Сон илләрдә Диличан дәрәси ајрылағ ајрыча бир рајона чеврилиб, лакин биз онлары 1970-чи илин әрази-инзибати бөлкүсүнә ујғун оларағ, охучулара ваһид бир рајон кими тәғдим едирик/. Јүзилләр боју Газах, Товуз, Шәмкир, Ағстафа рајонларынын әһалиси Диличан јайлағларында динчәлмишләр. Мәшһур јазычымыз Н.Б.Вәзиров 1880-чи илләрдә мәһз бу јерләрдә мешәбәји ишләмишдир.

1920-1937-чи илләрдә ајрыча Диличан рајону фәалијјәт көстәрмиш, Чәмбәрәк /Красносело/ бөлкәси вә Басаркечәрин Пәмбәк вә Дәрә кәндләри дә бу рајонун тәркибинә даһил олмушдур. 1937-чи ил декабрын 3-дә Чәмбәрәк рајону Диличандан ајрылыб мүстәгил рајон олмуш, јердә галан Һаггыхлы, Алачыггаја, Көјәрчин, Салаһ, Полад, Ағкилсә, Муртел кими једди азәрбајчанлы кәндиндән исә јени Диличан рајону јарадылмышдыр. 1951-чи илдә Диличан шәһәринә республика табели шәһәр статусу вериләрәк ејниадлы рајон ләғв едилмиш, әразиси Карвансарај рајонуна гатылмышдыр. Бу вахт Диличан шәһәринин тәркибиндә јалныз бир азәрбајчанлы кәнди — Алачыггаја сахланылмышдыр.

Ичеван-Диличан бөлкәсиндәки бә'зи азәрбајчанлы-түрк топонимләри: Күлүмчанлы, Анакүнеј, Сәдәфли, Мејдан, Һәсән јурду, Гумлу јурд, Корлана, Бәхтијар, Тала, Арпакәсән, Татлар јалы, Түрк јолу, Тахта, Аббасбәјли јурду, Кәрпичхана, Тахтакөрпү, Чаһархач, Појлу јурду, Пишијин пәјәси, Газахбәј,

КЕЧМИШ /ӨСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Гаранлыгдәрә Хаварадзор	Хаварадзор	---
/Гаранлыгдәрә/ Сарату	Лусадзор Һачдәрәк	3.01.1935.
Һачдәрәк /Сарату/ Алачыггаја	Һәштәрәк Алачых	---
Һачасу	Ачачур	---
Күнеј	Кеташен	3.01.1935.
Гарадаш	Севкар	---
Ашһикаһ	Лалакәнд	---
Лалакәнд /Ашһикаһ/ Бибис	Лаликјуг Чоғаз	---
Ајрым Полад	Ајрым	---
Карвансарај	Ичеван	---
Күрдәван	Јенокаван	3.01.1935.
Чарһеч	Кужышев	2.03.1940.
Мәликкәнд Меликјуг	Меликкјуг	---
/Мәликкәнд/ Сарыкаһ	Тсахкаван Сарыкјуг	2.03.1940 10.05.1951.
Јухары Ағдан	Ағдан	25.05.1967.
Кеташен /Күнеј/ Ашағы Ағдан	Кирантс Морут	25.05.1967. 25.05.1967.
Узунтала	Онут	25.05.1967.
Рөвазлы	Дитаван	25.05.1967.
Гарадаш мешә тәсәррүфаты идарәси Јан-да гәсәбә	Ачаркут	25.05.1967.
Узунтала почт гәс.	Кајан	25.05.1967.
Морут /Ашағы Ағдан/ Онут /Узунтала/ Ағдан /Јухары Ағдан/ Лаликјуг	Һакнаһпјур Ајһеовит Гандзакар	11.11.1970. 12.02.1969. 25.01.1978.
/Ашһикаһ, Лалакәнд/ Муртел	Вазашен Чичәкбулаг	25.01.1978. 25.01.1978.
Тала	Кетаһовит	25.01.1978.
Һаггыхлы	С.Вурғун	25.01.1978.
Чоғаз /Бибис/ Тсирваз	Беркабер Лусаһовит	25.01.1978. 25.01.1978.

Карвансарај рајонунун әразисинә Гарагојунлу дәрәсинин бир һиссәси дә даһилдир /Диличанын Чәмбәрәк вә Јеленовка рајонлары илә сәрһәд

тәрәфләри/. Рајонун әразиси Пәмбәк, Мурғуз, Һәләб, Карвансарај /Ичеван/ дағ силсиләләри илә дә дөврәләнмишдир. Ағстафа чајы рајон боју ахыб кедир.

Чар Русијасы дөврүндә бу әразиләр Кәнчә губернијасынын Газах гәзасына даһил олуб, Әсрин әввәлләриндә бу јерләр дә ермәни дашнакларынын дағдычы тәчавүзләринә мә'руз галыб. Һаггыхлы вә бә'зи башга кәндләр јандырылыб, мәһв едийлиб. Сағ галанлар баш көтүрүб Гарагојунлу дәрәсинин ичәриләринә доғру кедибләр. Сабитлик јаранандан сонра адамлар тәзәдән кери дөнүб, кәнди абадлашдырыблар.

Гәдимләрдән бәри тичарәт јолларынын кәсишдији Диличан дәрәси дә Карвансарај рајонунун әразисиндә јерләшир. /Сон илләрдә Диличан дәрәси ајрылағ ајрыча бир рајона чеврилиб, лакин биз онлары 1970-чи илин әрази-инзибати бөлкүсүнә ујғун оларағ, охучулара ваһид бир рајон кими тәғдим едирик/. Јүзилләр боју Газах, Товуз, Шәмкир, Ағстафа рајонларынын әһалиси Диличан јајлағларында динчәлмишләр. Мәшһур јазычымыз Н.Б.Вәзиров 1880-чи илләрдә мәһз бу јерләрдә мешәбәји ишләмишдир.

1920-1937-чи илләрдә ајрыча Диличан рајону фәалијјәт кәстәрмиш, Чәмбәрәк /Красносело/ бөлкәси вә Басаркечәрин Пәмбәк вә Дәрә кәндләри дә бу рајонун тәркибинә даһил олмушдур. 1937-чи ил декабрын 3-дә Чәмбәрәк рајону Диличандан ајрылыб мүстәгил рајон олмуш, јердә галан Һаггыхлы, Алачыггаја, Көјәрчин, Салаһ, Полад, Ағкилсә, Муртел кими једди азәрбајчанлы кәндиндән исә јени Диличан рајону јарадылмышдыр. 1951-чи илдә Диличан шәһәринә республика табели шәһәр статусу вериләрәк ејниадлы рајон ләғв едилмиш, әразиси Карвансарај рајонуна гатылмышдыр. Бу вахт Диличан шәһәринин тәркибиндә јалныз бир азәрбајчанлы кәнди — Алачыггаја сахланылмышдыр.

Ичеван-Диличан бөлкәсиндәки бә'зи азәрбајчанлы-түрк топонимләри: Күлүмчанлы, Анакүнеј, Сәдәфли, Мејдан, Һәсән јурду, Гумлу јурд, Корлана, Бәхтијар, Тала, Арпакәсән, Татлар јалы, Түрк јолу, Тахта, Аббасбәјли јурду, Кәрпичхана, Тахтакөрпү, Чаһархач, Појлу јурду, Пишијин пәјәси, Газахбәј,

Кәлләминарә, Көл јурду, Короғлу мејданы, Комүрлү, Чилли тала, Султан јурду, Дарлыг, Гушдоған дағ, Әјри даш, Көј дағ, Мајмағ дағы, Гуру дағ, Һәләб, Дәлидағ, Архашанчај, Тәрсәчај, Ағ Сәфи, Гушдоған чај, Дәһнә, Балыгчај, Јусифин көрпүсү вә с.

1988-чи илә гәдәр азербайчанлыларын јашамағда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуғлары јашајыш мәнтәгәләри: Салаһ, Муртел, Һаггыхлы, Алачыхгаја, Ағкиләсә, Полад...

Ермәни вәһшиләринин "Ермәнистан" азербайчанлыларына гаршы 1988-1989-чу илләрдә һәјата кечирдикләри сәјгырымы заманы Карвансарај рајонундан һәләк оланлар:

Ады	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Нәбијев Нәриман		
Мәммәдрза оғлу	1930	Салаһ
Јусифов Шәмсәд		
Мухтар оғлу	1936	Салаһ
Гурбанов Тапдыг Нәби оғлу	1920	Алачыхгаја
Оручов Оруч	1922	Алачыхгаја
Рүстәмов Јагуб Рүстәм оғлу	1962	Полад
Оручова Таһирә Елдар гызы	1964	Полад
Гасымов Гасым Әли оғлу	1924	Полад

КЕШИШКӘНД /ЈЕҒЕГНАДЗОР/ РАЈОНУ

Дәрәләјәз маһалы әразисиндә рајон.

1931-чи ил октябрын 15-дә јарадылыб, 1935-чи ил январын 3-нә гәдәр Кешикәнд рајону, һәмин тарихдән 1957-чи ил декабрын 6-на гәдәр Микојан рајону, ондан сонра исә ЈеҒеҒнадзор рајону адландырылыб.

Әразиси 1134 кв. км-дир.

Рајон мәркәзи шәһәр типли Кешикәнд /ЈеҒеҒнадзор/ гәсәбәсидир.

Район мэркэзинэ эн јахын дэмирјол дајанацағы 58 км кəнарда јерлəшəн Араздəјəн /Јерасх/ стансијасыдыр /Веди району əразисиндə/.

Район мэркэзиндэн Ирəван шəһəринэ олан мəсафə 122 км-дир.

1970-чи илин мəлуматына кərə: районда 1 шəһəр типли гəсəбə, 18 кəнд совети вар; јашајыш мəнтəгəлəринин үмүми сажы 33-дүр; əһалиси 33,2 мин нəфəрдир, о чүмлэдэн: шəһəр əһалиси -- 5,1 мин, кəнд əһалиси -- 28,1 мин нəфəр.

Шəһəр типли гəсəбə:
КЕШИШКƏНД /Микојан, Јеғегнадзор/ -- Арпа чајынын сағ саһилиндə јерлəшир; 1960-чы илдэн шəһəр типли гəсəбəдир.

Кəнд советлəri:

1. ƏЖƏР /Агаракадзор/ -- район мэркэзиндэн 22 км мəсафəдə јерлəшəн Əјəр /Агаракадзор/ кəндини вə ондан 4 км мəсафəдəки Гурдгулах /Болораберд/, 12 км мəсафəдəки Јенкичə /Гандзак/ кəндлəрини бирлəшдирир.

2. АҒКƏНД /Ағнчадзор/ -- район мэркэзиндэн 22 км мəсафəдə јерлəшəн Ағкəнд /Ағнчадзор/ вə ондан 1 км мəсафəдəки Таратумб кəндлəрини бирлəшдирир.

3. ƏЛƏЈƏЗ -- район мэркэзиндэн 26 км мəсафəдə јерлəшəн Əлəјəз кəндини əһатə едир.

4. АРПА /Арени/ -- район мэркэзиндэн 18 км мəсафəдə јерлəшəн Арпа /Арени/ кəндини вə ондан 5 км мəсафəдəки Əмағу, 6 км мəсафəдəки Чивə кəндлəрини бирлəшдирир.

5. ƏЈƏНЗУР /Ахавнадзор/ -- район мэркэзиндэн 15 км мəсафəдə јерлəшəн Əјəнзур /Ахавнадзор/ кəндини əһатə едир.

6. КОЈТУР /Кетап/ -- район мэркэзиндэн 3 км мəсафəдə јерлəшəн Којтур /Кетап/ кəндини əһатə едир.

7. ОРТАКƏНД /Гладзор/ -- район мэркэзиндэн 3 км мəсафəдə јерлəшəн Ортакəнд /Гладзор/ вə ондан 2 км мəсафəдəки Башкəнд /Вернашен/ кəндлəрини бирлəшдирир.

8. КƏНƏШИК /Гнишик/ -- район мэркэзиндэн 20 км мəсафəдə јерлəшəн Кəнəшик /Гнишик/ вə ондан 35 км мəсафəдəки Əрпи кəндлəрини бирлəшдирир.

9. ҺОРС -- район мэркэзиндэн 27 км мəсафəдə

јерлəшəн Һорс кəндини əһатə едир.

10. КУЛҮДҮЗҮ /Вардоховид/ -- район мэркэзиндэн 39 км мəсафəдə јерлəшəн Кулүдүзү /Вардоховид/ кəндини вə ондан 2 км мəсафəдəки Гарагаја, 6 км мəсафəдəки Готурван /Годухвəнк, Кəдиквəнк/ кəндлəрини бирлəшдирир.

11. ЈЕЛПИН -- район мэркэзиндэн 28 км мəсафəдə јерлəшəн Јелпин кəндини əһатə едир.

12. ЕРДƏПИН /Јеғекис/ -- район мэркэзиндэн 19 км мəсафəдə јерлəшəн Ердəпин /Јеғекис/ вə ондан 5 км мəсафəдəки Орбатех кəндлəрини бирлəшдирир.

13. ГОВУШУГ -- район мэркэзиндэн 29 км мəсафəдə јерлəшəн Говушуг кəндини вə ондан 1 км мəсафəдəки Галасəр, һər бири 4 км мəсафəдəки Габахлы вə Ајсəси /Гызылкүл/ кəндлəрини бирлəшдирир.

14. ГАРАГУЛАХ -- район мэркэзиндэн 20 км мəсафəдə јерлəшəн Гарагулах вə ондан 6 км мəсафəдəки Саллы кəндлəрини бирлəшдирир.

15. МАЛЫШКА -- район мэркэзиндэн 7 км мəсафəдə јерлəшəн Малышка кəндини əһатə едир.

16. РИНД -- район мэркэзиндэн 20 км мəсафəдə јерлəшəн Ринд кəндини əһатə едир.

17. ХАЧИК -- район мэркэзиндэн 54 км мəсафəдə јерлəшəн Хачик кəндини əһатə едир.

18. ҺƏСƏНКƏНД /Шатин/ -- район мэркэзиндэн 12 км мəсафəдə јерлəшəн Һəсəнкəнд /Шатин/ кəндини əһатə едир.

"Ермəнистан ССР" Али Совети Рəјасəт һeј'əтинин мұхтəлиф фəрманлары илə Кешишкəнд району үзрə адлары дəјишдирилмиш јашајыш мəнтəгəлəri

КЕЧМИШ /əсл/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДƏЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Којтур	Кетап	3.01.1935.
Кешишкəнд	Микојан	3.01.1935.
Кешишкəнд району	Микојан району	3.01.1935.
Һəсəнкəнд	Шатин	3.01.1935.
Готурван	Годухвəнк	---
Годухвəнк /Готурван/	Кəдиквəнк	---
Ајсəси	Гызылкүл	10.09.1946.
Əјəнзур	Ахавнадзор	10.09.1946.

Арпа	Арени	10.09.1946.
Әжәр	Агаракадзор	10.09.1946.
Башкәнд	Вернашен	10.09.1946.
Женкичә	Гандзак	10.09.1946.
Гурдгулах	Болорабәрд	10.09.1946.
Ортакәнд	Гладзор	10.09.1946.
Ердапин	Јегекис	10.09.1946.
Микојан	Јегегнадзор	
/Кешишкәнд/рајону	рајону	6.12.1957.
Микојан		
/Кешишкәнд/	Јегегнадзор	6.12.1957.
Ағкәнд	Ағнчадзор	3.07.1968.
Күлүдүзү	Вардоһовид	1987.

Кешишкәнд рајонуну Кочә маһалындан Сәлим кәдији аырыр. Рајонун әразисиндән Арпа вә һәрһәр чәјлары ахыб кечир. Рајон бир тәрәфдән Басаркечәр јайлаглары, диһәр тәрәфдән Дәрәләјез дағ силсиләси илә дөврләнмишдир. Рајонун Саллы кәнди саз-сөз јурду. ашыг-шаир јығнағы кими дә мәшһур олуб. Дәрәләјезли мәшһур Ашыг Чәмил бу кәнддәндир. 1905 вә 1916-1918-чи илләрдә рајонун кәндләри дашнак гүлдүр дәстәләринин тәчавүзүнә мәрүз галыб, өвләр јандырылыб, адамлар мәнв едилиб, јахуд ел-обаларындан дәрбәдәр салыныблар. 1918-чи илин јазында дашнак Јапонун һүчумларындан јаха гуртармағ үчүн динч әһали Ведибасар өзүнүмүдафиә дәстәләринин команданы Аббасгулу бәј Шадлинскинин мүһафизәси илә мүвәггәти оларағ Иран Азәрбајчанында сығыначағ тапмыш, сонра һәмин әһали Нахчывандан кечәрәк јенидән өз јурдларына гајытмышлар.

1920-чи илдә рајонун әразисиндә 66 сырф азәрбајчанлы кәнди олдуғу һалда, 1988-чи илдә беле кәндләрин сајы 7-јә ендирилмишди: Әләјез, Ајсәси, Говушуг, Габахлы, Күлүдүзү, Гарагаја, Готурван.

1917-1918-чи илләрдә Бүлбүлөлән, Мәшәдиләр, Алханпәјәси, Әлидәрәси, Ағдәрә, Јавар кәнди, Сејид Мәмиш, 1937-1938-чи илләрдә Саллы, Күнеј Вәнки, Носдун, Нәбиләр, 1949-1950-чи илләрдә Гышлаг, Гурдгулах, Женкичә вә с. кәндләр ермәни

милләтчиләринин планлы сијаси вә һәрби тәчавүзү заманы дағыдылыб харабалыға чеврилмишдир.

1988-чи илә гәдәр азәрбајчанлыларын јашамагда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуғлары јашајыш мәнтәгәләри: Габахлы, Әләјез, Говушуг, Ајсәси, Галасәр, Готурван, Гарагаја, Әмағу, Саллы, Норс, Ағкәнд, Чивә, Күлүдүзү.

Ермәни вәһшиләринин "Ермәнистан" азәрбајчанлыларына гаршы 1988-1989-чу илләрдә һәјата кечирдикләри сојғырымы заманы Кешишкәнд рајонундан һәлак оланлар:

АДЫ	ДОГУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Нәсиров Вагиф Бәдәл оғлу	1952	Саллы
Хәлилов Јасин	1946	Саллы

КӨВӨР /КАМО/ РАЈОНУ

Көчө маһалы әразисиндә рајон.

1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб; 1959-чу ил апрелин 13-нә гәдәр Јени Бајазид рајону, һәм ин тарихдән е'тибарән исә Камо рајону адландырылыб.

Рајон мәркәзи республика табели Кәвәр /Јени Бајазид, Камо/ шәһәридир.

Рајон мәркәзинә ән јахын дәмбирјол дајаначағы 36

км кәнарда јерләшән Јеленовка стансијасыдыр /Јеленовка рајону әразисиндә/.

Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә 98 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына кәрә: рајонун әразисиндә 1 республика табели шәһәр, 9 кәнд совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы 11-дир; әһалиси 23,7 мин нәфәрдир.

Республика табели шәһәр:

КӨВӨР /Јени Бајазид, Камо/ -- Көчә кәлүнүн саһилләриндән бир нечә км аралыда јерләшир; 1938-чи илдән республика табели шәһәрдир; 1959-чу илдән е'тибарән пешәкар ингилабчы Камонун /әсл ады С.А.Тер-Петросјан/ адыны дашыјыр; 1970-чи илдә 20 мин нәфәр әһалиси олуб.

Кәнд советләри:

1. ӘЖРИВӘНК /Ајриван/ -- рајон мәркәзиндән 12 км мәсафәдә јерләшән Әжривәнк /Ајриван/ вә ондан 2 км мәсафәдәки Ағгала кәндләрини бирләшдирир.

2. КОСАМӘММӘД /Батыкјан/ -- рајон мәркәзиндән 3 км мәсафәдә јерләшән Косамәммәд /Батыкјан/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Кәримкәнд /Тсахкашен/ кәндләрини бирләшдирир.

3. БАШКӘНД /Кеһаркуник/ -- рајон мәркәзиндән 12 км мәсафәдә јерләшән Башкәнд /Кеһаркуник/ кәндини әһатә едир.

4. ГУЛАЛЫ /Кармиркјуғ/ -- рајон мәркәзиндән 3 км мәсафәдә јерләшән Гулалы /Кармиркјуғ/ кәндини әһатә едир.

5. КУЗӘЧИК /Ланчахпјур/ -- рајон мәркәзиндән 10 км мәсафәдә јерләшән Күзәчик /Ланчахпјур/ кәндини әһатә едир.

6. АҒЗЫБИР /Лчап/ -- рајон мәркәзиндән 16 км мәсафәдә јерләшән Ағзыбир /Лчап/ кәндини әһатә едир.

7. НАЧЫ МУҒАН /Муған, Дзовазард/ -- рајон мәркәзиндән 16 км мәсафәдә јерләшән Начы Муған /Муған, Дзовазард/ кәндини әһатә едир.

8. НОРАДУЗ -- рајон мәркәзиндән 6 км мәсафәдә јерләшән Норадуз кәндини әһатә едир.

9. ДӘЛИГАРДАШ /Сарухан/ -- рајон мәркәзиндән 9 км мәсафәдә јерләшән Дәлигардаш /Сарухан/ кәндини әһатә едир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мұхтәлиф фәрманлары илә Кәвәр рајону үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ /ӨСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Кәвәр	Јени Бајазид	---
Һачы Муған	Муған	---
Дәлигардаш	Сарухан	---
Косамәммәд	Батыгјан	---
Гулалы	Кармиркјуг	1.06.1940.
Кәримкәнд	Тсахкашен	2.03.1940.
Күзәчик	Ланчәхпјур	19.04.1950.
Башкәнд	Кеһаркуник	4.04.1946.
Ағзыбир	Лчәп	7.12.1945.
Јени Бајазид	Камо	13.04.1959
Јени Бајазид рајону	Камо рајону	13.04.1959.
Муған /Һачы Муған/	Дзөвазард	25.01.1978.

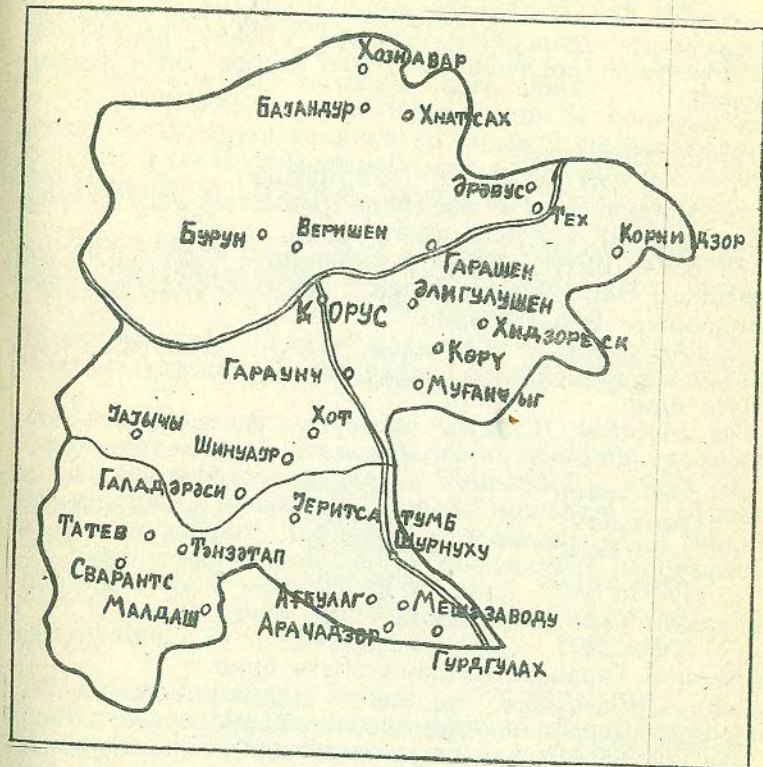
1905-чи илдә ермәни милләтчиләри Кәвәрин Ағзыбир, Ағгала, Әфәнди вә с. кәндләринин динч әһалисинә амансыз диван тутмушлар. Әһалинин чоху гәтлә јетирилмиш, сағ галанлар исә Гарагөјунлуја вә Газағын кәндләринә көчмәјә мәчбур олмушлар.

1919-чу илдә бу әразидә јенидән ермәни-азәрбајчанлы тоггушмалары башламыш, Бығлы, Әфәнди, Һачы Муған, Ағзыбир, Әјривәнк кәндләринин әһалиси ермәни һүчумларына давам кәтирмәјәрәк Ағманган дағына тәрәф кери чәкилмәјә мәчбур олмушлар. Дејиләнә көрә, ил боју башындан гар әскик олмајан Ағманган дағында үч мин нәфәрә јахын азәрбајчанлы -- гадын, ушаг, гочә һәлак олмушдур.

1948-1951-чи илләрдә рајонун азәрбајчанлы кәндләри, демәк олар ки, бүтүнлүклә Азәрбајчана көчүрүлмүшдур.

Көјчә /Кеғам/, јајласынын бојук бир һиссәси Кәвәр рајонунун әразисинә дүшүр.

КОРУС /ГОРИС/ РАЈОНУ

Зәнкәзур маһалы әразисиндә рајон.
1930-чу ил снтјабрын 9-да јарадылыб.
Әразиси 752 кв. км-дир.
Рајон мәркәзи республика табели Корус /Горис/
шәһәридир.
Рајон мәркәзинә ән јахын дәмирјол дајаначағы 70
км кәнарда јерләшән Гафан стансијасыдыр /Гафан
рајону әразисиндә/.
Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә
250 км-дир.
1970-чи илин мә'луматына көрә: рајонун әразисиндә
1 республика табели шәһәр, 18 кәнд совети вар;
јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы 28-дир; әһалиси

/Корус шәһәри истисна олмагла/ 20,3 мин нәфәрدير.

Республика табели шәһәр:

КОРУС /Горис/ -- Корус чајы саһилиндә, 1370 м јуксәкликдә јерләшир: илк дәфә 1924-чү, сонра исә 1938-чи илдә республика табели шәһәр кими тәсдиг олунуб.

Кәнд советләри:

1. ЈЕРИТСАТУМБ /Бартсраван/ -- рајон мәркәзиндән 44 км мәсафәдә јерләшән Јеритсатумб /Бартсраван/ кәндини әһатә едир.

2. ВЕРИШЕН -- рајон мәркәзиндән 4 км мәсафәдә јерләшән Веришен вә ондан 1 км мәсафәдәки Бурун кәндләрини бирләшдирир.

3. ГАЛАДӘРӘСИ /Галидзор/ -- рајон мәркәзиндән 21 км мәсафәдә јерләшән Галадәрәси /Галидзор/ кәндини әһатә едир.

4. ЈАЈЫЧЫ /Гаржис/ -- рајон мәркәзиндән 21 км мәсафәдә јерләшән Јајычы /Гаржис/ кәндини әһатә едир.

5. КӨРҮ /Дзорашен/ -- рајон мәркәзиндән 15 км мәсафәдә јерләшән Көрү /Дзорашен/ кәндини вә ондан 3 км мәсафәдәки Муғанчыг /Һајкәдзор/, 4 км мәсафәдәки Әлигулушен кәндләрини бирләшдирир.

6. ГАРАУНЧ -- рајон мәркәзиндән 5 км мәсафәдә јерләшән Гараунч кәндини әһатә едир.

7. ГАРАШЕН -- рајон мәркәзиндән 15 км мәсафәдә јерләшән Гарашен кәндини әһатә едир.

8. КОРНИДЗОР -- рајон мәркәзиндән 27 км мәсафәдә јерләшән Корнидзор кәндини әһатә едир.

9. ТӘНЗӘТАП -- рајон мәркәзиндән 38 км мәсафәдә јерләшән Тәнзәтап вә ондан 6 км мәсафәдәки Малдаш кәндләрини бирләшдирир.

10. ТАТЕВ -- рајон мәркәзиндән 35 км мәсафәдә јерләшән Татев вә ондан 3 км мәсафәдәки Сварантс кәндләрини бирләшдирир.

11. ТАТЕВҺЕС -- рајон мәркәзиндән 17 км мәсафәдә јерләшән ТатевҺес кәндини әһатә едир.

12. ТЕХ -- рајон мәркәзиндән 21 км мәсафәдә јерләшән Тех вә ондан 2 км мәсафәдәки Әрәвус кәндләрини бирләшдирир.

13. ХНАТСАХ -- рајон мәркәзиндән 37 км мәсафәдә јерләшән Хнатсах вә ондан 6 км мәсафәдәки Бајандур /Вағатур/ кәндләрини бирләшдирир.

14. ХНДЗОРЕСК -- рајон мәркәзиндән 16 км

мәсафәдә јерләшән Хндзореск кәндини әһатә едир.

15. ХОЗНАВАР -- рајон мәркәзиндән 45 км мәсафәдә јерләшән Хознавар кәндини әһатә едир.

16. ХОТ -- рајон мәркәзиндән 16 км мәсафәдә јерләшән Хот кәндини әһатә едир.

17. ШИНУАЈР -- рајон мәркәзиндән 17 км мәсафәдә јерләшән Шинуајр кәндини әһатә едир.

18. ШУРНУХУ -- рајон мәркәзиндән 30 км мәсафәдә јерләшән Шурнуху кәндини вә ондан 8 км мәсафәдәки Ағбулаг, 9 км мәсафәдәки Гурдгулах кәндләрини, 10 км мәсафәдәки Мешәзаводу гәсәбәсини бирләшдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мұхтәлиф фәрманлары илә Корус рајону үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ /ӘСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Корус	Горис	---
Галадәрәси	Галидзор	---
Әлигулушен	Азаташен	1.06.1940.
Јеритсатумб	Бартсраван	1.06.1940.
Көрү	Дзорашен	19.04.1950.
Муғанчыг	Һајкәдзор	19.04.1950.
Јајычы	Гаржис	3.07.1968.
Бајандур	Вағатур	7.05.1969.

Базарчај /Бәркүшад/ чајы Корус рајонунун әразисини кәсиб кечир. Бөјүк Ишыглы дағынын бир һиссәси вә Үчтәпә дағы да /h.2124 м/ рајонун әразисинә дүшүр.

1988-чи илә гәдәр азәрбајчанлыларын јашамагда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мөчбур олдуғлары јашајыш мәнтәгәләри: Шурнуху, Ағбулаг, Шамсыз, Гурдгулах, Шаһвердиләр, Корус...

1988-1989-чу илләрдәки сојғырымы заманы Корус рајонундан һәлак оланлар:

АДЫ	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Әскәров Бәрхудар	1968	Ағбулаг
Әмраһ оғлу	1916	Корус
Чаваншир Рүстәм оғлу		

МЕҒРИ РАЈОНУ

Зәнкәзур маһалы әразисиндә рајон.
1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб.
Әразиси 664 кв. км-дир.
Рајон мәркәзи шәһәр типли Меғри гәсәбәсидир.
Рајон мәркәзинә ән јахын дәмирјол дајаначағы 5 км кәнарда јерләшән Меғри стансијасыдыр.
Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә 264 км-дир.
1970-чи илин мә'луматына кәрә: рајонун әразисиндә 2 шәһәр типли гәсәбә, 8 кәнд совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы 18-дир.

Шәһәр типли гәсәбәләр:

1. МЕҒРИ -- Араз чајынын голу олан Меғри чајынын саһилиндә јерләшир; 1958-чи илдән шәһәр типли гәсәбәдир; Меғри гәсәбә советинә 27 км кәнарда јерләшән Вәнк вә 5 км кәнарда јерләшән Меғри стансија гәсәбәси дә дахилдир.

2. ӘКӘРӘК /Агарак/ -- 1954-чү илдән шәһәр типли гәсәбәдир; ән јахын дәмирјол дајаначағы 2 км кәнарда

јерләшән Кәрчиван стансијасыдыр; рајон мәркәзиндән 9, Ирәван шәһәриндән 259 км мәсафәдәдир.

Кәнд советләри:

1. АЛДӘРӘ -- рајон мәркәзиндән 12 км мәсафәдә јерләшән Алдәрә кәндини әһәтә едир.

2. ЛӨК /Вартанадзор/ -- рајон мәркәзиндән 12 км мәсафәдә јерләшән Лөк /Вартанадзор/ кәндини вә ондан 1 км мәсафәдәки Пушкаһ /Һәјкәдзор/ гәсәбәсини, 3 км мәсафәдәки Маралзәми кәндини бирләшдирир.

3. КӘРЧИВАН /Карчеван/ -- рајон мәркәзиндән 16 км мәсафәдә јерләшән Кәрчиван /Карчеван/ кәндини әһәтә едир.

4. КУРИС -- рајон мәркәзиндән 14 км мәсафәдә јерләшән Курис вә ондан 2 км мәсафәдәки Гудемнис кәндләрини бирләшдирир.

5. ЛЕХВАЗ -- рајон мәркәзиндән 5 км мәсафәдә јерләшән Лехвәз вә ондан 4 км мәсафәдәки Вагравар кәндләрини бирләшдирир.

6. ЛИЧК -- рајон мәркәзиндән 25 км мәсафәдә јерләшән Личк вә ондан 2 км мәсафәдәки Дашдан кәндләрини бирләшдирир.

7. НҮВӘДИ -- рајон мәркәзиндән 34 км мәсафәдә јерләшән Нүвәди кәндини әһәтә едир.

8. АСТАЗУР /Шванидзор/ -- рајон мәркәзиндән 15 км мәсафәдә јерләшән Астазур /Шванидзор/ кәндини вә ондан 8 км мәсафәдәки Шванидзор стансија гәсәбәсини бирләшдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинини мүхтәлиф фәрманлары илә Меғри рајону үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ /ӘСЛ/ АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Пушкаһ	Һәјкәдзор	---
Астазур	Шванидзор	22.04:1935.
Лөк	Вартанадзор	---

Меғри маһалы чар Русијасы дөврүндә Кәнчә

/Елизаветпол/ губернијасына дахил олуб. "Меғри" адынын ермәничә изаһынын/"меғ" -- "бал" демәкдир, "меғри" -- ја'ни "бал чох олан јер"/ неч бир елми әсасы јохдур. Бу јерин адынын Меғри олмасы еһтималы вар. Куја Меғри ады Сасаниләр нәслинин нүмајәндәси вә Меғраниләр сүлаләсинин баниси Меғранын ады илә бағлыдыр. О, 590-чы илдә Сасани шаһы Нүрмүздә гаршы суи-гәсддә иштирак етдијинә кәрә чәзаланаचाғындан горхараг тәрәфдарлары илә бирликдә Албанијанын Ути әјаләтинә гачмыш вә сонралар II Хосров тәрәфиндән бағышланаараг бу јерләри ондан ирси мүлк кими алмышдыр. Чох күман ки, Меғри шәһәри дә Меғран тәрәфиндән салынаараг онун адыны дашымышдыр. Јери кәлмишкән, мәшһур халг гәһрәманы Чаваншир дә Меғраниләр сүлаләсиндән олмушдур. Әслиндә исә Меғри ады "меғ", "мағ", "муғ" анламыны сахлајыб вә бу јерләрдә гәдим түрк тајфаларынын јашадығына тутарлы дәлилдир.

Меғри рајону шәрғдән Азәрбајчан Республикасынын Зәнкилан, Гәрбдән Ордубад рајонлары, шималдан "Ермәнистан"ын Гафан рајону, чәнубдан исә Иранла һәмсәрһәддир. "Ермәнистан"ын Ирана јеканә чыхыш дәһлизидир. Нахчываны Азәрбајчанын галан һиссәсиндән ајыран вә дәмирјол хәтти илә онлары бирләшдирән әразидир.

Меғри рајону әразисиндән Меғри чајы ахыб Араза төкүлүр. Галадаш дағы /h.2163 м/, Чаһновар дағы /h.3024 м/ да рајонун әразисинә дүшүр.

Кечмишдә Меғри рајону әразисиндә 23 кәнд олуб. Һәмин кәндләрин әксәријјәти азәрбајчанлылара мәхсус иди. О кәндләрдән Тағәмир, Мүлк, Буғакар, Туғут, Әмрәкар кәндләринин бу күн анчаг харабалылары галыр.

Шаһ Аббасын өлкәдә тикдирдији 999 карвансарадан бири дә Меғри әразисинә дүшүр ки, инди ермәниләр ораны ресторана чевирмишләр.

Меғри рајону әразисиндәки бә'зи топонимләр бу јерләрин тарихи кечмиши һаггында мә'лумат верир.

БУҒАКАР кәнди -- әрәб хилафәтинин Бабек Хүррәмидинлә вурушан ордусунун сәркәрдәләриндән олан Буға әл-Кәбрин адыны дашыдығы күман едилир. Ордубадлыларын бу кәнди "Буға Кәбр" адландырмасы

да мә'лум күманы һәгигәтә јахынлашдырыр. Кәндин ичиндә бүтүн бөлкәдә мүгәддәс һесаб едилән Султан Сејид Әһмәд пири варды.

ӘМРӘКАР кәнди -- Буға әл-Кәбрин әмирлијинә дахил олан кәнд демәкдир.

ТУҒӘМИР -- Әмирин бајрағы олан кәнд демәкдир.

СУЛТАН СӘЛИМ кәнди -- ХУ әср Түрк Султанынын адыны дашыјыр. Инди кәндин харабалылары галыр.

ТӘНДИР чајы -- Султан Сәлим кәндиндән ашағыда јерләшән бир дәрәнин адыдыр. Чајын адынын "Тәндир" јох, шумерчә һәм "танры", һәм дә "чај" мә'насы верән "Тингир" олдуғу фәрз едилир. Чајын адынын гәдим түркчә "Танры чајы" мә'насыны верән "Тенгир чајы" ады да истисна дејил.

НҮВӘДИ кәнди -- Меғри әразисиндәки кәндләрин ән башыбәлалылыларындыр. Зәнкәзур маһалына мәнсуб олан бу кәнд Азәрбајчанда совет һакимијјәти гурулдугдан сонра Зәнкилан рајонунун тәркибиндә галмышдыр. Лакин архив сәнәдләриндән 1929-чу илдә М.Ч.Бағыровун, Д.Бүнјадзадәнин вә бир нәфәр күрчүнүн имзалары илә Нүвәди вә даһа ики азәрбајчанлы кәндинин -- Ернәзир вә Туғут кәндләринин "Ермәнистан"а верилдији мә'лум олур.

1938-1939-чу илләрдә Ернәзир кәнди Нүвәди, Туғут кәнди исә Астазур ермәни кәнди илә бирләшдириләрәк һәр ики кәндин әһалиси Нүвәди вә Астазур кәндләринә күчүрүлүр. 1969-чу илин мајында исә ермәниләр өз истәкләринә доғру даһа бир аддым атырлар. Һәмин вахт Азәрбајчан Али Совети һәр үч кәндин "Ермәнистан"а верилмәси актыны тәсдиг едир. Бунунла да 18 мин һектардан чох Азәрбајчан торпаглары милли сатгынларымызын күнаһы үзүндән ермәниләрә "һәдијјә" едилир.

Ону да хатырлатмаға дәјәр ки, 1988-чи илин мә'лум нојабр-декабр ајларында бүтүн "Ермәнистан" әразисиндә бир нәфәр дә азәрбајчанлы галмадығы һалда, нүвәдилеләр кәндләрини тәрк етмәјәрәк 1991-чи илин августунадек ермәниләрә мәрдиқлә синә кәрдиләр. Анчаг августун 8-дә рус һәрбчиләринин хәјанәти илә бу кәнд дә бошалдылыб ермәниләрә тәһвил верилди.

Меғри рајону әразисиндәки дикәр бә'зи топонимләр:

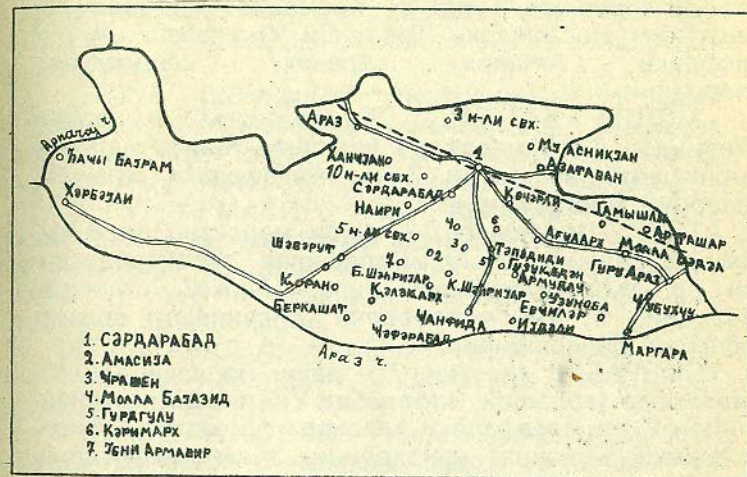
Көлчүк өрүшү, Күбәк өрүшү, Сахгарсу өрүшү, Сојуг өрүш, Үчдүз өрүшү, Тас өрүшү, Кумаран өрүшү, Әләнкәз дағы, Хәлләркә дағы, Сападәрә...

1988-чи илә гәдәр азербайжанлыларын јашамагда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуғлары јашајыш мәнтәгәләри: Алдәрә, Лөк, Маралзәми, Ләһвәз, Меғри, Астәзур... вә с.

Ермәни вәһшиләринин "Ермәнистан" азербайжанлыларына гаршы 1988-1989-чу илләрдә вә 1991-чи илдә һәјата кечирдикләри сојғырымы заманы Меғри рајонундан һәләк оланлар:

АДЫ	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Гурбанов Иззәт Бәшир оғлу	1935	Нүвәди

СӘРДАРАБАД /НОКТЕМБЕРЈАН/ РАЈОНУ

Сәрдарабад маһалы әразисиндә рајон.

1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб; 1935-чи ил мартын 2-нә гәдәр Сәрдарабад рајону, һәмин тарихдән етибарән исә Ноктемберјан /јәни "Октјабр"/ рајону адландырылыб.

Әразиси 680 кв. км-дир.

Рајон мәркәзи республика табели Сәрдарабад /Ноктемберјан/ шәһәридир.

Рајон мәркәзиндән Тифлис-Ирәван дәмирјол хәтти кечир.

Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә 48 км-дир.

1970-чи илин мәлүматына көрә: рајонун әразисиндә 1 республика табели шәһәр, 16 кәнд совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы 41-дир; әһалиси /Сәрдарабад шәһәри истисна олмагла/ 61,6 мин нәфәрдир.

Республика табели шәһәр:
СӘРДАРАБАД /Ноктемберјан/ -- автомобил јоллары

говшағыдыр; 1947-чи илдән республика табели шәһәрдир; 1970-чи илдә 26 мин нәфәр әһалиси олуб.

Кәнд советләри:

1. ГУРДГУЛУ /Армавир/ -- район мәркәзиндән 8 км мәсафәдә јерләшән Гурдгулу /Армавир/ кәндини вә ондан 1 км мәсафәдәки Тәпәдиби /Һајкаван/, 4 км мәсафәдәки Ағчаарх /Аревик/ кәндләрини бирләшдирир.

2. МОЛЛА БАЈАЗИД /Бамбакашат/ -- район мәркәзиндән 6 км мәсафәдә јерләшән Молла Бајазид /Бамбакашат/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Чрашен кәндләрини бирләшдирир.

3. АТСИК /Ворошилов/ -- район мәркәзиндән 8 км мәсафәдә јерләшән Атсик /Ворошилов/ гәсәбәсини вә ондан 3 км мәсафәдәки Араз /Аракс/ стансија гәсәбәсини, 6 км мәсафәдәки Мјасникјан совхоз гәсәбәсини бирләшдирир.

4. ЧӨФӨРАБАД /Кеташен/ -- район мәркәзиндән 13 км мәсафәдә јерләшән Чәфәрабад /Кеташен/ кәндини вә ондан 2 км мәсафәдәки Кәләрх /Шенаван/, 5 км мәсафәдәки Беркашат кәндләрини, 3 км мәсафәдәки Коран /Нор Кесариа/ гәсәбәсини бирләшдирир.

5. ЧАНФИДА -- район мәркәзиндән 14 км мәсафәдә јерләшән Чанфида вә ондан 4 км мәсафәдәки Ијдәли /Пштаван/ кәндләрини бирләшдирир.

6. ХӘРБӘЈЛИ /Јервандашат/ -- район мәркәзиндән 49 км мәсафәдә јерләшән Хәрбәјли /Јервандашат/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Бахчалар /Һачы Бајрам, Багаран/ кәндләрини бирләшдирир.

7. 2 НӨМРӘЛИ СОВХОЗ /Жданов/ -- район мәркәзиндән 6 км мәсафәдә јерләшән 2 нөмрәли совхоз /Жданов/ вә ондан 2 км мәсафәдәки Маијан совхоз гәсәбәләрини бирләшдирир.

8. ГАМЫШЛЫ /Зартонк/ -- район мәркәзиндән 15 км мәсафәдә јерләшән Гамышлы /Зартонк/ кәндини вә ондан 3 км мәсафәдәки Молла Бәдәл /Бәдәл, Јеғекнут/, 4 км мәсафәдәки Арташар кәндләрини бирләшдирир.

9. 3 НӨМРӘЛИ СОВХОЗ /Лукашин/ -- район мәркәзиндән 6 км мәсафәдә јерләшән 3 нөмрәли совхоз /Лукашин/ вә ондан 2 км мәсафәдәки А.Ханчјан адына совхоз гәсәбәләрини бирләшдирир.

10. МАРГАРА /Маркара/ -- район мәркәзиндән 21 км

мәсафәдә јерләшән Маргара /Маркара/ кәндини вә ондан һәр бири 3 км мәсафәдәки Евчиләр (Аразан) вә Чубухчу (Варданашен), 5 км мәсафәдәки Гуру Араз /Јерасхаун/ кәндләрини бирләшдирир.

11. КӨЧӨРЛИ /Мргашат/ -- район мәркәзиндән 5 км мәсафәдә јерләшән Көчәрли /Мргашат/ вә ондан 1 км мәсафәдәки Кәримарх /Советакан/ кәндләрини бирләшдирир.

12. БӨЈҮК ШӘҲРИЈАР /Налбандјан/ -- район мәркәзиндән 14 км мәсафәдә јерләшән Бөјүк Шәһријар /Налбандјан/ вә ондан 2 км мәсафәдәки Кичик Шәһријар /Нор Артакес/ кәндләрини бирләшдирир.

13. ЈЕНИ АРМАВИР /Нор Армавир/ -- район мәркәзиндән 7 км мәсафәдә јерләшән Јени Армавир /Нор Армавир/ кәндини вә ондан 3 км мәсафәдәки Амасија, 7 км мәсафәдәки Шәвәрут /Ушакерт/ кәндләрини бирләшдирир.

14. СӨРДАРАБАД /Һоктембер/ -- район мәркәзиндән 3 км мәсафәдә јерләшән Сәрдарабад /Һоктембер/ кәндини әһтә едир.

15. 6 НӨМРӘЛИ СОВХОЗ -- район мәркәзиндән 9 км мәсафәдә јерләшән 6 нөмрәли совхоз гәсәбәсини вә ондан 4 км мәсафәдәки 5 нөмрәли совхоз, 10 км мәсафәдәки 10 нөмрәли совхоз /Дзержински/ гәсәбәләрини бирләшдирир.

16. АРМУДЛУ (Тандзут) - район мәркәзиндән 10 км мәсафәдә јерләшән Армудлу (Тандзут) кәндини вә ондан һәр бири 2 км мәсафәдәки Гузукедән (Һајкешат), Узуноба (Аргаванд) кәндләрини бирләшдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Сәрдарабад району үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтегәләри

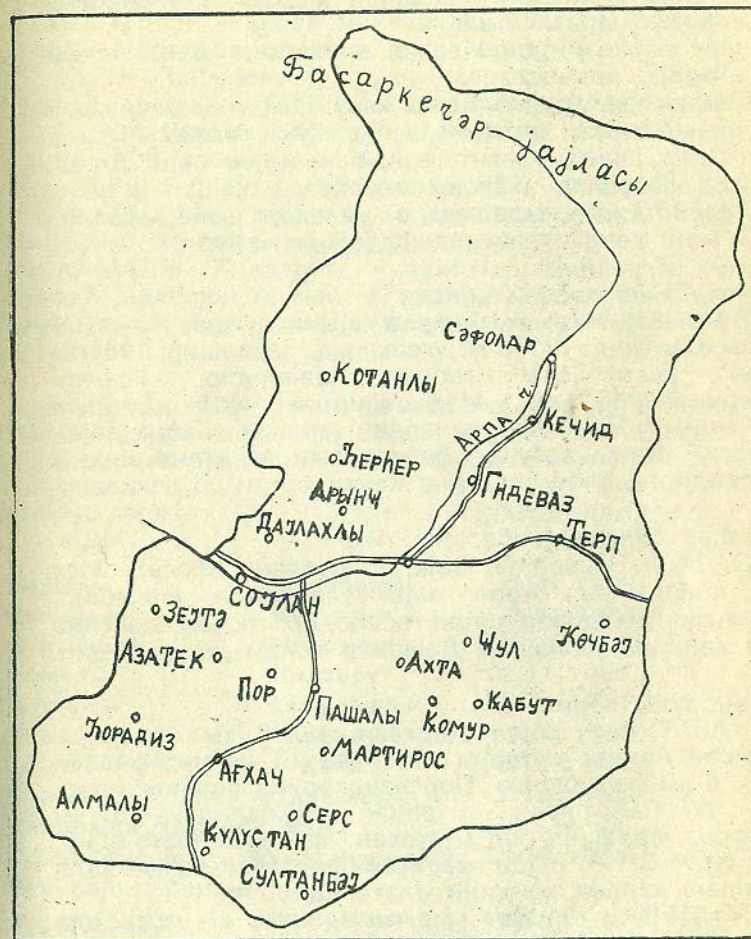
КЕЧМИШ (ӨСЛ) АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Молла Бәдәл	Бәдәл	---
Јени Армавир	Нор Армавир	---
10 нөмрәли совхоз	Дзержински гәс.	---
3 нөмрәли совхоз	Лукашин гәс.	---
Һачы Бајрам	Бахчалар	3.01.1935.
Гурдгулу	Армавир	3.01.1935.

Кәримарх	Советакан	3.01.1935.
Сәрдарабад	нояктембер	3.01.1935.
Сәрдарабад	нояктембержан	3.01.1935.
Молла Бајазид	Бамбакашат	3.01.1935.
Агчаарх	Аревик	4.04.1946.
Армудлу	Тандзут	4.04.1946.
Атсик	Ворошилов гәс.	27.07.1940.
Бәдәл (Молла Бәдәл)	Јегекнут	4.04.1946.
Көчәрли	Мргашат	4.04.1946.
Кәләкарх	Шенаван	4.04.1946.
Чәфәрабад	Кеташен	4.04.1946.
5 нөмрәли совхоз	Араз гәс.	4.04.1946.
Тәпәдиби	Һајкаван	4.04.1946.
Чубухчу	Варданашен	4.04.1946.
Ијдәли	Пштаван	10.04.1947.
Узуноба	Аргаванд	10.04.1947.
Гузукедән	Һајкешад	19.04.1950.
Гуру Араз	Јерасхаун	19.04.1950.
Бөјүк Шәһријар	Малбандјан	19.04.1950.
Евчиләр	Аразап	10.04.1947.
2 нөмрәли совхоз	Жданов гәс.	18.07.1953.
Бахчалар (Һачы Бајрам)	Багаран	3.07.1968.
Хәрбәјли	Јервандашат	25.05.1967.
Шәвәрут	Ушакерт	3.07.1968.
Кичик Шәһријар	Нор Арагес	3.07.1968.
Коран	Нор Кесариа	14.01.1969.
Гамышлы	Зартонк	25.01.1978.

Сәрдарабад рајону Агры вадисиндә јерләшир. Рајонун Түркијә илә сәрһәдди боју Араз чајы ахыб кедир.

1988-чи илә гәдәр азәрбајчанлыларын јашамагда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуглары јашајыш мәнтәгәләри: Бахчалар...

СОЈЛАН (ӘЗИЗБӘЈОВ, ВАЈК) РАЈОНУ

Дәрәләјез маһалы әразисиндә рајон. 1931-чи ил октябрын 15-дә јарадылыб; 1956-чы ил октябрын 12-нә гдәр Сојлан рајону, һәмин тарихдән е'тибарән исә Әзизбәјов рајону адландырылыб. 1991-чи

илдә ады јенидән дәјишдириләрәк Вајк рајону гојулуб.
 Өразиси 1173 кв. км-дир. Рајон мәркәзи шәһәр типли
 Сојлан (Әзизбәјов, Вајк) гәсәбәсидир.

Рајон мәркәзинә ән јахын дәмирјол дајаначағы 75
 км кәнарда јерләшән Араздәјән (Јерасх) стансијадыр
 (Веди рајону әразисиндә).

Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә
 139 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына кәрә: рајон әрзисиндә 1
 республика табели шәһәр, 1 шәһәр типли гәсәбә, 11 кәнд
 совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы 21-дир;
 әһалиси (Сәфолар шәһәри вә Кечид кәнди истисна
 олмагла) 15,3 мин нәфәрдир, о чүмләдән: шәһәр әһалиси
 -- 2,7 мин, кәнд әһалиси -- 12,6 мин нәфәр.

Республика табели шәһәр:

СӘФОЛАР /Чермук/ -- Арпа чајынын /Араз һөвзәси/
 јухары ахынында, 2100 м. јүксәкликдә јерләшир; 1961-чи
 илдән республика табели шәһәрдир; Ирәван
 шәһәриндән 173 км мәсафәдәдир; ән јахын дәмирјол
 дајаначағы 108 км кәнарда јерләшән Араздәјән
 /Јерасх/ стансијасыдыр; балнеоложи вә иглим курорт
 шәһәридир; шәһәр советинә Кечид кәнди дә дахилдир.

Шәһәр типли гәсәбә:

СОЈЛАН /Әзизбәјов, Вајк/ -- Ирәван-Сәфолар шоссе
 јолу кәнарында, Арпа чајы саһилиндә јерләшир;
 1956-чы илдән шәһәр типли гәсәбәдир; гәсәбә советинә
 7 км кәнарда јерләшән Дајлахлы кәнди дә дахилдир.

Кәнд советләри:

1. АЗАТЕК -- рајон мәркәзиндән 8 км мәсафәдә
 јерләшән Азатек кәндини вә ондан 10 км мәсафәдәки
 Зейтә, 6 км мәсафәдәки Пор кәндләрини бирләшдирир.

2. ЧУЛ /Артаван/ -- рајон мәркәзиндән 20 км
 мәсафәдә јерләшән Чул /Артаван/ кәндини әһатә едир.

3. ҺЕРҺЕР -- рајон мәркәзиндән 19 км мәсафәдә
 јерләшән Һерһер кәндини әһатә едир.

4. ГНДЕВАЗ -- рајон мәркәзиндән 22 км мәсафәдә
 јерләшән Гндеваз кәндини әһатә едир.

5. КОМУР -- рајон мәркәзиндән 20 км мәсафәдә
 јерләшән Комур кәндини вә ондан 5 км мәсафәдәки
 Ахта, 2 км мәсафәдәки Кабут /Капујт/ кәндләрини
 бирләшдирир.

6. ПАШАЛЫ /Әзизбәјов, Зәритап/ -- рајон
 мәркәзиндән 11 км мәсафәдә јерләшән Пашалы

/Әзизбәјов, Зәритап/ вә ондан 21 км мәсафәдәки
 Һоради́з /Орадис/ кәндләрини бирләшдирир.

7. КОТАНЛЫ /Кармрашен/ -- рајон мәркәзиндән 26
 км мәсафәдә јерләшән Котанлы /Кармрашен/ кәндини
 әһатә едир.

8. МАРТИРОС -- рајон мәркәзиндән 17 км мәсафәдә
 јерләшән Мартирос кәндини әһатә едир.

9. ТЕРП /Сараван/ -- рајон мәркәзиндән 20 км
 мәсафәдә јерләшән Терп /Сараван/ кәндини вә ондан
 6 км мәсафәдәки Көчбәј, һәмчинин Лејлигачан
 кәндләрини бирләшдирир.

10. СЕРС -- рајон мәркәзиндән 22 км мәсафәдә
 јерләшән Серс вә ондан 6 км мәсафәдәки Султанбәј
 /Бартсруни/ кәндләрини бирләшдирир.

11. АЛМАЛЫ /Хндзорут/ -- рајон мәркәзиндән 30 км
 мәсафәдә јерләшән Алмалы /Хндзорут/ вә ондан 5 км
 мәсафәдәки Итгыран /Күлүстан/ кәндләрини
 бирләшдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин
 мүхтәлиф фәрманлары илә Сојлан рајону үзрә адлары
 дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ (ӘСЛ) АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Пашалы	Әзизбәјов	3.01.1935.
Итгыран	Күлүстан	3.01.1935.
Султанбәј	Бартсруни	3.01.1935.
Алмалы	Хндзорут	12.11.1946.
Котанлы	Кармрашен	---
Чул	Артаван	19.04.1950.
Гушчу	Кечид	12.11.1946.
Сојлан	Әзизбәјов	12.10.1956.
Әзизбәјов /Сојлан/ Вајк		1991-чи ил
Сојлан рајону	Әзизбәјов рајону	12.10.1956.
Әзизбәјов /Сојлан/ рајону	Вајк рајону	1991-чи ил
Әзизбәјов /Пашалы/ Зәритап		8.07.1957.
Терп	Сараван	27.02.1960.
Һоради́з	Орадис	3.07.1968.
Кабут	Капујт	3.07.1968.
Дајлахлы	Арин	25.01.1978.
Сәфолар	Чермук	---

Дәрәләжәз /Ајотсдзор/ дағ силсиләси вә Софолар јайласы да Сојлан рајону әразисинә дүшүр. Гујудағ зирвәси /h.2593м/, Ағхач ашырымы, Кечид су анбары да бу әразидә јерләшир. Мәшһур Арпа-Көјчә су каналы мәһз Арпа чајы үзәриндәки Кечид су анбарындан башланыр.

Дәрәләжәз силсиләси Арпа чајы илә Нахчыван чајы арасынча узаныб, шәргдә Зәнкәзур силсиләсинә говушур. Узунлуғу 70 км олан бу дағ силсиләсинин ән һүндүр зирвәси Күкү дағыдыр /3120 м/.

1918-чи илдә Әркәз, Новлу, 1937-чи илдә Тахталар, Габахлы, 1948-1950-чи илләрдә исә Булахлы, Мәммәдрза, Арынч, Чајкәнд, Зирәк, Гајалы кәндләри харабалыға чевриләрәк јер үзүндән силинмишдир.

Чырахлы, Мәрәтүс, Дәмирчиләр, Дәрәкәнд, Көјәрчин, Гајалы, Дајлахлы, Биләк, Күмүшхана, Бавло, Којабас, Чағазир, Гурдгулах, Гаралар, Чырланлы, Галакәнди, Гылышды, Дашалты, Нахылы кәндләринин әзәрбајчанлылары исә 1948-1951-чи илләрдә ермәниләрин һәрби вә сијаси тәчәвүзү нәтичәсиндә өз дәдә-баба јурдларыны тәрк етмәјә мәчбур оямушлар.

1988-чи илә гәдәр әзәрбајчанлыларын јашамағда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуглары јашајыш мәнтәгәләри: Көчбәј, Ләјлигачан, Терп, Ахта, Комур, Кабут, Итгыран, Зейтә, Котанлы, Гндеваз, һерпер, Сәфолар...

Ермәни вәһшиләринин "Ермәнистан" әзәрбајчанлыларына гаршы 1988-1989-чу илләрдә һәјата кечирдикләри сојгырымы заманы Сојлан рајонундан һәлак оланлар:

АДЫ	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Гурбанов Әлош Тарверди оғлу	1928	Кабут
Мурадов Нәчәфгулу Исмајыл оғлу	1925	Көчбәј
Бахшәлијева Фатма Нәби гызы	1923	Көчбәј
Һүсејнов һасән Јусиф оғлу	1926	Көчбәј

Чәлилова Һүрзад Маһмуд гызы	1918	Көчбәј
Ханларов Илһам Надир оғлу	1985	Көчбәј
Балакишијев Сәһбәт Кәрај оғлу	1968	Көчбәј
Јағубов Јағуб Әлиш оғлу	1922	Итгыран
Мәммәдов Сабир Гурбан оғлу	1936	Итгыран
Күлназ Әһмәд гызы Шағулијев Камил	1930	Итгыран
Кәрәм оғлу Хыдыров Билал	1937	Кабут
Көјүш оғлу Кәнчәлијев Әнвәр	1939	Кабут
Кәрај оғлу Алмурадов Гарахан	1935	Кабут
Нәчәф оғлу Һасәннова Шәләлә	1908	Кабут
Аббас гызы	1985	Кабут

ТАЛИН РАЈОНУ

Талин маһалы эразисиндә рајон.
1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб.
Эразиси 1288 кв. км-дир.
Рајон мәркәзи шәһәр типли Јухары Талин /Талин/
гәсәбәсидир.
Рајон мәркәзинә ән јахын дәмирјол дајаначағы 18
км кәнарда јерләшән Гарабурун /Каракерт/
стансијасыдыр.
Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә
74 км-дир.
1970-чи илин мә'луматына кәрә: рајонун эразисиндә
1 шәһәр типли гәсәбә, 14 кәнд совети вар; јашајыш
мәнтәгәләринин үмуми сајы 43-дүр; әһалиси 37,7 мин

нәфәрдир, о чүмләдән: шәһәр әһалиси -- 3,2 мин, кәнд
әһалиси -- 34,5 мин нәфәр.

Шәһәр типли гәсәбә:

ЈУХАРЫ ТАЛИН /Верин Талин, Талин/ --
Ирәван-Күмрү шосе јолу үстүндә јерләшир; 1964-чу
илдән шәһәр типли гәсәбәдир; гәсәбә советинә 5 км
кәнарда јерләшән Ашағы Талин вә 6 км кәнарда
јерләшән Габагтәпә кәндләри дә дахилдир; 1975-чи
илдә 3,6 мин нәфәр әһалиси олуб.

Кәнд советләри:

1. ӘҲНҚЧИ /Агагчи, Зовасар/ -- рајон мәркәзиндән
16 км мәсафәдә јерләшән Әһнқчи /Агагчи, Зовасар/ вә
ондан 3 км мәсафәдәки Адјаман /Гарнһовит/
кәндләрини бирләшдирир.
2. ҲАГГА /Акко/ -- рајон мәркәзиндән 18 км
мәсафәдә јерләшән һагга /Акко/ кәндини вә ондан 4
км мәсафәдәки Калто, 5 км мәсафәдәки Зорба /Сорик/,
8 км мәсафәдәки Тилик /Тлик/ кәндләрини
бирләшдирир.
3. АЛАКӨЗ /Арагатс/ -- рајон мәркәзиндән 35 км
мәсафәдә јерләшән Алакөз /Арагатс/ гәсәбәсини вә
ондан 9 км мәсафәдәки Гарагулаг /Кетап/ кәндини, 10
км мәсафәдәки Гарагулаг /Кетап/ стансија гәсәбәсини
бирләшдирир.
4. ПИРМӘЛӘК /Арег/ -- рајон мәркәзиндән 6 км
мәсафәдә јерләшән Пирмәләк /Арег/ кәндини вә
ондан 4 км мәсафәдәки Дүзкәнд /Барож/, 6 км
мәсафәдәки Сабунчу /Һатсашен/ кәндләрини
бирләшдирир.
5. БОҒУТЛУ /Артени/ -- рајон мәркәзиндән 25 км
мәсафәдә јерләшән Боғутлу /Артени/ гәсәбәсини әһатә
едир.
6. АШНА /Ашнак/ -- рајон мәркәзиндән 9 км
мәсафәдә јерләшән Ашна /Ашнак/ кәндини әһатә
едир.
7. МӘСДӘРӘ /Даларик/ -- рајон мәркәзиндән 27 км
мәсафәдә јерләшән Мәсдәрә /Даларик/ гәсәбәсини
әһатә едир.
8. ЈАШЫЛ /Какавадзор/ -- рајон мәркәзиндән 22 км
мәсафәдә јерләшән Јашыл /Какавадзор/ кәндини вә
ондан 3 км мәсафәдәки Бажсыз /Бајсыз/, 5 км
мәсафәдәки Әкәрәк, 8 км мәсафәдәки Сичанлы
/Автона/, 10 км мәсафәдәки Дајан /Диан/ кәндләрини
бирләшдирир.

9. ГЫРМЫЗЫЛЫ /Кармрашен/ -- район мэркэзіндөн 9 км месафәдә җерләшән Гырмазылы /Кармрашен/ кәндини вә ондан 2 км месафәдәки Гулдәрвиш /Воскетас/, 5 км месафәдәки Дәдәли /Јеғник/, 10 км месафәдәки Көзлү /Акунк/ кәндләрини бирләшдирир.

10. ГАРАБУРУН /Кармрашен, Каракерт/ -- район мэркэзіндөн 18 км месафәдә җерләшән Гарабурун /Кармрашен, Каракерт/ гәсәбәсини әһатә едир.

11. МЕҢРИБАН /Катнахпјур/ -- район мэркэзіндөн 7 км месафәдә җерләшән Меһрибан /Катнахпјур/ кәндини вә ондан 3 км месафәдәки Ајналы /Давдашен/, 4 км месафәдәки Шыхачы /Шгаршик/, 5 км месафәдәки Иринд кәндләрини бирләшдирир.

12. МӘСДӘРӘ /Мастара/ -- район мэркэзіндөн 9 км месафәдә җерләшән Мәсдәрә /Мастара/ кәндини вә ондан 3 км месафәдәки Ашағы Пиртикан /Дзорақјуғ/, 6 км месафәдәки Јухары Пиртикан /Тсахкасар/ кәндләрини бирләшдирир.

13. АШАҒЫ ГАРАҒОЈМАЗ /Неркин Сасунашен/ -- район мэркэзіндөн 13 км месафәдә җерләшән Ашағы Гарағојмаз /Неркин Сасунашен/ кәндини вә ондан һәр бири 3 км месафәдәки Јухары Ағчагала /Верин Базмаберд/ вә Јухары Гарағојмаз /Верин Сасунашен/, 4 км месафәдәки Ашағы Ағчагала /Неркин Базмаберд/ кәндләрини бирләшдирир.

14. СУСУЗ /Тсамакасар/ -- район мэркэзіндөн 16 км месафәдә җерләшән Сусуз /Тсамакасар/ кәндини вә ондан 2 км месафәдәки Зәринчә /Зарнча/, 3 км месафәдәки Гылчатах /Сусер/, 5 км месафәдәки Јени Әртик /Нор Артик/ кәндләрини бирләшдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Талин рајону үзрә адлары дәјишдирилмиш јашыјыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ (ӨСЛ) АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Дүзкәнд	Барож	3.01.1935.
Зорба	Сорик	3.01.1935.
Гулдәрвиш	Воскетас	3.01.1935.
Пирмәләк	Арег	3.01.1935.
Сичанлы	Автона	3.01.1935.
Шыхачы	Шгаршик	3.01.1935.
Јухары Пиртикан	Тсахкасар	2.03.1940.

Ашағы Пиртикан	Дзорақјуғ	2.03.1946.
Јухары Ағчагала	Верин Базмаберд	12.11.1946.
Ашағы Ағчагала	Неркин Базмаберд	12.11.1946.
Адјаман	Гарнһовит	12.11.1946.
Көзлү	Акунк	12.11.1946.
Дәдәли	Јеғник	12.11.1946.
Јашил	Какавадзор	12.11.1946.
Јухары Гарағојмаз	Верин Сасунашен	12.11.1946.
Ашағы Гарағојмаз	Неркин Сасунашен	12.11.1946.
Гарагулаг	Кетап	12.11.1946.
Гырмазылы	Кармрашен	12.11.1946.
Гылчатах	Сусер	12.11.1946.
Сусуз	Тсамакасар	12.11.1946.
Ајналы	Давдашен	19.04.1950.
Алакөз	Арагатс	31.07.1950.
Боғутлу станс.	Артени станс.	гәс.
гәс.	гәс.	31.07.1950.
Гарагулаг станс.	Кетап станс.	гәс.
гәс.	гәс.	31.07.1950.
Гарабурун станс.		
гәс.	Кармрашен	31.07.1950.
Меһрибан	Катнахпјур	19.04.1950.
Кармрашен		
/Гарабурун/ станс.		
гәс.	Каракерт	21.01.1965.
Мәсдәрә	Даларик	21.01.1965.
Әһәнкчи	Зовасар	25.01.1978.
Јухары Талин	Талин	25.01.1978.
Ашағы Талин	Даштадем	25.01.1978.
Сабунчу	Һатсашен	25.01.1978.

"Ермәнистан"ын башга рајонларында олдуғу кими, Талин рајону әразисиндә дә бә'зи јашајыш мәнтәгәләринин адлары дәјишдирилмәсә дә, "редактә олунараг" тәһриф едилмиш шәкилдә ишләдилмәкдәдир. Мәсәлән, Һагга-Акко, Кәлто-Галто, Тилик-Тлик, Мәсдәрә-Мастара, Ашһа-Ашнак, Әкәрәк-Агарак, Дајан-Диан, Зәринчә-Зарнча вә с.

Талин рајонунун бир кәнарындан Арпачај /Ахурјан/ чајы ахыр. Алакөз дағынын бир һиссәси, Гарабурун јайласы да рајонун әразисиндә җерләшир.

мәсафәдеки Ашағы Гархун /Аракс/ кәндләрини бирләшдирир.

7. АШАҒЫ ӘЛЛӘНЛИ /Ленуги/ -- район мәркәзиндән 6 км мәсафәдә јерләшән Ашағы Әләнли /Ленуги/ кәндини вә ондан 2 км мәсафәдеки Ашағы Зејвә, 3 км мәсафәдеки Әлибәјли /Атарбекјан/, 4 км мәсафәдеки Аралыг Коланлы /Аралыг, Јухары Коланлы, Грибоједов/ кәндләрини бирләшдирир.

8. ҮЗҮМЧҮЛҮК ИНСТИТУТУНУН БАЗА ГӘСӘБӘСИ /Мертсаван/ -- район мәркәзиндән 12 км мәсафәдә јерләшән Үзүмчүлүк Институтунун база /Мертсаван/ гәсәбәсини вә ондан 2 км мәсафәдеки 15 нөмрәли совхоз /Ајкек/ гәсәбәсини бирләшдирир.

9. АШАҒЫ ХАТЫНАРХ /Ғај/ -- район мәркәзиндән 10 км мәсафәдә јерләшән Ашағы Хатынарх /Ғај/ кәндини вә ондан 1 км мәсафәдеки ҒарҒабазар /Һајкашен/, 2 км мәсафәдеки Јухары Хатынарх /Акнашен/ кәндләрини бирләшдирир.

10. НОРАКЕРТ -- район мәркәзиндән 9 км мәсафәдә јерләшән Норакерт вә ондан 2 км мәсафәдеки БаҒрамјан гәсәбәләрини бирләшдирир.

11. ШИРАБАД /Паракар/ -- район мәркәзиндән 9 км мәсафәдә јерләшән Ширабад /Паракар/ кәндини әһатә едир.

12. САМАҒАР /КеҒакерт/ -- район мәркәзиндән 5 км мәсафәдә јерләшән СамаҒар /КеҒакерт/ кәндини вә ондан һәр бири 1 км мәсафәдеки АјдаҒ вә МуҒан /КеҒакерт/, 2 км мәсафәдеки Грампа /Дзиазан/, һәр бири 3 км мәсафәдеки Ғарагојун /Ферик/ вә Јухары Әләнли /Тсахкунк/ кәндләрини бирләшдирир.

13. МОЛЛАДУРСУН /Шаумјан/ -- район мәркәзиндән 6 км мәсафәдә јерләшән Молладурсун /Шаумјан/ кәндини вә ондан һәр бири 2 км мәсафәдеки Дашды /Дашт/ вә һачылар /Мргастан/, 4 км мәсафәдеки һачыгара /Һајкешат/ кәндләрини бирләшдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Үчкилсә району үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ (ӨСЛ) АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Үчкилсә	ВаҒаршапат	---
Аралыг Коланлы	Аралыг	---
Аралыг		
/Аралыг Коланлы/	Јухары Коланлы	---
Һачыгара	Һај кешат	3.01.1935.
Һачылар	Мргастан	3.01.1935.
Молладурсун	Шаумјан	---
Көрпәли	Аршалујс	3.01.1935.
Ашағы Түркмәнли	ЛусақуҒ	3.01.1935.
Јухары Түркмәнли	Апага	3.01.1935.
ВаҒаршапат /Үчкилсә/	Ечмиәдзин	12.03.1945.
Јухары Әләнли	Тсахкунк	4.04.1946.
Ашағы Әләнли	Ленуги	4.04.1946.
Әлибәјли	Атарбекјан	4.04.1946.
Вармазијар	Аревшат	4.04.1946.
Гәмәрли	Метсамор	15.07.1946.
Јухары Гархун	Чрагач	4.04.1946.
Ашағы Гархун	Аракс	15.07.1946.
Хзнауз	Арагатс	4.04.1946.
9 нөмрәли совхоз гәс.	Птхунк	30.12.1957.
3 нөмрәли совхоз гәс.	Киневет	30.12.1957.
ҒарҒабазар	Һајкашен	25.05.1965.
Үзүмчүлүк Институтунун база гәсәбәси	Мертсаван	27.01.1965.
Агчагала	Тсахгаланч	25.01.1978.
Ајарлы	Лернамердз	25.01.1978.
Ајғырлич	Агналич	25.01.1978.
Ашағы Зејвә	Араташен	25.01.1978.
Ашағы Хатынарх	Ғај	25.01.1978.
15 нөмрәли совхоз гәс.	Ајкек	25.01.1978.
Грампа	Дзиазан	25.01.1978.
Јухары Зејвә	Тароник	25.01.1978.
Јухары Коланлы		
/Аралыг Коланлы,		
Аралыг/	Грибоједов	25.01.1978.
Ғарагојун	Ферик	25.01.1978.
МуҒан	Һовдамеч	25.01.1978.
СамаҒар	КеҒакерт	25.01.1978.
4 нөмрәли совхоз гәс.	Воскеһад	25.01.1978.
Франганотс	Амберд	25.01.1978.
Јухары Хатынарх	Акнашен	25.01.1978.

Районун мәркәзиндән Абаран /Касах/ чајы. Иранла сәрһәддиндән исә Араз чајы ахыб кедир. Гәдим хәритәләрдә гејд олунаң Касах чајының ады /"Газах" сөзүндә олдуғу кими/ гәдим Каз+аз (кас+ас) тајфа ады илә бағлы олуб, хәзәр-азәр тајфалары илә ејни көкдәндир.

1932-чи илин инзибати бөлкүсүнә көрә, Вағаршапат /кечмиш Үчкилсә, индики Ечмиәдзин/ районунун әразисиндә 71 јашајыш мәнтәгәси олуб. Онларын 52-дә азәрбајчанлылар јашајыблар. Лакин Зәнкибасар районунун һәр дәфә јарадылыб - ләғв едилмәси илә әлагәдар Үчкилсә району да әрази дәјишиклијинә мә'руз галыб. Мәсәләң, 1937-чи илин декабрында Үчкилсә району әразисиндән 14 кәнд алыныб Зәнкибасар районуна верилмиш, 1940-чы илләрдә Зәнкибасар районунун ләғв олуңмасындан сонра һәмин кәндләр јенидән Үчкилсәјә гәјтарылмыш, 1969-чу илдә тәзәдән кери алыныб, икинчи дәфә бәрпа олунаң Зәнкибасар районуна гатылмышдыр.

"Ечмиәдзин" топониминин гәдим түрк дилиндә "әчдад", "ата", "баба" мә'насыны верән "ечи" /"м"- 1-чи шәхсин тәкинә аид мәңсубијјәт шәкилчисидир/ вә "чөл" мә'насыны верән "јазы" компонентләриндән ибарәт олдуғу еһтимал едилир. Јә'ни -- "әчдадларын чөлү, јурду". "Ечмиәдзин" сөзүнүн "үч мүәдзин" бирләшмәсиндән әмәлә кәлдији еһтималы Үчкилсә варианты илә бир нөв тәсдиг олуңур.

ҲАМАМЛЫ /СПИТАК/ РАЈОНУ

Пәмбәк маһалы әразисиндә район. 1937-чи ил декабрын 31-дә јарадылыб; 1949-чу ил сентјабрын 26-на гәдәр һамамлы, һәмин тарихдән е'тибарән исә Спитак району адландырылыб.

Әразиси 596 кв. км-дир.

Район мәркәзи район табели һамамлы /Спитак/ шәһәридир.

Район мәркәзиндән Ирәван-Тифлис дәмирјол хәтти кечир.

Район мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә 101 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына көрә: районун әразисиндә 1 район табели шәһәр, 12 кәнд совети вар; јашајыш

мәнтәгәләринин үмуми саяы 24-дүр; әһалиси 43 мин нәфәрдир, о чүмләдән: шәһәр әһалиси -- 12 мин, кәнд әһалиси 31 мин нәфәр.

Район табели шәһәр:

НАМАМЛЫ /Спитак/ -- Пәмбәк чаы /Күр һөвзәси/ саһилиндә јерләшир; 1960-чы илдән район табели шәһәрдир;

Кәнд советләри:

1. ГАЛТАХЧЫ /Артакјуғ/ -- район мәркәзиндән 24 км мәсафәдә јерләшән Галтахчы /Артакјуғ/ кәндини әһатә едир.

2. ВАРДНАВ /Чрашен/ -- район мәркәзиндән 9 км мәсафәдә јерләшән Варднав /Чрашен/ кәндини вә ондан һәр бири 3 км мәсафәдәки Гачаған /Лернаван/ вә Чотур /Сарамеч/ кәндләрини бирләшдирир.

3. ГАРАЛ /Катначур/ -- район мәркәзиндән 14 км мәсафәдә јерләшән Гарал /Катначур/ кәндини әһатә едир.

4. ГУРСАЛЫ -- район мәркәзиндән 6 км мәсафәдә јерләшән Гурсалы кәндини вә ондан 2 км мәсафәдәки Сарал, 3 км мәсафәдәки Әфәнди /Карадзор/ кәндләрини бирләшдирир.

5. СПИТАК /Лернантск/ -- район мәркәзиндән 5 км мәсафәдә јерләшән Спитак /Лернантск/ кәндини әһатә едир.

6. АҒБУЛАГ /Лусахпјур/ -- район мәркәзиндән 22 км мәсафәдә јерләшән Ағбулаг /Лусахпјур/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Гарабоја /Хикојан/ кәндләрини бирләшдирир.

7. БӘЈКӘНД /Медз Пәрни/ -- район мәркәзиндән 17 км мәсафәдә јерләшән Бәјкәнд /Медз Пәрни/ вә ондан 5 км мәсафәдәки Көј Јохуш /Сараланч/ кәндләрини бирләшдирир.

8. НАЛБӘНД /Ширакамут/ -- район мәркәзиндән 11 км мәсафәдә јерләшән Налбәнд /Ширакамут/ гәсәбәсини вә ондан 2 км мәсафәдәки Тапанлы /Кеғасар/ кәндини бирләшдирир.

9. КҮЛЛҮЧӘ /Сараарт/ -- район мәркәзиндән 8 км мәсафәдә јерләшән Күллүчә /Сараарт/ кәндини вә ондан һәр бири 3 км мәсафәдәки Коран /Гогаран/ вә Гызылөрән /Шенаван/ кәндләрини бирләшдирир.

10. АВДЫБӘЈ /Тсахкашен, Тсахкабер/ -- район мәркәзиндән 20 км мәсафәдә јерләшән Авдыбәј

/Тсахкашен, Тсахкабер/ кәндини әһатә едир.

11. МУНЧУГЛУ /Тсилкар/ -- район мәркәзиндән 23 км мәсафәдә јерләшән Мунчуглу /Тсилкар/ кәндини вә ондан 1 км мәсафәдәки Кешишкәнд /Кеһарот/, 3 км мәсафәдәки Пәмб кәндләрини бирләшдирир.

12. ЧИКДӘМӘЛ /Аревшоғ/ -- район мәркәзиндән 3 км мәсафәдә јерләшән Чикдәмәл /Аревшоғ/ кәндини әһатә едир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә һамамлы району үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ (ӨСЛ) АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Бәјкәнд	Медз Пәрни	---
Кешишкәнд	Кеһарот	3.01.1935.
Авдыбәј	Тсахкашен	4.05.1939.
Ағбулаг	Лусахпјур	26.04.1946.
Варднав	Чрашен	2.03.1940.
Көј Јохуш	Сараланч	26.04.1946.
Коран	Гогаран	26.04.1946.
Галтахчы	Артакјуғ	26.04.1946.
Гарабоја	Хикојан	26.04.1946.
Гарал	Катначур	26.04.1946.
Гачаған	Лернаван	26.04.1946.
Гызылөрән	Шенаван	26.04.1946.
Мунчуглу	Тсилкар	26.04.1946.
Чотур	Сарамеч	26.04.1946.
Әфәнди	Карадзор	26.04.1946.
Һамамлы	Спитак	26.04.1946.
Күллүчә	Сараарт	19.04.1950.
Спитак	Лернантск	19.04.1950.
Тсахкашен		
/Авдыбәј/	Тсахкабер	21.10.1967.
Налбәнд гәс.	Ширакамут	25.01.1978.
Тапанлы	Кеғасар	25.01.1978.
Чикдәмәл	Аревшоғ	25.01.1978.

Һамамлы району Базум, Ширәк вә Пәмбәк дағ силсиләләри арасындакы Пәмбәк дәрәсиндә јерләшир. Пәмбәк чаы бу дәрәдән кечәрәк район боју ахыб кедир. Кечмишдә бу әразидә һамысында азәрбајчанлылар јашајан 24 кәнд олуб. Һәмин кәндләрдән Күллүчә,

Авдыбәј, Гачаған, Чикдәмәл, Чотур, Налбәнд, Көј Јохуш, Тапанлы, Ағбулаг, Гарал, Мунчуглу, Әфәнди, Намамлы, Јагублу, Чачур вә башгалары 1918-1920-чи илләрдә күчлү ермәни һүчумларына мәруз галмыш, бу кәндләрин азербайҗанлы әһалиси хејли дәрәчәдә сыхышдырылыб чыхарылмышдыр. Бу процес сонрақы илләрдә дә давам етдирилмишдир. Нәтичәдә 1988-чи илдә рајонун артыг јалныз үч кәндиндә -- Гурсалы, Сарал вә Гызылөрән кәндләриндә азербайҗанлылар јашајырдылар. Гызылөрәндә исә азербайҗанлыларла јанашы, ермәниләр дә јашајырдылар.

ГУРСАЛЫ – дағлыг әразидә јерләшир, бир тәрәфдән Ганлы чајынын, дикәр тәрәфдән исә һүндүр дағ вә мешәләрин әһатәсиндәдир. Дејиләнә көрә, XIV әсрин әввәлләриндә кәнди күчлү сел јујуб апармыш, сонралар Көјчә маһалынын Чахырлы кәндиндән кәләнләр бурада тәзәдән јурд салмышлар.

Гурсалынын топонимләри: Боздар, Хәрәвә, Чамырлы, Јелли Јурд, Сарыбулаг, Чатаг, Сары бәј јайлағлары... Әли дашы, Гылынчлајан очағы зијарәткаһлары... Дојшанчыг, Гәншәр, Гурд дағы, Дәлидаг дағлары... Чатаған, Готунун јастанасы, Алмәммәд, Көдәкләр, Чиллик, Сары јарған, Чөкәлик, Гарачобан, Аралыг мешәләри... Гујрус, Алчәфәр, Дикнәләр, Гәншәр, Архач, Көдәкләр, Сөјүдлү јолу, Кәмәр, Бөјүк Тап сәрнәләри.... Тәһмәзин күнеји, Сарал бинәси вә с.

1986-чы илә гәдәр Гурсалыдан Азербайҗанын ајры-ајры бөлкәләринә 250-дән чох аилә үз түтсә да, 1988-чи ил һадисәләринә гәдәр кәнддә 441 аиләдә 2026 нәфәр азербайҗанлы јашајырды.

САРАЛ кәнди шимал вә гәрб тәрәфләрдән Сарал бинәси, һачыгара Тәпәси, Гарғаучан, Күнеј вә Леј дағлары илә әһатә олунмушдур. Кәндин әразисинин әсас һиссәсини онун јайлағлары тәшкил едир. Бу јайлағларын ән бөјүјү Чубуглу јайлағыдыр. Һәмин јайлағларын топонимләри: Гара јурд, Дашдәмир, Ајағы чапан, Чыр-чыр, Чичәкли, Тала јайласы, Көј, Әскәрин халхалы, Ханмәдин тапы, Узундаш јайласы, шимал-шәргдә - Бозавдал, Араз јурду, Гырхбулаг јайлағлары, шималда - Габаг күнеј, Дашлы јохуш, Јағдашан, Дана дашы јайлағлары, Сарысу, Чубуглу, Гарадәрзи, Баллы гаја, Сырхана, Һасанбичән јайлағлары, шимал-гәрбдә Архашан јайлағы, Батдағлы дәрәси, Алышан булағы, Һелләнди дәрәси, Һәнифә јайлағы вә с.

1988-чи ил һадисәләринә гәдәр Сарал кәндиндә 371 аиләдә 1856 нәфәр азербайҗанлы јашајыб.

ГЫЗЫЛӨРӘН -- көрүнүр, кәндин әтрафларында гырмызы даш карханалары олдуғу үчүн ону белә адландырымышлар. Кәндин әразисиндәки топонимләр: Күнкөрмәз дағы, Чынгыл јайласы, Сүлејман дәрәси, Дәвә јатағы, Ағсу булағы, Лачын гајасы, Шәрәфин гајасы, Нанызарлар, Иланлы, Бөјүк дүз, Кичик дүз, Гуру дәрә, Ағ даш, Гаваглыг, Чубуглу, Ашағы јурд вә с.

1988-чи илә гәдәр азербайҗанлыларын јашамағда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуғлары јашајыш мәнтәгәләри: Гурсалы, Сарал, Гызылөрән.

Ермәни вәһшиләринин "Ермәнистан" азербайҗанлыларына гаршы 1988-1989-чу илләрдә һәјата кечирдикләри сојгырымы заманы һамамлы рајонундан һәлак оланлар:

АДЫ	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Балачајев Тејмур Мәсим оғлу	1958	Сарал
Балачајев Сүрајјә Һүсејн гызы	1954	Сарал
Балачајев Шаһин Сајад оғлу	1979	Сарал
Мустафајев Шәриф Мәһәррәм оғлу	1930	Гурсалы
Дашдәмиров Рәһим Чаббар оғлу	1932	Гурсалы
Әһмәдов Мәсим Әһмәд оғлу	1948	Гурсалы
Мәммәдова Тәвәккүл Нәриман гызы	1958	Гурсалы
Һүмбәтов Әли Һүмбәт оғлу	1932	Һаллавар
Косајев Әскәр Казым оғлу	1941	Гурсалы
Бахшыјев Елман Фәрман оғлу	1956	Гурсалы
Сарај Мәммәдин арвады	1956	Гурсалы
Пашајева Назы Зүлфугар гызы	1910	Гурсалы
Косајев Сөһбәддин Вәли оғлу	1932	Гурсалы
Әләкбәрв Хыдыр Будаг оғлу	1957	Һамамлы
Байталова Фирәнкиз Ибраһим гызы	1966	Гурсалы

ЧӘМБӘРӘК /КРАСНОСЕЛСК/ РАЈОНУ

Көчә маһалы әразисиндә рајон.

1937-чи ил декабрын 31-дә җарадылыб; һәмин илә гәдәр Диличан рајонунун тәркибинә дахил олуб.

Әразиси 697 кв. км-дир.

Рајон мәркәзи Ағстафачај чаынын голу олан вә Кетик чаы саһилиндә җерләшән Гырмызыкәнд /Михајловка, Красноселк/ кәндидир /инди шәһәр типли гәсәбәдир/.

Рајон мәркәзинә ән җаһын дәмиржол дајаначағы 16 км кәнарда җерләшән Шорча стансијасыдыр.

Рајон мәркәзиндән Ирәван шәһәринә олан мәсафә 125 км-дир.

1970-чи илин мәлүматына көрә: рајонда 13 кәнд совети вар; јашајыш мәнтәгәләринин үмуми сајы

20-дир; әһалиси 26,3 мин нәфәрдир.

Кәнд советләри:

1. АҒБУЛАГ -- рајон мәркәзиндән 12 км мәсафәдә җерләшән Ағбулаг вә ондан 4 км мәсафәдәки Надеждино /Шорча/ кәндләрини бирләшдирир.

2. АРДАНЫШ /Артаниш/ -- рајон мәркәзиндән 24 км мәсафәдә җерләшән Арданыш /Артаниш/ кәндини әһатә едир.

3. БАШКӘНД /Ардзашен/ -- рајон мәркәзиндән 24 км мәсафәдә җерләшән Башкәнд /Ардзашен/ кәндини әһатә едир.

4. КӨЛКӘНД -- рајон мәркәзиндән 20 км мәсафәдә җерләшән Көлкәнд вә ондан 7 км мәсафәдәки Чывыхлы кәндләрини бирләшдирир.

5. ЧИЛ -- рајон мәркәзиндән 34 км мәсафәдә җерләшән Чил кәндини әһатә едир.

6. ГАРАГАЈА -- рајон мәркәзиндән 27 км мәсафәдә җерләшән Гарагаја вә ондан 4 км мәсафәдәки Јаныгпәтә /Мешәкәнд/ кәндләрини бирләшдирир.

7. ГЫРМЫЗЫКӘНД /Михајловка, Красноселск/ -- рајон мәркәзи олан Гырмызыкәнд /Михајловка, Красноселск/ кәндини әһатә едир.

8. МАРТУНИ -- рајон мәркәзиндән 13 км мәсафәдә җерләшән Мартуни вә ондан 1 км мәсафәдәки Јени Башкәнд /Нор Башкјуғ/ кәндләрини бирләшдирир.

9. АШАҒЫ ЧӘМБӘРӘК /Неркин Чамбарак/ -- рајон мәркәзиндән 4 км мәсафәдә җерләшән Ашағы Чәмбарәк /Неркин Чамбарак/ вә ондан 3 км мәсафәдәки Јухары Чәмбарәк /Верин Чамбарак/ кәндләрини бирләшдирир.

10. РҮБЕНАКЕРТ /Орчоникидзе/ -- рајон мәркәзиндән 5 км мәсафәдә җерләшән Рубенакерт /Орчоникидзе/ кәндини әһатә едир.

11. ТОХЛУЧА -- рајон мәркәзиндән 25 км мәсафәдә җерләшән Тохлуча гәсәбәсини әһатә едир.

12. ГОТУРБУЛАГ /Ттучур/ -- рајон мәркәзиндән 8 км мәсафәдә җерләшән Готурбулаг /Ттучур/ кәндини әһатә едир.

13. ЧАЖКӘНД -- рајон мәркәзиндән 25 км мәсафәдә җерләшән Чајкәнд кәндини вә ондан 4 км мәсафәдәки Бәрибад, 5 км мәсафәдәки Әмирхејир кәндләрини бирләшдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Чәмбәрәк рајону үзрә адлары дәјишдирилмиш јашыјыш мәнтәгәләри

КЕЧМИШ (ӘСЛ) АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Гырмызыкәнд	Михајловка	---
Михајловка		---
/Гырмызыкәнд/	Красноселск	---
Надеждино	Шорча	---
Рубунакерт	Орчоникидзе	---
Башкәнд	Ардзвашен	25.01.1978.
Јаныгпәјә	Мешәкәнд	25.01.1978.
Готурбулаг	Ттучур	---

Рајонун әразисиндә малаканлар да јашајыр. Онлар бу јерләрә ХУІІІ әсрин әввәлләриндә көчүб кәлмишләр. Старыј Михајловка /индики Красноселск/ гәсәбәси дә елә о вахтлар "Шаһ мејданы" /Шаһ Исмајыл өз гошунлары илә бу бојук дүзәнкаһда кечәләмишдир/ дејилән бир әразидә -- Шыных, Көјчә вә Гарагојунлунун говушдуғу јердә салынмышдыр. Көһнә Башкәнд, Ашағы вә Јухары Чәмбәрәк, Готурбулаг кәндләри исә чох сонралар салынмыш, ермәниләр бу кәндләрә ХІХ јүзилликдә Иран вә Түркијәдән көчүрүлмүшләр. Буралар азәрбајчанлыларын отлаг вә јайлаг јерләри имиш.

1918-1919-чу илләрдә бу әразидә ермәни дашнакларынын һүчүмләрына гаршы халғы сәфәрбәр едән икид оғуллардан бири дә Дашкәнд кәндиндән Мәшәди Гасым һачы Кәрим оғлу олмушдур.

Көјчә тој мәчлисләриндән бириндә әсир алынған Ашыг Нәчәфин дашнаклар тәрәфиндән ики күн ач-сусуз чалыб охумаға мәчбур едилмәси, ахырда да Чахырлы кәнди илә Басаркечәр арасындакы Күл гәпәсинин үстүндә күрәјинә гајнар самовар бағланараг ағыр ишкәнчә илә өлдүрүлмәси мәһз һәммин вахта тәсадүф

едир.

1920-чи илин сонунадәк Кәнчә губернијасы Газах гәзасынын Чәмбәрәк һаһијәси кими Азәрбајчанын тәркибиндә мөвчуд олан Чәмбәрәк рајону әразисиндә о вахтлар чәми ики ермәни кәнди вармыш: Чәмбәрәк, Готурбулаг. Совет дөврүндә исә ермәниләри бу јерләрә көчүрмәклә даһа үч ермәни кәнди /Јени Башкәнд, Мартуни вә Орчоникидзе/ дә јарадылды. Чәмбәрәјин Азәрбајчандан гопарылмасы "Ермәнистан"ын рус болшевик һөкүмәти тәрәфиндән ишғал едилмәси илә бағлыдыр. Белә ки, ХІ рус ордусу "Ермәнистан"да совет республикасы гурдугдан сонра 1920-чи илин декабрында Көјчә вә Гарагојунлу Азәрбајчандан алынараг "Ермәнистан"а гатылды. Бу, 6 мин кв. километрлик бир әрази иди. 1938-чи илдә Азәрбајчанын Кәдәбәј рајонунун Көһнә Башкәнд кәнди дә јеничә рајон статусу алмыш Чәмбәрәк рајонуна табе едилди. Беләликлә, милли сатғынларымызын күнаһы учбатындан даһа бир Азәрбајчан кәнди дә ермәниләрә белә бағышланылды.

Чәмбәрәк рајонунун бир һиссәсини дә Гарагојунлу әразиси тәшкил едир. Әсас һиссәси Чәмбәрәк рајонунун тәркибинә дахил олан Гарагојунлу дәрәси Диличан дәрәси илә Сојугбулаг јайласынын арасында јерләшир. Чар Русијасы дөврүндә буралар да Кәнчә губернијасынын Газах гәзасына дахил олуб, Гарагојунлу дәрәси Алачыггаја, Муртел, Ағкилә, Полад, Салаһ, Көјәрчинли, Гарагаја, Јаныгпәјә, Чајкәнд, Бәрјабад, Әмирхејир, Көлкәнд, Чывыхлы кәндләриндән ибарәтдир. Гарагојунлуларын Азәрбајчан Республикасы илә әлағәси Мурғуз дағлары васитәси илә олмушдур. Бу јерләрдә "Ермәнистан"ын башга әразиләри кими, "Дәдә Гогуд"ла хејли сәсләшән мәгамлар кифәјәт гәдәрдир. Мурғуз дағларында мүгәддәс бир очаг, очағын јахынлығындакы дүзәнликдә чобан, гојун сүрүсү, ит даш һејкәлләри вар. Бу јерләрдә Газандүшән јурду, Газандүшән дәрәси вар. Мурғуз дағларында гајаларын арасында Ағча Гала адлы бир гала да вар. Халг арасында бу гала һаггында рәвајәт јашајыр.

Гачаг Кәрәмлә Исрафил аға һаггындакы рөвајәтләрин бир чоху да мәһз Гарагојунлу дәрәси илә бағлыдыр. Бу да тәсадүфи дејил, Кәрәм бир нечә ил Гарагојунлу мешәләриндә сығыначаг тапыб. Бу мешәләрдә Кәрәмин адыны јашадан хејли топоним вар -- Кәрәм чәләси, Кәрәм көрпүсү, Кәрәм мејданы, Кәрәм гајасы, Кәрәм күлләлиси вә с.

Баш Гарагојунлу дәрәсиндә Сојугбулаг јайласында Јаныгпәјә илә Әмирхејир кәндләри арасында јерләшән Кәрәм гајасы Гарагојунлунын ән танымыш абидәләриндән биридир. Бу јер Гачаг Кәрәмлә јанашы, башга ел гәһрәманларынын -- Пирвәлинин, Исмајылын, Гандал Нағынын, Бозалганлы Гачаг Танрывердинин, она арха олан гарагојунлулу Дөвләт ханын вә б. гачаглары ады илә дә бағлыдыр. Кәрәм гајасына доғру узанан дар чығыр ики дәрә чајынын бирләшдији Пашадүшән Чатаг адлы јердән кечир. Чатагдан кечән чығыр сылдырымдан өтәрәк Кәрәмин өзүнүн јашадығы гајага кәлир. Кәрәм гајасынын дибиндә көрүнмәз јердә кичик бир пусгу мағарасы вар. Кәрәм гајасынын үстүндә исә гачаглары атларынын сахланмасы үчүн хусуси кизли јер дүзәлдилмишдир.

Чәмбәрәк рајону әразисиндәки бә'зи топонимләр: Сојугбулаг јайласы, Аманјетәр дәрәси, Чантәпә дағы, Гангаллы јайласы, Дәмирој булағы, Чырчыр дәрәси, Гара Гузеј, Бәзиркан галасы, Гошабулаг, Силви дәрә, Пашадүшән Чатаг, Дикдаш, Кәдәөлән, Армудлу, Өкүзөлән, Мөјләвурлан, Тахта, Дофјалы, Саллама, Новрузалы, Намазјалы...

Чәмбәрәк рајону үч тәрәфдән Мурғуз, Арегуни вә Шаһдағ силсиләләри илә әһатә олунмушдур. Адатәпә /h.2427 м/, Чалдаш /h.2743 м/, Гошадағ /h.2901 м/ зирвәләри дә рајонун әразисиндә јерләшир.

1988-чи илә гәдәр азәрбајчанлыларын јашамагда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуғлары јашајыш мәнтәгәләри: Чил, Арданыш, Шорча, Тохлуча, Көлкәнд, Чајкәнд, Әмирхејир, Бәрјабад, Јаныгпәјә, Ағбулаг, Чывыхлы, Гарагаја, Гырмызыкәнд, Рубенакерт...

Ермәни вәһшиләринин "Ермәнистан" азәрбајчанлыларына гаршы 1988-1989-чу илләрдә һәјата кечирдикләри сојгырымы заманы Чәмбәрәк рајонундан һәлак оланлар:

АДЫ	ДОҒУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Һачыјева Фатма Әскәр гызы	1922	Ағбулаг
Хәлилова Фирәнкиз		
Һүсејн гызы	1958	Арданыш
Исмајылов Мәчид		
Фәтәли оғлу	1910	Чил
Исмајылов Әли		
Аббасәли оғлу	1928	Арданыш
Исмајылов Сәмәд		
Исмајыл оғлу	1930	Арданыш
Әләскәрова Баһар		
Сүләјман гызы	1920	Арданыш
Һәсәнов Һәсән		
Шабан оғлу	1934	Арданыш
Алыјев Гәләндәр		
Маһмуд оғлу	1973	Көлкәнд
Гочајев Чаһан		
Алы оғлу	1930	Көлкәнд
Әһмәдов Нәсир		
Албаба оғлу	1933	Көлкәнд
Сарыјев Бархудар		
Мирзә оғлу	1918	Көлкәнд
Әлијева Зәрнишан		
Сары гызы	1932	Әмирхејир
Зејналова Ругијә		
Султанәли гызы	1954	Ағбулаг
Чамалова Шәһла		
Иман гызы	1983	Ағбулаг
Чамалов Бејбуд		
Иман оғлу	1988	Ағбулаг
Шаμιлов Нәсиб		
Мәчид оғлу	1933	Көлкәнд
Әһмәдов Елчан		
Тағы оғлу	1968	Јаныгпәјә
Мустафајев Ибраһим		
Мәммәд оғлу	1911	Чил

ЧАЛАЛОҒЛУ (СТЕПАНАВАН) РАЈОНУ

Даг Борчалысынын Лору маһалы әразисиндә рајон. 1930-чу илдә җарадылыб.

Әразиси 630 кв. км-дир.

Рајон мәркәзи республика табели Чалалоглу (Степанаван) шәһәридир.

Рајон мәркәзинә ән җахын дәмәрјол дајаначағы 30 км кәнарда җерләшән Колакирән стансијасыдыр (Бөјүк Гаракилсә рајону әразисиндә).

Рајон мәркәзиндән Ирэван шәһәринә олан мәсафә 157 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына кәрә: рајонун әразисиндә 1 республика табели шәһәр, 12 кәнд совети вар; җашајыш мәнәтәгәләринин үмуми саяы 18-дир; әһалиси (Чалалоглу шәһәри истисна олмагла) 17,4 мин нәфәрдир.

Республика табели шәһәр:

ЧАЛАЛОҒЛУ (Степанаван) -- Тона (Дебед) чајынын саһилиндә җерләшир; 1938-чи илдән республика табели

шәһәрдир; шәһәр советинә Әрмәнис вә Шакәрдә кәндләри дә дахилдир; вахтилә болшевик чилдинә кирмиш ермәни дашнакы, Азәрбајчан халгынын чәллады С. Шаумјанын адыны дашыјыр.

Кәнд советләри:

1. ӘКӘРӘК (Агарак) -- рајон мәркәзиндән 11 км мәсафәдә җерләшән Әкәрәк (Агарак) кәндини әһатә едир.
2. ВАРДАБЛУР -- рајон мәркәзиндән 13 км мәсафәдә җерләшән Вардаблур вә ондан 1 км мәсафәдәки Опартси кәндләрини бирләшдирир.
3. КӘРКӘР (КЕРКЕР) -- рајон мәркәзиндән 9 км мәсафәдә җерләшән Кәркәр /Керкер/ кәндини әһатә едир.
4. КҮЛӘКӘРӘК /Кјулагарак/ -- рајон мәркәзиндән 11 км мәсафәдә җерләшән Күләкәрәк (Кјулагарак) кәндини әһатә едир.
5. ГОТУРБУЛАГ (Катнахпјур) -- рајон мәркәзиндән 17 км мәсафәдә җерләшән Готурбулаг (Катнахпјур) кәндини әһатә едир.
6. НИКОЛАЈЕВКА (Киров) -- рајон мәркәзиндән 4 км мәсафәдә җерләшән Николајевка (Киров) кәндини әһатә едир.
7. ЧУБУГЛУ (Покровка, Кујбышев) -- рајон мәркәзиндән 11 км мәсафәдә җерләшән Чубуглу /Покровка, Кујбышев/ кәндини әһатә едир.
8. КУРТАН -- рајон мәркәзиндән 16 км мәсафәдә җерләшән Куртан кәндини әһатә едир.
9. ЛЕЧАН -- рајон мәркәзиндән 8 км мәсафәдә җерләшән Лечан кәндини вә ондан 3 км мәсафәдәки Лоругала (Лари Берд), 4 км мәсафәдәки Гарамәммәд (Александровка, Максим Горки) кәндләрини бирләшдирир.
10. РУС КӘРКӘРИ (Пушкино) -- рајон мәркәзиндән 16 км мәсафәдә җерләшән Рус Кәркәри (Пушкино) кәндини әһатә едир.
11. УРУД -- рајон мәркәзиндән 9 км мәсафәдә җерләшән Уруд вә ондан 3 км мәсафәдәки Җејдәрбәј (Свердлов) кәндләрини бирләшдирир.
12. ЈАҖДАН -- рајон мәркәзиндән 15 км мәсафәдә җерләшән Јағдан кәндини вә ондан 3 км мәсафәдәки Овандәрә (Овнадзор), 4 км мәсафәдәки Кокес кәндләрини бирләшдирир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт Җеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Чалалоглу рајону үзрә адлары дәјишдирилмиш җашајыш мәнәтәгәләри

КЕЧМИШ (ӘСЛ)
АДЫ

ЈЕНИ
АДЫ

ДӘЈИШДИРИЛДЈИ
ТАРИХ

Чалалоглу	Степанаван	1924-чу ил
Готурбулаг	Катнахпур	3.01.1935.
Рус Кәркәри	Пушкино	14.02.1937.
Николајевка	Киров	27.02.1938.
Гарамәммәд	Александровка	---
Александровка (Гарамәммәд)	Максим Горки	22.02.1939.
Чубуглу	Покровка	----
Покровка (Чубуглу)	Кујбышев	4.05.1939.
Һөйдәрбәј	Свердлов	1.06.1940.
Овандәрә	Овнанадзор	19.04.1950.

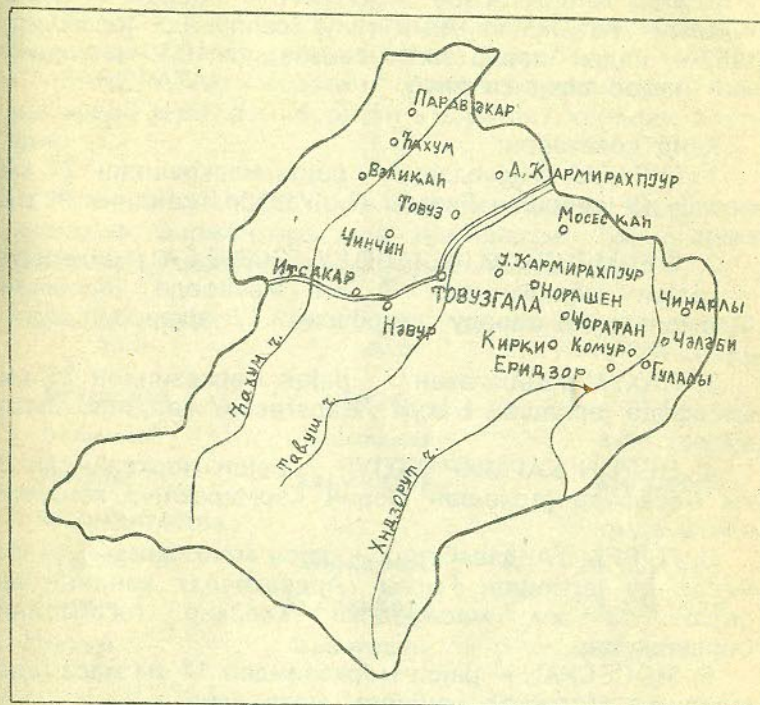
Чалалоглу районунун әразисиндән Тона /Дебед/ чаы ахыб кечир. Район бир тәрәфдән Базум дағ силсиләси илә әртүлмүшдүр.

1988-чи илә гәдәр азербайчанлыларын јашамагда давам етдикләри вә һәмин ил тәрк етмәјә мәчбур олдуғлары јашајыш мәнтәгәләри: Кәркәр, Рус Кәркәри, Николајевка, Чубуглу, Гарамәммәд, Кокес, Кәләкүрәк...

Ермәни вәһшиләринин "Ермәнистан" азербайчанлыларына гаршы 1988-1989-чу илләрдә һәјата кечирдикләри сој гырымы заманы Чалалоглу району үзрә һәлак оланлар:

АДЫ	ДОГУМ ИЛИ	ЈАШАДЫҒЫ ЈЕР
Мустафајева Бәсти	1934	Кәркәр
Исрафил гызы		
Искәндәрөв Тәмраз	1928	Чубуглу
Јусиф оғлу		
Хәлилов Шәриф	1947	Чубуглу
Чаббар оғлу		
Хәлилова Килас	1930	Чубуглу
Рүстәм гызы		
Јусифова Сарыкүл Х.	1952	Кокес
Әмирасланов Гәдир		
Нәби оғлу	1966	Николајевка
Әскәрөв һәмид		
Мәммәд оғлу	1946	Чалалоглу
Әбдүррәһманов Ваһид		
Һәмид оғлу	1970	Чубуглу

ШӘМШӘДДИН /БЕРД/ РАЈОНУ

Ғазах - Шәмшәддил султанлығы әразисиндә район. 1930-чу ил сентјабрын 9-да јарадылыб.

Әразиси 824 кв. км-дир.

Район мәркәзи шәһәр типли Товузгала /Берд/ гәсәбәсидир.

Район мәркәзинә ән јахын дәмирјол дајаначағы 28 км кәнарда јерләшән Товуз стансијасыдыр /Азербайжан Республикасынын Товуз району әразисиндә/.

Район мәркәзиндән Ирэван шәһәринә олан мәсафә 211 км-дир.

1970-чи илин мә'луматына көрә: районун әразисиндә 1 шәһәр типли гәсәбә, 15 кәнд совети вар; јашајыш

мэнтэгэлэринин үмуми саяы 18-дир; эһалиси 35,3 мин нэфэрдир, о чүмлэдэн: шәһэр эһалиси -- 7 мин, кэнд эһалиси -- 28,3 мин нэфэр.

Шәһэр типли гәсәбә: ГОВУЗГАЛА /Берд/ -- Товуз чаынын /Ахынча чаынын голу/ саһилиндә жерләшир; 1963-чү илдән шәһэр типли гәсәбәдир; 1976-чы илдә 8 мин нэфэр эһалиси олуб.

Кэнд советлэри:

1. ГУЛАЛЫ /Һажкедзор/ -- рајон мәркәзиндән 21 км мәсафәдә жерләшән Гулалы /Һажкедзор/ кәндини эһатә едир.

2. ФЕРМЕНТАСИЈА ЗАВОДУ ГӘСӘБӘСИ /Һажкепар/ -- рајон мәркәзиндән 7 км мәсафәдә жерләшән Ферментасија заводу гәсәбәсини /Һажкепар/ эһатә едир.

3. ҺАХУМ /Варагаван/ -- рајон мәркәзиндән 25 км мәсафәдә жерләшән Һахум /Варагаван/ кәндини эһатә едир.

4. ВЕРИН КАРМИРАХПЈУР -- рајон мәркәзиндән 8 км мәсафәдә жерләшән Верин Кармирахпјур кәндини эһатә едир.

5. ГЫРҒЫ /Ардзваберд/ -- рајон мәркәзиндән 14 км мәсафәдә жерләшән Гырғы /Ардзваберд/ кәндини вә ондан 13 км мәсафәдәки Колакир гәсәбәсини бирләшдирир.

6. МОСЕСКАҢ -- рајон мәркәзиндән 17 км мәсафәдә жерләшән МосескаҢ кәндини эһатә едир.

7. НӘВУР -- рајон мәркәзиндән 9 км мәсафәдә жерләшән Нәвур вә ондан 5 км мәсафәдәки Нтсакар кәндләрини бирләшдирир.

8. НЕРКИН КАРМИРАХПЈУР -- рајон мәркәзиндән 11 км мәсафәдә жерләшән Неркин кармирахпјур кәндини эһатә едир.

9. НОРАШЕН -- рајон мәркәзиндән 10 км мәсафәдә жерләшән Норашен кәндини эһатә едир.

10. ПАРАВӘКАР -- рајон мәркәзиндән 29 км мәсафәдә жерләшән Паравәкар кәндини эһатә едир.

11. ТОВУЗ -- рајон мәркәзиндән 5 км мәсафәдә жерләшән Товуз кәндини эһатә едир.

12. ВӘЛИКАҢ /Тсахкаван/ -- рајон мәркәзиндән 17

км мәсафәдә жерләшән ВәликаҢ /Тсахкаван/ кәндини эһатә едир.

13. ЧИНАРЛЫ /Чинари/ -- рајон мәркәзиндән 25 км мәсафәдә жерләшән Чинарлы /Чинари/ кәндини эһатә едир.

14. ЧИНЧИН -- рајон мәркәзиндән 14 км мәсафәдә жерләшән Чинчин кәндини эһатә едир.

15. ЧОРАТАН /Чоратан/ -- рајон мәркәзиндән 14 км мәсафәдә жерләшән Чоратан /Чоратан/ кәндини эһатә едир.

"Ермәнистан ССР" Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин мүхтәлиф фәрманлары илә Шәмшәддин рајону үзрә адлары дәјишдирилмиш јашајыш мэнтэгәләри

КЕЧМИШ (ӘСЛ) АДЫ	ЈЕНИ АДЫ	ДӘЈИШДИРИЛДИЈИ ТАРИХ
Товузгала	Берд	---
ВәликаҢ	Тсахкаван	4.05.1939.
Гулалы	Һажкедзор	4.05.1939.
Ферментасија заводу гәс.	Һажкепар	30.12.1964.
Гырғы	Ардзваберд	25.01.1978.
Һахум	Варагаван	25.01.1978.

Рајонун әразисиндән Һахум, Тавуш вә Хндзорут чајлары ахыр. Рајону Чәмбәрәк рајону тәрәфдән Мурғуз дағлары эһатә едир.

ИРƏВАН /ЈЕРЕВАН/ ШƏНƏРИ

Агры вадисинин шимал кəнарында, Зəнки чајынын саһилиндə, 850-1300 м јуксəкликдə јерлəшир.

Мүхтəлиф дөврлəрдə Чухур-Сə'д вилајəтинин, Ирəван ханлығынын, Ирəван губернијасынын, нəһајəт, "Ермəнистан ССР"-ин мəркəзи олуб.

1936-чы илə гəдэр Ирəван//Ериван /мүхтəлиф мəнбэлəрдə Ерван, Рəван вə с./, хəмин тарихдən е'тибарən исə Јереван адландырылыб.

1902-чи илдə Тифлис-Ирəван, 1908-чи илдə исə Чулфа-Ирəван дəмирјол хəтлəri чəкилиб.

1970-чи илин мə'луматына кərə: шəһэр 6 инзибати рəјондан ибарəтдир - Ленин, Спандарјан, Орчоникидзе, 26 комиссар, Шаумјан вə Мјасникјан; Орчоникидзе рəјонуна Шорбулаг вə Јухары Чрашен кəndləri вə Советашен шəһэр типли гəсəбəsi, Шаумјан рəјонуна исə Һахтанак кəndləri дə дахилдир.

1980-чи илдə Ирəван шəһəринин 1 милјон 40 мин нəфэр əһалиси олуб.

Тарихи мəнбэлərə истинад едэн мүəллифлэр Ирəван адынын илк дəфə ерамызын VII əсриндə чəкилдијини гəјд едирлэр. Шəһəрин Урарту чары I Əркишти тərəфиндən миладдан əввəl 782-чи илдə тикилмиш Еребуни галасынын харабалылары јахынлығында салындығы иддиа едилир. Јери кəлмишкən, ермəни алимлəринин Ирəван тарихини даһа чох гəдимлəшдирмək јолу илə озлəринин гəдим халг олмаларыны сүбүт етмək чəһдлəri күлүш доғурур. Чүнки нə Ирəванын, нə дə Еребуни галасынын индики ермəнилərə, јə'ни һајлара вə онларын һələ дə елмдə мүбəһисəли олан əчдадларына гəтијјən дəхли јохдур. Əслиндə ермəнилэр Ирəванын гəдимлијини сүбүт етмəклə бу əразилəрдə Түрк-Оғуз тајфаларынын даһа гəдимлəрдən бəri јашадыларыны тəсдиг етмиш олурлар.

Ирəван шəһəri мүхтəлиф вахтларда Сасанилэр ханəданынын, Əрəб хилафəтинин, Гарагојунлу,

Ағгојунлу, Сəфəвилэр дөвлəтлəринин тərкибинə дахил олмушдур. Хүсусилə Сəфəвилэр дөврүндə Ирəван Шаһ Исмајыл Хəтаинин диггəт мəркəзиндə олуб. О, өзүнүн сəркəрдəsi олан Рəвангулу ханы бу јерлərə һаким тə'јин едəркən шəһəрин абадлашдырылмасына хүсуси диггəт јетирмəсини тапшырмышдыр. Мəһəммəd Худабəндə /1578-1587/ дөврүндə Ирəван шəһəринин абадлашдырылмасы саһəсиндə јени ишлэр кəрүлмүш, бурада кəзəl бир Хан имарəти вə Хан бағы салынмышдыр. Һəмин дөврдə шəһэр торпагларынын су тəчһизаты илə бағлы да хејли иш кəрүлмүш, јени су архлары вə суварма үчүн бөјүк бир көл тикилмишдир. Совет дөврүндə дашнак Шаумјанын ады верилмиш бу көлə јерли азэрбајчанлылар һəмишə Тохмаг көлү демишлэр ки, бу да, дејилənə кərə, бир вахтлар Ирəвандə һөкмдарлыг етмиш Маһмуд ханын лəгəблəриндən бири олудур.

1679-чу ил ијунун 4-дə баш верən зəлзələ нəтичəсиндə Ирəван шəһəri јерлə-јексан олмушдур. Лакин гала тəзэдən бэрпа едилмиш вə бөјүјүб кенишлənмишдир. XVIII əсрин орталарында Агры вадисиндə, Көјчə көлү һөвзəсиндə вə Араз чајындан чəнүб-гəрбə доғру узанан бөјүк бир əразидə јарадылмыш Ирəван ханлығынын мəркəзи кими исə даһа да инкишаф етмишдир.

Ирəван ханлығы мөвчуд олдуғу тарихи заман кəсиминдə һəмишə Түрkiјə, Иран вə Картли-Кахети дөвлəтлəринин мүһарибə мейданы олдуғундан Ирəван шəһəri дə тез-тез һүчумлара синə кəрмəли олмушдур. XIX əсрин əввəллəриндən е'тибарən исə Ирəван шəһəri хүсусилə рус гошунларынын һүчум һədəфинəl чеврилмишдир. Мəсələn, 1804-чү илдə кенерал Сисианов, 1808-чи илдə кенерал Гудович вə б. Ирəван галасыны алмаға чəһд едиблэр. Нəһајəт, 1826-1828-чи иллэр Русија-Иран мүһарибəsi заманы, даһа дəгиг десək, 1827-чи ил октјабрын 1-дə рус кенералы Паскевичин команданлығы алтында рус гошунлары бөјүк чəтинликлə шəһəri ишғал етмиш, Түркмənчəј мүгавилəsi илə Ирəван шəһəri Ирəван ханлығы тərкибиндə зорла Русијаја бирлəшдирилмишдир. Бу замандан е'тибарən дə гəдим Түрк-Оғуз галасы олан Ирəванын ермəнилəшдирилмəsi просеси бөјүк сүр'ət

алмышдыр.

1849-чу ил ијунун 9-да Ирəван губернијасы җарадылдыгдан сонра бу губернијанын мәркəзи кими, Ирəван шəһəri јени инзибати əһəмијјət кəсб етмишдир. 1918-1920-чи иллəрдə Ирəван шəһəri ермəни дашнак һəкүмəтинин, 1920-чи илдən е'тибарən исə "Ермəнистан ССР"-ин пəјтахты олмушдур.

Ирəван галасынын əһалисини һəмишə əсасən азəri түрклəri тəшкил етмишдир. Һələ ХУІІ əср Авропа сəјҗаһларынын шəһадəтинə кərə бу галада јашајанлар анчаг мүсəlманлар олмушлар. Јазылы мə'луматлара кərə, 1827-чи илдə Ирəванда 2400 аилə, чəми 12 мин нəфəр əһали јашамышдыр. Лакин галанын руслар тərəфиндən ишғалындан сонра јерли кұбар əһалинин бир гисми Ирана вə Түркијə кəчмəјə мəчбур олмуш, онларын евлəri, мүлклəri исə һəмин өлкөлəрдən кələn ермəнилər тərəфиндən зəбт едилмишдир. Нəтичəдə 1828-чи илдə артыг Ирəванда азэрбајчанлыларын сајы 1807 аилəјə, чəми 7331 нəфəрə енмиш, ермəнилəрин сајы исə 567 аилəјə, чəми 2379 нəфəрə чатмышдыр. Бунунла белə, бурада һələ дə 4 хан, 41 бəј вə султан аилəсинə гаршы чəми 8 ермəни мəлик вə аға аилəси јашајырды. 50 нəфəр ахунд вə моллаја гаршы чəми 19 нəфəр кешиш варды.

Ирəван галасы архитектура бахымындан да Шəргин, Түрк дүнјасынын мұһүм мэдəнијјət мәркəзлəриндən бири олмушдур. Ирəван галасынын өзүнүн 50-60 бүрчү олуб. Галадакы Хан сарајы, ХУІІ əсрин надир ме'марлыг инчиси олан Кəј мəсчид сəјҗаһлары һəмишə һејран гојмушдур. Галада даһа једди мəсчид, ики-үч мəртəбəли евлər, киши вə гадын һамамлары, чохлу сајда карвансаралар вə с. олмушдур. Ирəвандакы Күрчү, Чулфа, Сəрдар, Тағлы, Сулу, Сусуз, Һачы Əли карвансараларынын һәр бириндə онларла дүкан фəалијјət кəстəрмишдир.

Јазылы мənбələрин вердији мə'лумата кərə, ХУІІІ əсрдə Ирəванын үч бəјүк мəһəллəsi олмушдур - Шəһər, Тəпəбашы вə Дəмирбулаг мəһəллələri. Һəмин мəһəллələr өз илкин адларыны јашадараг күнүмүзə гэдər кəлиб чыхмышдылар.

Ирəван галасындан сəһбət ачан ажры-ажры сəјҗаһ вə тэдгигатчыларын гејд етдиклəri бə'зи топонимлэр:

Шилəчи, Сабунчу, Бојагчы, Тохмаг, Тəпəбашы, Дəмирбулаг, Бағчалар, Јончалыг, Бөркчү мəһəллələri; Күрчү, Чулфа, Сəрдар, Тағлы, Сулу, Сусуз, Һачы Əли карвансаралары; Дəмирбулаг, Гырхбулаг, Дəлмəбулаг, Сəрдар булаглары; Кедəрчəј, Гырхбулаг, Зəнки чајлары; Дərə бағы, Дəмирбулаг, Дərəкəнд, Шəһər, Аббас бағлары; Мəсчид мејданы, Зал хан мејданы, Фəһлə мејданы, Бəјүк мејдан, Шəһər мејданы, Кəј мəсчид, Гала мəсчиди, Һачы Бəјим мəсчиди, Зал хан мəсчиди, Күнлүклү мəсчид, Күнбэзли мəсчид, Шəһər мəсчиди, Новрузəли мəсчиди, Һүсєјнəли мəсчиди, Ганлы тəпə, Учтəпə, Гызыл тəпə...

II ҺИССӘ

«ЕРМӨНИСТАН» ӘРАЗИСИНДӘКИ БӘ'ЗИ ТАРИХИ ТҮРК-АЗӘРБАЙҖАН МАҢАЛЛАРЫ

АҒБАБА МАҢАЛЫ

Ағбаба маһалы тарихән Шәрги Анадолуја аид олуб. Бу торпаглар Гарс вилајәтинин тәркиб һиссәси кими, 1877-1878-чи илләрдә чар Русијасы тәрәфиндән ишғал едиләрәк Тифлис губернијасынын Гарс гәзасынын Ағбаба наһијәси шәклиндә Русијанын тәкибинә

гатылыб. Совет дөвүрдө 1930-чу илэ гэдэр Күмрү гөзасынын Ағбаба наһижәси адланмыш, "Ермәнистан ССР" рајонлашдырылан заман бу әразидә Амасија инзибати рајону јарадылмышдыр. Ағбаба маһалынын бир һиссәси дә Гызыл Гоч рајону әразисинә дүшүр. 1920-чи илдә Совет-Түркијә сәрһәдләри мүүјјәнләшдирилдикдән сонра Ағбаба маһалынын Көһнә Ибиш вә Бәзиркан кәндләри Түркијә әразисиндә галмышдыр. Маһал Кечид дағлары, Базум, Ширәк вә Гызыл Гоч дағ силсиләләри илә әһатәләнмишдыр.

ДӘРӘЛӘЈӘЗ МАҲАЛЫ

Шәрур-Дәрәләјәз тарихи вилајәтинин дағлыг һиссәсини тәшкил едир. Түркмәнчај мугавиләсиндән /1828/ сонра Русијаја бирләшдирилмиш, чар һөкүмәтинин 1970-чи ил әрази инзибати бөлкүсүнә әсасән Ирәван губернијасынын Шәрур-Дәрәләјәз гөзасына дахил едилмишдыр /мәркәзи Баш Норашен кәнди олмагла/. "Ермәнистан ССР" рајонлашдырылан заман Кешишкәнд вә Сојлан рајонларына бөлүнмүшдүр. Дәрәләјәз маһалы бир тәрәфдән Басаркечәр, дикәр

гатылыб. Совет дөвүрдө 1930-чу илэ гэдэр Күмрү гөзасынын Ағбаба наһижәси адланмыш, "Ермәнистан ССР" рајонлашдырылан заман бу әразидә Амасија инзибати рајону јарадылмышдыр. Ағбаба маһалынын бир һиссәси дә Гызыл Гоч рајону әразисинә дүшүр. 1920-чи илдә Совет-Түркијә сәрһәдләри мүүјјәнләшдирилдикдән сонра Ағбаба маһалынын Көһнә Ибиш вә Бәзиркан кәндләри Түркијә әразисиндә галмышдыр. Маһал Кечид дағлары, Базум, Ширәк вә Гызыл Гоч дағ силсиләләри илә әһатәләнмишдыр.

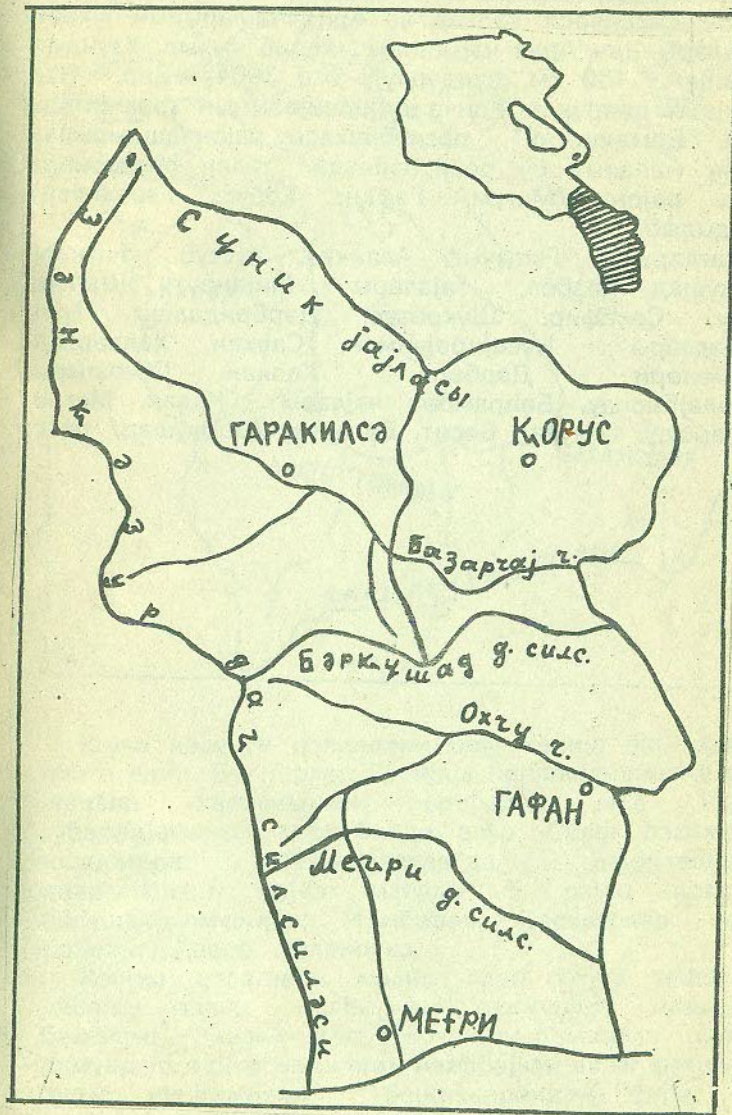
ДӘРӘЛӘЈӘЗ МАҲАЛЫ

Шәрур-Дәрәләјәз тарихи вилајәтинин дағлыг һиссәсини тәшкил едир. Түркмәнчај мугавиләсиндән /1828/ сонра Русијаја бирләшдирилмиш, чар һөкүмәтинин 1970-чи ил әрази инзибати бөлкүсүнә әсасән Ирәван губернијасынын Шәрур-Дәрәләјәз гөзасына дахил едилмишдыр /мәркәзи Баш Норашен кәнди олмагла/. "Ермәнистан ССР" рајонлашдырылан заман Кешишкәнд вә Сојлан рајонларына бөлүнмүшдүр. Дәрәләјәз маһалы бир тәрәфдән Басаркечәр, дикәр

төрөфдөн Дөрөлөжөз дағ силсилөлөри илө өһатөлөнмишдир. Дөрөлөжөз /инди Ајотсдзор/ дағ силсилөси Арпа чајы илө Нахчыван чајы арасындадыр, шөргдө Зөнкөзур зирвөсинө говушур. Узунлуғу 70 км, ән һүндүр зирвөси Күкү дағыдыр /h.3120 м/.

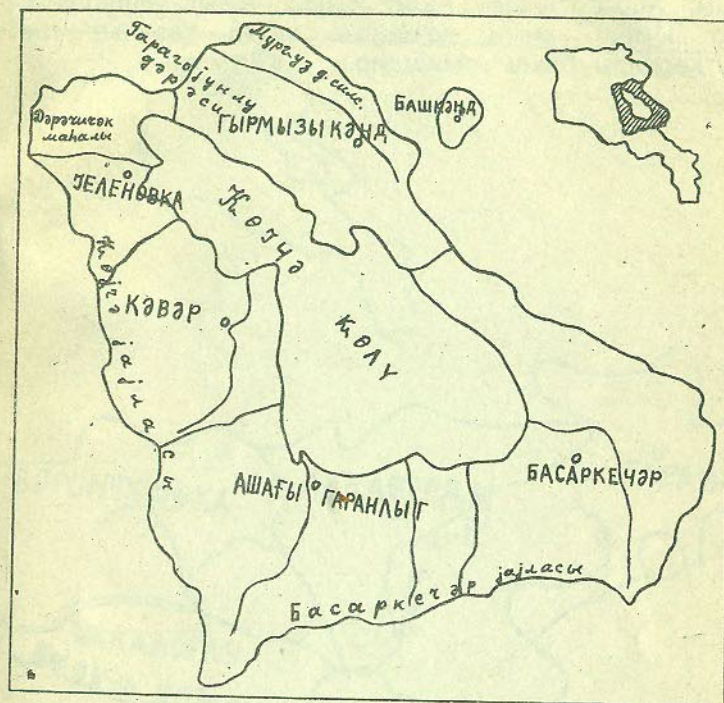
ЗӨНКӨЗУР МАҲАЛЫ

Зәнкәзур дағ силсиләси илә Гарабағ җайласы арасында җерләшир. Она көрә дә бу әразиә Зәнки Дәрәси дә деҗилир. Бүтүн Зәнкәзур маһалы боју узанан бу дағ силсиләси Тәртәр вә Арпа чаҗларынын јухары ахынларындан Араз чајынадәк кедиб чыхыр. Узунлуғу тәгрибән 130 км, һүндүрлүҗү исә 3904 м-дир. Чар Русијасы дөврүндә Кәнчә губернијасынын тәркибиндә олуб, "Ермәнистан" республикасы рајонлашдырылан заман маһалын бу республикада галан һиссәсиндә дөрд рајон /Меғри, Гафаң, Корус, Гаракилсә/ җарадылыб.

Дағлары - Гапычыг, Аланкәз, Хустуб, Ишыглы, Бәркүшад, Кәзбел; гајалары - Мијанбуту, Шаһбаз јурду, Сәләфир, Шүкрәтас, Дәрбәнддашы, һуп; җайлаглары - һүсејнбәјчимән, Савхан, Хәлләркаһ; чешмәләри - Дарбәрә, Каһлан, Шыршыры, һоралајбновлу, Бәһрамбәј; чајлары - Килан, Меғри, Сағгарсују, Охчучај, Бәсит, Базарчај /Бәркүшад/ вә с.

КӨЈЧӘ МАҲАЛЫ

Көјчә колүнүн саһилләри боју кениш бир әразини әһтә едир. Бу җерләр Русијаја бирләшдириләнә гәдәр Ирәван ханлығынын, сонралар исә Ирәван губернијасынын тәркибиндә олуб. Совет һакимијәти илләриндә "Ермәнистан"да рајонлашдырма апарыларкән Көјчә маһалы 5 рајон арасында бөлүшдүрүлмүшдүр; Чәмбәрәк, Басаркечәр, Ашағы Гранлыг, Кәвәр, Јеленовка.

Кениш отлағларә малик олан Көјчә маһалында јашајан әһали даһа чох әкинчилик, малдарлыг, бағчылыг, халчачылыг вә балыгчылыгла мәшғул олмушдур. Көјчә һәмчинин Азәрбајчан ашыг сәнәтинин, ашыг ше'римизин бешикләриндән бири олуб,

әдәбијјат вә мәдәнијјәт тарихимизә Ашыг Алы, Ашыг Әләскәр, Ашыг Әсәд, Ашыг Гурбан, Ашыг Муса, Ашыг Гасым, Ашыг Нәчәф, Ашыг Сајад, Ашыг Мәһәррәм, Ашыг Имран кими нечә-нечә уstad саз вә сөз сәнәткарлары бәхш етмишдир.

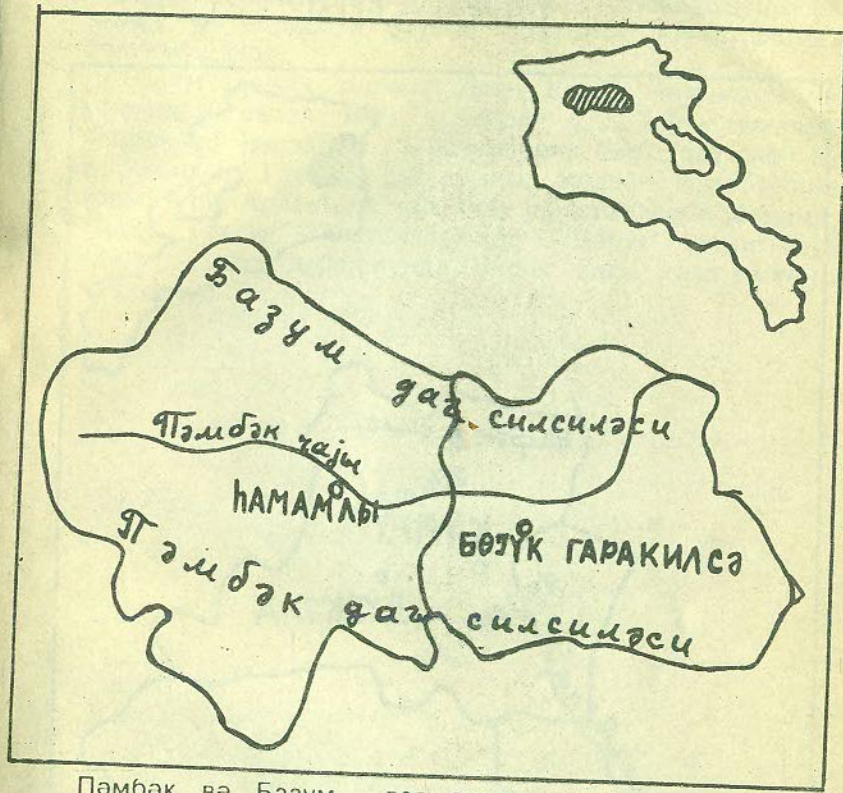
ЛОРУ МАҢАЛЫ

Борчалы Русија тәрәфиндән ишғал олундугдан сонра бу әразидә Тифлис гәзасы дахилиндә Борчалы дистансијасы јарадылыб. 1880-чи илдә Тифлис губернијасы дахилиндә Борчалы гәзасы тәшкил едилир вә онун ән бөјүк наһижәси дә мәһз Лору олур. Лору Борчалынын дағлыг һиссәсини тәшкил етдијиндән она Дағ Борчалысы да дејирләр. Бу јерләрдә бир вахтлар Лору шәһәринин мөвчудлуғу вә һәмин шәһәрин 1236-чы илдә монголлар тәрәфиндән дағыдылдығы, XIV-XV әсрләрдә тәзәдән бәрпа олундуғу, XV-XVIII әсрләрдә Иран вә Османлы һүчумларына мә'руз галдығы јазылыр.

1918-чи илин октябрында ермәни дашнак һөкүмәтинин силаһлы гүвәләри гәфләтән Борчалыја һүчүм едәрәк Лору вә Пәмбәк әразиләрини ишғал едир. 1919-чу илин январында Тифлисдә кечирилән "Ермәнистан" - Күрчүстан конфрансында Борчалы гәзасы /әслиндә Лору наһијәси/ нејтрал зона е'лан едилир. 1920-чи илин сентјабрында Түрк гошунларынын Күмрүнү тутмасындан нараһат олан Күрчүстан һөкүмәти Лору нејтрал зонасына нәзарәти өз үзәринә кәтүрүр. 1921-чи ил нојабрын 6-да Күрчүстан болшевик һөкүмәти илә "Ермәнистан" болшевик һөкүмәти арасында Лору маһалынын "Ермәнистан"а верилмәси барәдә разылыг әлдә едилди. 1922-чи ил декабрын 22-дә Воронтовка бөлкәси дә "Ермәнистан"ын Лору-Пәмбәк гәзасына гатылды. Беләликлә, "Ермәнистан"ын инзибати бөлкүсүндә Лору маһалы дөрд рајон /Барана, Аллаһверди, Чалалоглу, Воронтовка/ шәклиндә өз әксини тапды.

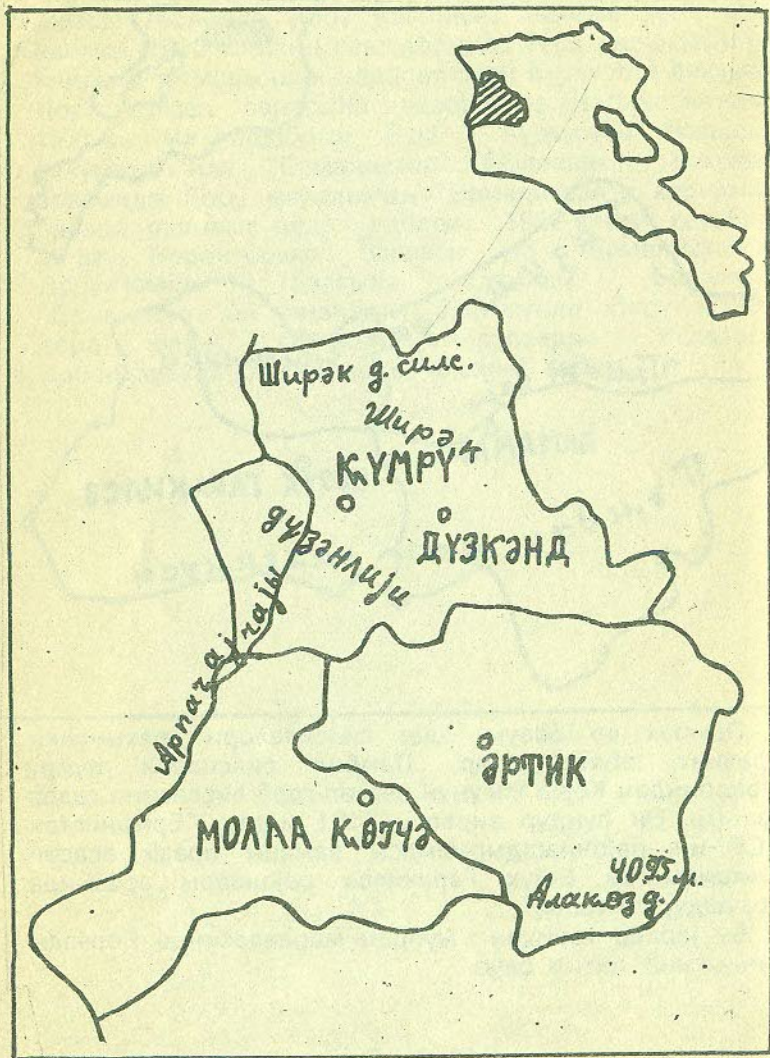
ПӘМБӘК МАҲАЛЫ

Пәмбәк вә Базум даг силсиләләри арасындакы әразини әһатә едир. Пәмбәк силсиләси Күмрү шәһәриндән Көјчә көлүнүн шимал-гәрб һиссәсинә гәдәр узаныр. Ән һүндүр зирвәси 3101 м-дир. "Ермәнистан ССР"-ин рајонләшдырылмасы заманы әрази әсасән Намамлы вә Бөјүк Гаракилсә рајонлары арасында бөлүшдүрүлмүшдүр.

Бу јерләр тарихин мүәјјән мәрһәләсиндә Борчалы ханлығына дахил олуб.

ШӨРӨЈЕЛ /ШИРӘК-ЕЛ/ МАҢАЛЫ

Маһалын чох һиссәси һазырда Түркијә әразисиндә јерләшир. Әһалиси бүтүнлүклә Азәрбајҗан түркләриндән ибарәт олмушдур. Маһалын Русија тәрәфиндән ишғал олунмуш һиссәси "Ермәнистан ССР" рајонлашдырылан заман үч инзибати рајона /Дүзкәнд, Акин, Әртик/ бөлүнмүшдур.

Гәдим шаман түркләр олан Ширәк тајфаларынын миладдан әввәл III-II әсрләрдә Дон-Терек чајлары әтрафында јащадығы вә Хәзәрләрин бир голу олан бу тајфаларын Гафгаз дағларыны ашараг Азәрбајҗана кәлмәләри, Араз-Арпа чајы боју јерләшмәләри јазылыр. "Дәдә Горгуд" дастанларында "Шәрук" кими гејд едилир. Дүзкәнд рајонунда Ширәк адлы гала вә кәнд мөвчуддур.

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Мүәллифдән _____	3
Өн сөз әвәзи _____	4
Биз гаҗыдачагы! _____	8

I ҺИССӘ

"Ермәнистан" вә онун рајонлар үзрә арази-инзибати болжүсү

"Ермәнистан" _____	16
Абаран (Апаран) рајону _____	20
Акин (Ани) рајону _____	25
Аллаһверди (Туманјан) рајону _____	29
Амасија рајону _____	34
Ахта (Һраздан) рајону _____	39
Ашағы Гаранлыг (Мартуни) рајону _____	44
Барана (Нојемберјан) рајону _____	48
Басаркечәр (Варденис) рајону _____	53
Бөјүк Гаракилсә (Гугарк) рајону _____	60
Веди (Арарат) рајону _____	66
Воронтовка (Калинино) рајону _____	73
Гаракилсә (Сисијан) рајону _____	77
Гафан рајону _____	83
Гәмәрли (Арташат) рајону _____	89
Гызыл Гоч (Гукасјан) рајону _____	95
Дүзкәнд (Ахурјан) рајону _____	9
Елләр (Абовјан) рајону _____	104
Әртик (Артик) рајону _____	109
Әштәрәк (Аштарак) рајону _____	113

Зәнкибасар (Масис) рајону _____	117
Јеленовка (Севан) рајону _____	124
Карвансарај (Ичеван) рајону _____	127
Кешишкәнд (Јеҗегнадзор) рајону _____	133
Кәвәр (Камо) рајону _____	138
Корус (Горис) рајону _____	141
Меҗри рајону _____	144
Сәрдарабад (Һоктемберјан) рајону _____	149
Сојлан (Әзизбәјов, Вајк) рајону _____	153
Талин рајону _____	158
Үчкилсә (Ечмиәдзин) рајону _____	162
Һамамлы (Спитак) рајону _____	167
Чәмбәрәк (Красноселск) рајону _____	172
Чалалоглу (Степанаван) рајону _____	178
Шәмшәддин (Берд) рајону _____	181
Ирәван (Јереван) шәһәри _____	184

II ҺИССӘ

"Ермәнистан" аразисиндәки ба'зи тарихи Түрк-Азәрбајҗан маһаллары

Ағбаба маһалы _____	189
Дәрәләјәз маһалы _____	191
Зәнкәзур маһалы _____	193
Көҗә маһалы _____	195
Лору маһалы _____	197
Пәмбәк маһалы _____	199
Шерәјел (Ширәк-ел) маһалы _____	200

Əziz Јусиф оғлу Əлəkбərли

**ГƏДИМ ТҮРК-ОҒУЗ ЈУРДУ -
"ЕРМƏНИСТАН"
Бакы - "Сабаһ" - 1994**

Китаб "Јени Мүсават" гəзетинин компүтер
мəркəзиндə јығылмышдыр.

Нəшријатын директору:

Шириндил АЛЫШАНОВ.

Компүтердə јығды: **Ајкүн НƏСИРОВА.**

Ғехники редактору вə рəссамы:

Виктор УСТИНОВ.

Форматы: 84X108

Тиражы: 10.000 нүсхə

Сифариш N254

Гијмəти мугавилə үзрə

Һазыр диопозотивлəрдən "Гызыл Шəрг.
мəтбəсиндə чап едилмишдир. Бакы ш. Һəзи
Асланов күч. 80.